

Gina Ngü

Masere si-ngü

Gina Ngü de gina buku esüka wü buku gbü *Ngari Me 'buru. Fingangü ka mere bi wü kpara gü ba, “Müse ba buku ka Gina Ngü ne me-ye.”

Gina Ngü ngbü esere nga wü ngü, te Me mere ta gügü te enga gina ne. Ah ngbü esere ngü ka kotö ake kpî, te Me mere, de wü e gbü wü 'buru. Ah ngbü kpah esere ngü ka gina wü kpara, ta te Me o ewü, wü kundu nih, Adama ake Awa ne. (Gina Ngü 1-5)

Gina Ngü ngbü kpah esere nga mere ngu ta te si, fü ah amörö mere bi wü kpara füh kotö ne 'buru, fü Me ayia aküwa bü nzö wü Nüwa de wü di ye ne. (Gina Ngü 6-10)

Gina Ngü ngbü kpah esere nga ngü ka Abarayama, te di de kundu ye wü di enga *Yisarayeles, wü kpara te Me fe ewü, fü ah ayia anzö *ngüte de ewü ne. (Gina Ngü 12-25)

Gina Ngü ngbü kpah esere nga ngü ka Yisaka, ye Abarayama (Gina Ngü 21-27), abe kpah te ye Yisaka de iri ye *Yakobo, ta te Me du fü iri na tîne *Yisarayeles ne. (Gina Ngü 25-35)

Gina Ngü ngbü kpah emala nga ngü ka *Yüsefa, ye Yakobo, de wü di enga ni ye. (Gina Ngü 37-50)

Dene ngü ta te Me mere te enga gina

¹ Ta gügü, te enga gina, Me o tö ake kpî me-ye.

² Ta gbü sîkpî la, ngu ngbü ka-ye füh kotö ne bü

faaa. Fü sü angbü 'duwa mbirri. Fü *Nzila Wazi Me akoro angbü endoro füh ngu la, da emere tima.

³ FÜ Me ayia amala ngü, gü ba dene, “Sü lofo elofo.” FÜ sü ayia alofo 'duwa raaa! ⁴⁻⁵ FÜ Me aceka sü te elofo la. FÜ ngü la areke gbü jijia na afa sü. FÜ ah aye süka malofu sü ake mbiri sü. FÜ ah agü iri sü malofu la, gü ba, “ra-sü”. FÜ ah agü iri mbiri sü la, gü ba, “biti”. Dela tima ta te Me mere gbü gina sikipi.

⁶ Gbü e'ba'basu sikipi, fü Me ayia amala ngü, gü ba dene, “Kpi koro ekoro etü ngu la, de ah ye süsüka na, de gara ngbü kpa tikpi, de gara ngbü kötö.” ⁷ Te di bala, fü kpi ayia akoro esüka ngu la, ae gara kpa tikpi, fü gara angbü nda-ye kötö, kpah baka te Me mala la. ⁸ FÜ Me ayia agü iri e la, gü ba, “kokpi”. Dela tima ta te Me mere gbü e'ba'basu sikipi.

⁹ Gbü eabata sikipi, fü Me ayia amala ngü, gü ba, “Ah le de ngu, te ngbü faaa ne, biti te-ye ebiti, 'buru gbü sü biringbö, de ngu ngbü gbü sü ka-ye kpikpi ye, de tö ngbü nda-ye kpah gbü sü ka-ye kpah kpikpi ye.” FÜ e la ayia amere te-ye kpah bala. ¹⁰ FÜ Me agü iri ngu, te biti te-ye la, gü ba, “*mere yi-ngu”. FÜ ah agü iri sü, de te ngu ürü tete na, gü ba, “tö”. FÜ Me aceka ngü de te engu mere ne. FÜ ngü la areke gbü jijia na fa sü.

¹¹⁻¹² FÜ Me ayia amala ngü, gü ba, “Wü jürü e, baka wü gü, wü rü de wü kpü, kö ekö füh kotö ne, de wüh ga, wüh ri, de nguwa ewü di ekö, da eri fi bala füh kotö sene.” FÜ wü e la akpo kpah da ekö, da eri te nga ewü bala, baka te Me mala. FÜ Me aceka ngü de te engu mere la. FÜ ngü la

areke gbü jijia na afa sü. ¹³ Dela 'buru tima ta te Me mere gbü ehabata sïkpï.

¹⁴ Gbü ehabala sïkpï, fü Me ayia amala ngü, gü ba dene, “Wü ra de wü fe, de wü küfara, wüh koro ekoro, angbü eküte kokpï, de wüh ye süka biti ake ra. Fü ewü adi kpah egü tamu wü sïkpï, de wü re, de wü lakï ka wü e 'buru. ¹⁵⁻¹⁶ Fü ewü adi kpah elofö sü füh kotö 'buru.” Te di bala, fü Me ayia ao ra ake fe, de wü küfara. Fü ra angbü nda-ye miri ka ra-sü. Fü fe angbü nda-ye miri ka biti. ¹⁷ Me o wü e la 'buru kpa tikpi, de wüh di elofö sü füh kotö kpakine, ¹⁸ adi eye süka biti ake ra. Fü Me aceka ngü de te engu mere la. Fü ngü la areke gbü jijia na afa sü. ¹⁹ Dela tima ta te Me mere gbü ehabala sïkpï.

²⁰⁻²¹ Gbü e'bu'buruve sïkpï, fü Me ayia amala ngü, gü ba dene, “Wü si, wü angbe cögbörö nü ngu, de wü gara jürü e, te ewü endoro gbü ngu 'buru, koro ekoro, de wüh sibi esibi gbü ngu la.” Fü ngü la amere te-ye kpah bala. Fü Me adu kpah amala ngü, gü ba dene, “Wü lu, de wü gara e, te ewü endoro tikpi 'buru, koro ekoro.” Fü ngü la amere te-ye kpah bala. Fü Me aceka wü ngü de te engu mere la. Fü ngü la areke gbü jijia na afa sü. ²² Fü ah adu ato wazi fü wü si, gü ba dene, “Wü di ezu azu, de wü sibi asibi gbü wü ngu le 'buru.” Fü ah adu kpah amala ngü fü wü lu, gü ba, “Wü sibi kpah esibi füh kotö ne.” ²³ Dela 'buru tima ta te Me mere gbü e'bu'buruve sïkpï.

²⁴⁻²⁵ Gbü sïkpï ma'diya, fü Me ayia amala ngü, gü ba dene, “Wü nü ka gü, de wü nü ka kötï, bete wü gara jürü wü e te ewü endoro andoro

füh kotö ne, koro ekoro te nga nzö nguwa ewü 'buru." Fü e la ayia amere te-ye kpah bala. Fü Me aceka ngü, de te engu mere la. Fü ngü la areke gbü jijia na afa sü.

²⁶ Fütanga ngü la, fü Me ayia amala ngü, gü ba dene, "Ani mere la kpara, de ah ngbü gegege baka ani. Fü ani ato wazi fefe, teka de ah ngbü miri gbü nzö wü gara wü e, de te ani mere, baka wü nü de wü lu, de wü si ne 'buru." ²⁷ Fü ah adu amere wü kpara la kpah bala. Ah mere ewü komoko ake würüse. ²⁸ Fü ah ato wazi fü ewü, gü ba, "Yi ngbü da ebü wü ye, de wü nguwa yi sibi asibi füh kotö ne 'buru. Fü yi angbü gbü nzö gara wü e, de te ma mere ewü, baka wü nü, de wü lu, de wü si, füh kotö ne 'buru." ²⁹ Fü ah adu amala gara ngü fü ewü, gü ba dene, "E-mazü ka-wü ena adi de wü rü zü, bete wü rü-rü 'buru." ³⁰ Fü ah adu amala ngü fü wü nü, de wü lu, de wü gara wü e te ewü endoro andoro füh kotö ne 'buru, gü ba, "Nda-wü e-mazü ena adi de wü kpa gü, de wü gara kpa wü e 'buru." ³¹ Fü Me ayia aceka ngü de te engu mere la 'buru, gü ba, "Ah reke 'duwa ba-neh-ene-la." Dela 'buru tima ta te Me mere gbü sikipi ma'diya.

2

¹ Dela ngü te Me mere, te engu o tö ake kpi, de wü e gbü wü 'buru. ² Me nza tima la gbü wü sikipi ma'diya. Fü ah adu afe te-ye gbü sikipi lorozi. ³ Fü ah ayia afe sikipi la, ao 'duwa sikipi ka-ye tete na. Fü ah amala ngü, gü ba, "Wü kpara te ni mere ewü ne, wüh ena angbü efe te-wü gbü sikipi lorozi, kpah baka ni, te ni fe te-ni, fütanga

mere bi tima, ta te ni mere ne, teka fü ewü amaka wazi gbü ngü la.” ⁴ Dela wü ngü ta te Me mere te enga gina.

Dene ngü ka Adama ake wara ye

Ta gügü, te Me o tö ake kpī tete na, ⁵⁻⁶ wü siti wü e, baka wü ti, de wü siti gü, kö ta nda-wü la de, angü Me o agö fūh kotö sene, ta nda la de. Ndo kpah ma, angü kpara, te ena adi esö e, nda kpah ma. Amba ngu ngbü edü ka-ye bü esa tö. Fū wü e angbü ega di. ⁷ Fū Me ayia acö tö, afa komoko gbügbü na. Fū ah ayia auru wazi ye gbü tö, de te enu fa la. Fū e la ayia awo wazi, akoro kpara tete.

⁸ Fū Me amala ngü, gü ba dene, “Ni ena ao yī ka-ni to kpa fūgö, agbü sü de ĩri ye Edene, teka fü komoko la anü angbü gbügbü na.” ⁹ Fū ah adu amala ngü, teka de nguwa wü rü, de wü zūka nguwa rīrū ka mazū, kö agbü yī la. Fū wü e la akö, aga, angbü erī agbü yī la. Fū gara wü rīrū 'basu angbü kpa etū yī la. Gara biringbö la, Me gü ba, rīri na ena aküwa wü kpara, de wüh kpi de. Fū gara la angbü nda-ye eto talara ngü fü wü kpara, de wüh wu da eye süka siti ngü ake zūka ngü.

¹⁰ Gara mere nzö ngu ta ladü gbü Edene sela, te wü e ngbü ega di. Fū ngu la anü aye süka ye, kpa ekere Edene kpala, akoro wü ngu bala. ¹¹ ĩri gina ngu la de Pisona. Ah ngbü ego nda-ye ekere nga nzö kötī ka wü Avīla. ¹² Wüh ngbü emaka zūka *diki-se gbü sü la, de wü zūka wü teme te ngbü eci aci. ¹³ ĩri e'ba'basu ngu la de Giyona. Ah ngbü ego nda-ye ekere nga nzö kötī ka wü Kusi.

14 Ebabata ngu de Idekele,* te ngbü ego nda-ye to kpa fügö, ekere nga nzö köti ka wü Asura.† Ebabala ngu de Efürata.

15 Fü Me adu aza komoko, de te engu mere la, ao engu agbü yī ka-ye la, de ah di eceka kpī fütanganga na. 16 Fü ah agü iri komoko la gü ba, Adama. Fü ah ato riri fefe na, gü ba dene, “Wü ri-rü de gbü yī ne, mü ena azü azü 'buru. 17 Amba 'duwa mene engu de biringbö ka talara ngü ne, mü mere e azü de, angü mü ena akpi.”

18 Fü Me adu afi nga ngü, gü ba dene, “Te komoko ne ngbü kpikpi ye bala, ah reke de. Ni ena amere gara kpara fü ewü angbü 'basu ake di.” Fü Me ayia ato fingangü gbü nzö. 19-20 Fü Me ayia aza wü nü, de wü lu, ta te engu mere ne, anü di fü Adama, de engu gü iri ewü. Fü Adama agü iri gbü nzö wü nü la biri biri 'buru. Fü iri la angbü 'duwa bala. Fü Adama angbü egiri kiri ye, kpara te ani ena angbü ake di. Ah gü ba dene, “Esüka wü nü ne 'buru, ni maka kiri ni nda-ni de.” 21-22 Fü Me ayia ato mere ra gbü jia Adama. Te Adama ngbü era tete na, fü Me akoro aü babaga na, aza gara biki sasajikara na biringbö, amere würose gbügbü na. Fü ah adu ani sü, te engu ü la, alügü yere te nga ye. Fü ah ayia aza würose la, ato fü Adama, amala ngü fefe, gü ba, “Wara mü dene.” 23 Te Adama wu würose la, fü würose la areke gbü jija na afa sü. Fü Adama akpo da ebī ci ka tadu, gü ba dene, “Züka ngü! Kiri ra koro eyi dene!”

---

* 2:14 2:14 Idekele de Tigire gbü ngü Giriki. † 2:14 2:14 Gbü wü gara buku, Asura de Asiriya.

Me to züka würose eyi fere dene!
 Biki würose ne, ah de biki ra.
 Ngüte würose ne, ah de ngüte ra.
 Wüh ena adi eĩ engu, gü ba, würose,
 Angü engu koro gbü komoko.”

²⁴ Dela si-ngü te komoko ngbü eyia ece wö ye ake ni ye, aza wara ye, alala tete na. Fü ewü adu angbü ake di tĩne ba kpara biringbö ne. ²⁵ Wü Adama ake wara ye, ta te ewü ngbü ka-wü agbü yĩ la, wüh ka-wü 'basu mini ngĩrimu. Lümü mere ewü gbü ngü la nda kpah de.

3

Dene ngü te kpürü fiti wü Adama di, ake wara ye

¹ Kpürü ta de mere siti mürü mani, te mani kaka fa nda wü gara nü 'buru.* Gbü gara ra, fü kpürü ayia akoro amaka wara Adama. Fü ah amala ngü fü würose la, gü ba dene, “Me gü fü yi neh fe? Me gü ba dene, mere bi wü rĩrũ de gbü yĩ ne 'buru, yi mere e azü rĩ ewü de? Ngü la fanü?”
² Würose la gü ba dene, “A'a! Ah bala de. Me gü ba dene, ‘Ani di ezü wü rĩ wü rü la 'buru. ³ Amba 'duwa mene rü de kpa etü yĩ de kpala, ani mere e azü rĩrĩ na de. Ani to kpa ani tete na kpah de, angü ani ena akpi.’ ” ⁴ Kpürü gü ba dene, “Me fiti yi ka-ye nda afiti! Yi kpi nda-yi de. ⁵ Ah tĩri yi teka te yi ena azü rĩ-rü la, jia yi ena aü, fü yi awu da aye süka züka ngü ake siti ngü. Fü yi afü te-yi mürü talara, kpah baka ni, Me.” ⁶ Würose,

* **3:1** 3:1 Kpürü la, ah de Satana. Mü ena amaka ngü la gbü Ngü te sere te-ye 12:9.

fü mü ayia aceka kpî. Fü rî-rü la areke gbü jia mü. Fü mü afi, gü ba, “Te ah bala la, ah de züka rî-rü te türü atürü. Te ani zü la, ah ena afü ani baka mürü talara fanü.” Fü würüse la ayia akolo rî-rü la, azü, aza adu di, ato fü watî ye. Fü watî ye na adu kpah azü. ⁷ Wüh kpah bü te ezü rî-rü la de, fü jia ewü ayia aü. Fü ewü awu te-wü, te ewü ngbü ka-wü tîne ngîrimu. Fü ewü ayia akolo kpa rü, azî eküte wü.

⁸ Etamurago la, fü Me ayia anü agbü yî ka-ye la. Fü wü Adama ake wara ye aje giri Me, te ngbü ekoro la. Fü cürü ayia arî te ewü. Fü ewü akpe awo te-wü gbü zukpa rü. ⁹⁻¹⁰ Fü Me aî î, gü ba, “Adama! Adama! Mü neh kaye?” Adama gü ba, “Ani je bü giri ye te ye ngbü ekoro ne. Fü ani akpe awo te-ani teka vi-jia, angü ani akine ngîrimu.” ¹¹ Me gü ba dene, “Mü wu neh baye, gü ba, ani ngbü ngîrimu? E-mala ngü la fü mü neh da? Te di bala, mü zü rî-rü ka talara ngü, ta te ma mala nganga fü mü ne eyi? Ngü ta te ma mala fü mü teka rîrî la, mü je de, neh teka ne? Angü ma mala ta eyi fü yi, gü ba, yi mere e azü rî-rü la de.” ¹² Adama gü ba dene, “Ngü ka-ni ma. Ah bü de würüse, de te ye to fü ni ne, ah to rî-rü la fü ni me-ye, fü ni azü.” ¹³ Fü Me adu amala ngü fü würüse la, gü ba, “Ye mere ngü la bala, teka ne?” Würüse la gü ba dene, “Ngü ka-ni nda ma, angü kpürü fiti ni ka-ye nda me-ye. Fü ni ayia aza rî-rü la, azü.”

¹⁴ Fü Me adu amala ngü fü kpürü, gü ba dene, “Kpürü deyî, ma ena ato mere kuru te mü, teka ngü te mü mere la, te ena afa nda wü bu mü

'buru. Titine, mü ena adi egbeke te-mü füh bu mü gbü zu-tö. Fü butungu adi ego gbü nzö mü, fi mere badi. ¹⁵ Ma ena ao gü esüka yi ake würüse ne, kpah esüka wü nguwa mü, de nguwa wü di engu würüse ne. Fü yi adi engbü de gü esüka yi. Te engu maka mü la, engu ena adi edütü nzö mü. Te mü maka engu la, fü mü adi kpah ede tambu lölö na.”

¹⁶ FÜ Me adu amala ngü fü würüse la, gü ba dene, “Ma ena ato mere kuru te mü, teka *siti ngü te mü mere la. Mü ena adi ebī ye gbü mere cinga. Gbü ra te mü ena ayaka tete na, mü ena angbü ekeke akeke, fü mü adu ayaka gbü mere cinga. Gümü watī mü ena adi eke mü. Fü mü angbü fi esakaka na, adi eje ngü kaka-na.”

¹⁷⁻¹⁸ FÜ Me adu amala ngü fü Adama, gü ba dene, “Baka te mü je ri wara mü, fü mü ayia azü rī-rü la, ta te ma mala nganga fü mü, gü ba, mü mere e azü de ne, te di bala, ma ena ato mere kuru te mü. Ma kīna tō eyi teka ngü ka-mü. Ma ena ao nguwa siti wü rü, baka wü ti, de wü siti gü, 'buru gbügbü. Fü ewü adi ekö faaa bala. Fü mü adi emere tima gbü tō la tīne de kpa mü, teka fü wü rī zü adi ekoro gbü tima ka-mü la.

¹⁹ Mü ena amere tima de mere siti wütüsü, te ena angbü ego te mü triii! Fü mü adi ezü kümü gbü wütüsü ka-mü la, zalü akoro di gbü ra te mü ena akpi tete na. Fü ewü ati mü agbü tō. Fü kö mü afere te-ye tō, angü ma fa mü ta gbü tō.”

Dela ngü ta te Me mala fü wü kpürü, bete Adama ake wara ye, teka siti ngü ta te ewü mere.

²⁰ FÜ Adama ayia agü irī wara ye la, gü ba, Awa, angü ah de ni ye wü kpara füh kotö ne 'buru.

²¹ Fütanga ngü la, fü Me ayia amörö nü, aza konü nü la, areke, ato fü wü Adama ake wara ye, gü ba, “Wü za, wü to te-wü.”

²² Fütanga ngü la, fü Me ayia afi nga ngü, gü ba dene, “Wü Adama koro eyi kpah baka ani. Wüh wu da aye süka siti ngü ake züka ngü eyi. Te ani ce ewü o fi kpa gbü yī kpala la, ah esiti. Angü rü ka *küküwa ne ladü kpa etü yī la. Te di bala, te wü Adama du za rī-rü ka küküwa la, fü ewü azü la, wüh ena angbü bala fi mere badi. Te ah bala la, ah reke de. ²³ Te di bala, ni ena aza ewü gbü yī la asidi. Fü ewü adi esö e, emaka e-mazü gbü tö, de ta te ni fa ewü gbügbü na ne.”

²⁴ Fü Me ayia aliki ewü agbü yī ka-ye la asidi. Fü ah atima gara wü mere *malayika ka-ye,† gü ba, “Wü nü, wü ngbü gbamari era yī ka Edene sela, to kpa fügö. Fü wü adi etiri kaje ka yī la.” Fü Me aza mere maguruma, te ngbü embele sü ambele ba te-wa la, ato esaka wü malayika ka-ye la, gü ba, “Wü di eci sü ekere yī la, angü wü kpara ena anü kpala, aza rī-rü ka küküwa la, azü, fü ewü angbü fi mere badi.” Fü wü malayika la angbü kpala, atiri kaje la fi bala.

4

Dene ngü ka Kayina ake Abele

¹ Fütanga ngü la, fü wara Adama ayia abī gina enga ye, komoko. Fü ah agü iiri na gü ba, Kayina, angü Me to ye komoko la fü ni me-ye. ² Fü ah adu abī kpah gara ye komoko, fütanga Kayina, agü iiri na, gü ba, Abele. Fü wü jaji la ayia aga

† 3:24 3:24 İri nguwa wü malayika la de Keruba.

'basu mini. Kayïna, mü ta nda-mü de kpara, te mü ngbü esö yï. Abele, mü nda-mü ta de mürü wü kambiliki.

³ Gbü gara ra, fü Kayïna ayia aza tari-e gbü yï ka-ye, ato fü Mere Me. ⁴⁻⁵ Fü Abele ayia aza kpah nda-ye züka enga kambiliki, te zege fa sü. Fü ah amörö, awete soso na, ato 'buru fü Mere Me. Nda Kayïna, tari-e, de te engu to ne, Me le nda de. Me le ka-ye 'duwa nda Abele. Fü ngü la ayia asiti te Kayïna afa 'duwa sü. Fü Kayïna angbü da endunduru gbüra ye teka ngü la.

⁶ Fü Me ayia amala ngü fü Kayïna, gü ba dene, “Kayïna deyï, ye ngbü endunduru gbüra ye, neh teka ne? Ngü te siti te-ye, ah de ne ngü ne? ⁷ Ah teka ngü, de te ni ce tari-e ka-ye ne? Te ye ena angbü ta emere züka ngü la, de bane, ni ena ale ngü ka-ye de? Amba, te ye ngbü emere *siti ngü la, siti ngü ena angbü kpah efa nga ye, fü ye angbü fi bü emere siti ngü. Te di bala, ah le de ye rü kpekpeke, fü ye aza esaka siti ngü.” Dela ngü te Me mala fü Kayïna. Amba Kayïna le ngü la nda de.

⁸ Fü Kayïna adu akoro amaka enga ni ye. Fü ah ayia afiti enga ni ye, gü ba dene, “Abele deyï, ani nü ka-ani la, andoro agbü gü.” Fü ewü ayia anü andoro agbü gü. Te wüh koro kpala, fü Kayïna ayia atï te enga ni ye, azoro engu, amörö ka. Fü Abele ayia akpi. Fü Kayïna ayia alügü te-ye adu ka-ye kpa eköti kpikpi ye.

⁹ Fü Me akoro ayi-ta Kayïna, gü ba dene, “Kayïna deyï, enga ni mü neh kaye?” Kayïna gü ba dene, “Ho! Ma de kpara te ma ngbü eceka kpï fütanga enga wüna me-ra?” ¹⁰ Me gü ba, “Ma wu

ngü la eyi 'buru. Mü mere mere siti ngü la bala, neh teka ne? Mü ceka la ngüte Abele, de te mü tökö kötö faaa ne. Ah ba e te ngüte engä ni mü la ngbü eyi eku gba engagira ra, de wüh mörö na kö ni. ¹¹⁻¹² Teka ngü la, ma kina mü eyi. Te mü ena adi eru wü e ka-mü gbü tö la, ah ti akö de. Mü ena aru e ma, e-mazü ti akoro fü mü gbü tö tine kpo de, angü ah de tö de te nzörö ngüte engä ni mü, de te mü mörö ne. Mü ti ao köti kpah de. Mü ena angbü fi bü endoro füh kotö ne tikpi tikpi.”

¹³⁻¹⁴ Kayina gü ba dene, “Apa! Ye liki ni tine agba ani kpah eyi! Kina ka-ye ne, ah fa wazi ni tine eyi ka. Te ni yia eküte ye asidi, fü ni adi ekpe ye fi badi la, ni ena aküwa? De te ni ena angbü endoro la, te kpära maka ni la, ah ena amörö ni de?” ¹⁵ Fü Me amala ngü, gü ba dene, “Wüh ti amörö ye de. Ni ena aceka kpi fütanga ye meni. Kpära de te ena amörö ye la, ni ena ato mere kuru tete, du lorozi.” Fü Me aba tere, ao eküte Kayina, angü wü kpära ena amörö engu. ¹⁶ Fü Kayina ayia engagira Me, akpe ka-ye, angbü ejiji fi bü tikpi tikpi,* kpa ekere Edene, to kpa fügö.

Dene ngü ka wü kundu ye Kayina

¹⁷ Fütanga ngü la, fü Kayina ayia abi ye komoko, agü iri na, Enoka. Fü Enoka ayia aga, aji mere köti. Fü ah agü iri ye te köti la.

¹⁸ Ye Enoka de Irada. Ye Irada de Meyujaye.

---

* **4:16** 4:16 Ndro ka Kayina la, gbü gara buku, wüh ngbü ei, gü ba, Nodo. Amba si-ngü Nodo, gbü ngü Ebere, ah de ndoro tikpi tikpi.

Ye Meyujaye de Metusaye. Ye Metusaye de Lemeke.

¹⁹ Fū Lemeke aza wū wūrūse 'basu. İri ewū de Ada ake Zila. ²⁰ Fū Ada abī ye, agū iiri na Yabala. Wū Yabala de wū kundu ye, ta de wū mürü nü. Wüh jogo ta mere bi wū nü ka köti. Wüh ngbü endoro de wū nü ka-wū la, da era gbü wū gugu. ²¹ Fū Ada adu abī gara ye de iiri ye Yubala. Wū Yubala, de wū kundu ye, ta de wū kpara te ewū wu da emi ku'du, da eu wū ga 'duwa ba-neh-ene-la. ²² Zila bi kpah nda-ye ye komoko, agū iiri na Tubala-Kayina. Engu de mürü boro, te ngbü emi nga nzö wū e zalü 'buru. Fū Zila abī gara ye, wūrūse, agū iiri na Nama.

Dene ci ka Lemeke

²³ Gbü gara ra, fū Lemeke ayia amala ngü fū wū wara ye, gü ba dene, “Ni le abī ci, teka acu ngü ni di gbü jia wū. Wū nga la anga, de wū je la ci ka-ni ne.” Fū ah angbü ebī ci ka-ye la bane, “Ma mörö komoko la teka te engu siya ka te ra, ba e te kpara mörö kpara gbü gü! Ma mörö jaji komoko la teka te engu mü ra, ba e te ma mörö kpara gbü gü!”

²⁴ Fū Lemeke ayia amala ngü, gü ba dene, “Ta gügü, Me gü ba, ‘Te kpara mi Kayina la, ni ena ato mere kuru tete du lorozi.’ Titine, ni emala nda-ni, gü ba, ‘Nda Me ka-ye mba cükü'daye. Amba nda-ni, te kpara mi ni la, ni ena ato kuru tete me-ni, afa nda Me ka!’ ”

Dene ngü ka Sete ake Enosa

²⁵ Fütanga kpi ka Abele, fū Awa ayia abī gara ye, agū iiri na Sete. Fū ah ayia amala, gü ba dene,

“Me to gara ye eyi fü ni da Abele, ta te Kayina mörö engu ne.” ²⁶ Fū Sete ayia aga, abī ye, agü iiri na Enosa. Gbü re la, fü ewü akpo da eku gba fü Mere Me, da egbo nga iiri na.

5

Dene iiri wü kundu ye Adama

¹ Ta te Me mere wü kpara tete na, ah mere ewü gegege baka ye la. ² Ah mere ewü ta 'basu, komoko ake würose. Fū Me ato wazi ye fü ewü, agü iiri ewü “kpara”.

³ Te Adama mere tete baka wü re kama biri teke 'basu de füh ye nzükpa (130), fü ah ayia abī ye, ye komoko, gegege baka ye la. Fū ah agü iiri na Sete. ⁴ Fū ah mere fütanga ngü la wü re kama 'bajena (800), fi da ebī bi wü gara jaji. ⁵ Te wü re kaka koro tete 'buru kama menewa teke biri de füh ye nzükpa (930), fü ah ayia akpi.

⁶ Fū Sete ayia aga, amere wü re kama biri de füh ye 'buruve (105). Fū Sete ayia abī Enosa. ⁷ Fū ah amere fütanga ngü la wü re kama 'bajena de füh ye lorozi (807), fi da ebī bi wü gara jaji. ⁸ Te wü re kaka koro tete 'buru baka kama menewa nzükpa de füh ye 'basu (912), fü ah ayia akpi.

⁹ Fū Enosa ayia aga, amere wü re teke bala de füh ye nzükpa (90). Fū Enosa ayia abī Kenana. ¹⁰ Fū ah mere fütanga ngü la wü re kama 'bajena nzükpa de füh ye 'buruve (815), fi da ebī bi wü gara jaji. ¹¹ Te wü re kaka koro tete 'buru kama menewa de füh ye 'buruve (905), fü ah ayia akpi.

¹² Fū Kenana ayia aga, amere wü re teke bata de fūh ye nzūkpa (70). Fū Kenana ayia abī Malalele. ¹³ Fū ah mere fütanga ngü la wü re kama 'bajena de fūh ye teke 'basu (840), fi da ebī bi wü gara jaji. ¹⁴ Te wü re kaka koro tete 'buru kama menewa de fūh ye nzūkpa (910), fū ah ayia akpi.

¹⁵ Fū Malalele ayia aga, amere wü re teke bata de fūh ye 'buruve (65). Fū Malalele ayia abī Yerede. ¹⁶ Fū ah mere fütanga ngü la wü re kama 'bajena teke biri de fūh ye nzūkpa (830), fi da ebī bi wü gara jaji. ¹⁷ Te wü re kaka koro tete 'buru kama 'bajena teke bala nzūkpa de fūh ye 'buruve (895), fū ah ayia akpi.

¹⁸ Fū Yerede ayia aga, amere wü re kama biri teke bata de fūh ye 'basu (162). Fū Yerede ayia abī Enoka. ¹⁹ Fū ah mere fütanga ngü la wü re kama 'bajena (800), fi da ebī bi wü gara jaji. ²⁰ Te wü re kaka koro tete 'buru kama menewa teke bata de fūh ye 'basu (962), fū ah ayia akpi.

²¹ Enoka ta de kpara te ngbü elala gbü nga Me. Fū Enoka ayia aga, amere wü re teke bata de fūh ye 'buruve (65). Fū ah ayia abī Metusela. ²² Fū ah mere fütanga ngü la wü re kama bata (300), fi da ebī bi wü gara jaji. ²³⁻²⁴ Fū ah angbü fi bü elala gbü nga Me. Te wü re kaka koro tete 'buru kama bata teke bata de fūh ye 'buruve (365), fū Me ayia aza engu cu ezükü, anü sü di agbü kpī.

²⁵ Fū Metusela ayia aga, amere wü re kama biri teke bala de fūh ye lorozi (187). Fū Metusela ayia abī Lemeke. ²⁶ Fū ah mere fütanga ngü la wü re kama lorozi teke bala de fūh ye 'basu (782), fi

da ebī bi wü gara jaji. ²⁷ Te wü re kaka koro tete 'buru kama menewa teke bata de füh ye menewa 969, fū ah ayia akpi.

²⁸ Fū Lemeke ayia aga, amere wü re kama biri teke bala de füh ye 'basu (182). Fū Lemeke ayia abī ye komoko. ²⁹ Fū ah agü iri ye ye la Nüwa. Ah gü ba, "Titine dene, cinga fa te ani sü, teka tö ta te Me kina ne. Ngü ka mbarase de te ni bi ne, engu ena ale ta-ngü te ani gbü cinga la." ³⁰ Fū Lemeke amere fütanga ngü la re kama 'buruve teke bala nzükpa de füh ye 'buruve (595), fi da ebī bi wü gara jaji. ³¹ Te wü re kaka koro tete 'buru kama lorozi teke bata nzükpa de füh ye lorozi (777), fū ah ayia akpi.

³² Fū Nüwa ayia aga, amere wü re kama 'buruve (500). Fū Nüwa akpo da ebī wü jaji. Wü di Nüwa te engu bi ewü, wüh de wü jaji komoko bata. İri ewü de Seme, Ama, bete Yapete.

6

Dene ngü ka wü di engu me de wü jaji wü rüse

¹⁻² Ta gügü, o wü kpara kpo da esibi tete füh kotö ne, wü gara wü *di engu me ta ladü. Fū wü di engu me la ayia awu wü jaji wü rüse de füh kotö ne. Fū wü jaji wü rüse la areke gbü jia wü di engu me la afa sü. Fū ewü akpo adi eza wü jaji wü rüse la wara wü tete na. Fū ewü angbü ebī ye de ewü.

³ Fū Mere Me ayia awu ngü la. Fū ngü la ayia asiti gbü jijia 'duwa ba-neh-ene-la. Fū ah amala ngü, gü ba, "Siti wü kpara de füh kotö ne ngbü efi nda-wü, gü ba, 'Ani ena angbü fi mere badi?'

Ni le bala de. Angü küte ewü ka-ye de kungba so, te ena azi azi. Te di bala, re ka-ewü ena angbü ngbee kama biri de füh ye teke biri (120), fü ewü akpi.”

⁴ Fü wü jaji würüse la angbü ebī wü ye fü wü di engä me la. Wü jaji de te ewü bī ewü la, 'buru wü angbe cögbörö wü kpara, te ewü ga aga, de mere wazi esaka ewü. Fü ewü angbü eī wü jaji la, gü ba, wü Nefilimi, te gü ba, wü di engä mürü wazi. Fü irī ewü angbü ewü gbü nga nzö wü sü 'buru.

Dene ngü ka siti ngü ka wü kpara füh kotö ne

⁵ Ta gbü wü re la, wü kpara ngbü emere *siti ngü, te nga wü sīkpī 'buru, efa sü le. Fü fingangü ka-ewü la angbü esiti gbü jia Me 'duwa ba-neh-ene-la. Te Me wu ngü la bala, ⁶ fü ngü la ake tete 'duwa ba-neh-ene-la. Fü ah angbü de mere cinga, teka wü kpara, ta te ni mere, o füh kotö ne. ⁷ Fü ah adu afi, gü ba, “Te ah bala la, ni ena amörö ewü amörö 'buru asidi, de wü lu, de wü nü, de wü e ta te ni mere ne 'buru. Ni ena aürü nga ewü aürü 'buru 'buru asidi!”

⁸ Amba kpara ta ladü biringbö, te ngü kaka reke gbü jia Me. Ah de Nüwa.

⁹ Dene ngü ka Nüwa.

Nüwa ta de kpara esüka wü bu ye füh kotö ne, te ngbü emere züka ngü gbü jia Me, de maguma ye biringbö. Fü Nüwa angbü elala gbü nga Me fi mere badi. ¹⁰ Wü di Nüwa, irī ewü de Seme, Ama, bete Yapete.

¹¹⁻¹² Ta gbü wü re la, wü kpara füh kotö ne ngbü ta ememere *siti ngü fi bü efa sü. Wüh

ce züka kaje ka Me ne ka. Fü ewü angbü ele ka-wü 'duwa siti kaje ka-wü ne engu. Fü ewü angbü fi bü de wü gü esüka wü, da emömörö te-wü. Fü Me awu ngü la. Fü ngü la ayia asiti tete na afa sü.

¹³ FÜ Me ayia amala ngü fü Nüwa, gü ba dene, “Ma wu eyi, gü ba, wü kpara füh kotö ne ngbü emere fi bü siti ngü. Wüh le ngü ka-ra de. Wüh ngbü emere 'duwa siti ngü ka-wü, de te ewü ngbü ele ne. Wüh siti sü eyi 'buru de siti ngü ka-wü la. Te di bala, ma ena atima mere siti ngu, te ena amörö ewü, anza tanguwa ewü, de wü e füh kotö ne 'buru. ¹⁴ 'Duwa de-mü Nüwa, te ma ena aküwa mü aküwa, angü mü de züka kpara gbü jia ra. Te di bala, mü goro *zabu, teka fü mü aküwa gbügbü. Mü goro zabu la gbü züka rü, akolo wü guguvu na ba guvu kambü la. De mü gbo ze zabu la, mü ni de gara e baka bikü'da la 'buru. ¹⁵ Mü mere zabu la bane. Mamo na di baka süka lö kama biri teke 'basu de füh ye nzükpa (150), de dedebu na di baka e teke biri de füh ye 'buruve (25), maga na to kpa tikpi di baka süka lö nzükpa de füh ye 'buruve (15). ¹⁶ De mü to nzö zabu la kpa tikpi, de mü ce zeze na mba ce. De mü o möngiti guvu zabu la. Fü mü aye süka zabu la bata, gara kpa tikpi, gara etungba, gara to kpa kötö. ¹⁷ Angü ma ena atima mere siti ngu, fü ah akoro asi füh kotö ne le 'buru. Fü wü kpara akpi 'buru, kpah de wü nü, de wü gara wü e de te ewü endoro andoro füh kotö ne. Wüh ena akpi, anza tanguwa wü 'buru. ¹⁸ Amba 'duwa de-mü, Nüwa, ma ena aküwa mü nda-ra aküwa, angü mü de kpara te nguwa

yi ena asibi füh kotö ne 'buru, baka ngü ta te ma mala fü Adama ne. Wü bu mü la ena akpi 'buru. Te di bala, ah le de yi li agbü zabu, de wü wara mü, de wü di mü, de wü wara wü di mü kpah 'buru, teka fü yi aküwa esaka mere ngu la. ¹⁹⁻²⁰ Ma ena atima kpah nguwa wü nü de wü lu, de wü gara e te ewü endoro andoro füh kotö ne kpaka mü. Te di bala, ah le de mü za nga nzö nguwa ewü 'basu 'basu 'buru, momoko na bete caca na, teka fü yi aküwa de ewü agbü zabu kpala. ²¹ Fü mü akö mere bi zü-e, te ewü ena adi ezü. Mü kö kpah nda-yi, ao 'buru agbü zabu, teka fü yi adi ezü.”

²² Te Nüwa je ngü la bala, fü ah ayia akpo de tima la. Fü ah amere zabu la, akpo da ekö e-mazü, kpah baka e te Me mala fefe na ne.

7

Dene ngü ka mere ngu te si füh kotö ne

¹ Te Nüwa mere tima la nza tete 'buru, fü Me adu amala ngü fefe na, gü ba dene, “Nüwa deyi, ni wu eyi, gü ba, ye de kpara te ye ngbü ele ngü ka-ni de maguma ye biringbö, esüka wü kpara, te ewü ngbü emere *siti ngü de füh kotö ne. Te di bala, ni ena aküwa ye, de wü kpara ka-ye 'buru aküwa. Ah le de wü reke te-wü, fü wü alí agbü *zabu, teka fü wü aküwa esaka mere ngu, te ena asi ne. ² Ye ro wü züka nü, aza kpaka ye agbü zabu kpala. Ye ro ewü te nga nzö ewü biri biri 'buru, momoko na lorozi, ni ye na kpah lorozi. Amba, teka siti wü nü, te wü kpara zü de, ye ro ewü ngbee 'basu 'basu, momoko na bete ni ye

na. ³ De ye ro kpah nga nzö nguwa wü lu 'buru, momoko na lorozi, de caca na kpah lorozi. Ye mere bala, teka fü ewü adu adi esibi füh kotö ne, sidi nga ngu te ena anzürü tete na, angü tanguwa ewü ena adürü. ⁴ Kükürü de, angü du sikipi eyi ngbee lorozi, fü ni atima mere siti agö, te ena ali füh kotö ne 'buru. Ah ena ali biti de ra mini, teka wü sikipi teke 'basu (40). Te di bala, du wü e, de ta te ni o ewü, te ewü endoro andoro füh kotö ne, wüh ena akpi 'buru anza anza, fü nga ewü aürü aürü.” ⁵ Dela wü ngü ta te Me mala fü Nüwa. Fü Nüwa ayia amere ngü la, kpah baka e te Me mala fü ye ne.

⁶ Gbü re engu ta te mere ngu si tete na ne, re ka Nüwa koro ta eyi kama ma'diya (600). ⁷ Fü Nüwa ayia ake wara ye, de wü di ye, de wü wara wü di ye, areke te-wü, teka ali agbü zabu, angü mere siti ngu ena asi füh kotö ne 'buru. ⁸⁻⁹ Wü nü de wü lu, ta te Me mala nga ewü fü Nüwa ne, fü ewü ayia akoro kpah 'buru kpakaka na. Fü züka ewü bete siti ewü, cögbörö ewü bete jürü ewü, ayia ali 'buru agbü zabu. Wüh li ta 'buru 'basu 'basu, momoko na bete caca na, kpah baka ngü ta te Me mala fü Nüwa ne.

¹⁰⁻¹¹ Baka te wü Nüwa reke te-wü nza tete, fütanga sikipi lorozi, fü ewü ayia ali agbü zabu. Ngü la mere te-ye gbü fe ka 'basu, gbü sikipi kaka nzükpa de füh-ye lorozi. Fü mere siti agö ayia akoro ali currru! baka e te wüh ü kpi aü. Fü wü angbe cögbörö yi-ngu akpo kpah da edü gbü tö kpulu! kpulu! Fü mere siti ngu akpo esi. ¹² Agö la li ta biti de ra mini, teka wü sikipi teke 'basu.

¹³ Te agö kpo ngbü eli tete na, o wü Nüwa di eyi agbü zabu, ake wara ye, de wü di ye bata ne, Seme, Ama, bete Yapete, bete wü wara ewü 'buru. ¹⁴ Wü nü ta te Me mala nga ewü fü Nüwa ne, wüh kpah eyi 'buru kpala, wü nü ka kötï, abe kpah te wü nü ka gü, de wü lu, bete wü e te ewü endoro andoro füh kotö ne 'buru. ¹⁵⁻¹⁶ Wüh yia ta kpah te nga nguwa wü la 'basu 'basu, momoko na ake caca na, li kpah 'buru agbü zabu la, kpah baka ngü ta te Me mala fü Nüwa ne. Baka te wü Nüwa di tine eyi 'buru agbü zabu la, fü Me ayia ani mö nga zabu la gbü nga ewü, gbuuu! atümü gö gö gö!

¹⁷⁻¹⁸ Fü agö la ayia ali teka sïkpï teke 'basu. Dela agö nda tine de! Fü ngu akpo da esi ki ki ki! anü maka te-ye yere! Fü ngu asi 'duwa asi 'ba 'ba 'ba! Fü ah akpo ee zabu etikpi. Fü zabu ayia angbü füh ngu la. ¹⁹⁻²⁰ Fü ngu la ayia asi, ata wü angbe cögbörö wü da, de wü rü 'buru kpa esa ye. ²¹ Fü wü kpara ayia akpi, de wü nü, de wü lu 'buru gbü mere ngu la. ²²⁻²³ Fü wü e, de te ewü ndoro andoro füh kotö ne, baka wü angbe cögbörö wü nü, wü zaza, wü kpürü, de wü gara wü jürü wü e, ayia akpi kpah 'buru. Wü e kpi nza tanguwa wü 'buru 'buru. Angü Me le de tanguwa wü e füh kotö ne nza anza 'buru 'buru asidi.

Fü wü Nüwa ayia aküwa 'duwa me-wü, de wü e te ewü di de ewü, kpa gbü zabu de kpala. ²⁴ Fü mere siti ngu la asi angbü fi bala, teka wü fe 'buruve.

Dene ngü te ngu kpo ngbü enzürü tete

¹ Te mere ngu la ngbü esi tete na teka mere bi sïkpï, fü Me angbü efi nga wü Nüwa, de wü kpara ka-ye, de wü gara wü e 'buru, te ewü di de ewü, agbü *zabu la. Fü Me ayia atima mere wege, de ah koro, ah fe füh kotö ne. Fü wege akpo angbü efe. ² Fü mere agö la ayia akolo. Fü ngu te ngbü edü esa tö ne, adu arü. ³ Fü mere ngu la akpo da enzürü ce ce ce, teka mere bi wü fe.

⁴ Gbü fe ka lorozi, ah te ekoro gbü sïkpï kaka-na nzükpa de füh ye lorozi, fü zabu la anü angbü enzö gara mere da, de iri ye Ararata, angü ngu la ngbü fi bü da enzürü ce ce ce. ⁵ Fütanga ngü la, fü ngu la angbü fi bü da enzürü cükü'daye cükü'daye, teka mere bi wü sïkpï. Ah te ekoro gbü fe ka nzükpa, gbü gina sïkpï kaka-na, fü nzö wü da akpo angbü ekoro etanü mba cükü'daye cükü'daye. ⁶ Fü wü Nüwa angbü fi gbü zabu enzö da sela teka wü sïkpï teke 'basu.

Fütanga sïkpï teke 'basu, fü Nüwa ayia aü görö zabu la, ⁷ ayia atima gara lu, te di baka elangba la, de ah nü, ah ceka ngu. Fü lu la anü angbü endoro ka-ye fi bü andoro, zalü te ngu nzürü tete na 'buru. Ah du koro kpaka Nüwa nda tïne de.

⁸ Fü Nüwa aci nga lu la ma. Fü ah afi nga ngü, gü ba dene, "Ngu ne nzürü dene 'ba eyi fanü fanü na?" Fü ah adu aza mö, atima kpah kpala. ⁹ Fü mö anü akoro kpala, amaka ngu te si ka-ye la fi asi gbü wü sü 'buru. Fü mö la angbü endoro tikpi tikpi, angü e te engu ena atï fefeh na nda ma. Fü ah ayia alügü nga ye, adu kpaka wü Nüwa. Fü

Nüwa, ayia aü görö zabu la, ato kpa ye, aza mö la di, alügü kpaka ye agbü zabu la.

¹⁰ Fütanga sïkpï kpah lorozi, fü Nüwa adu kpah atima mö la, de engu du kpah aceka la ngu. Fü mö la ayia anü kpah andondoro kpala.

¹¹ Ah te ekoro etamurago, fü mö la alügü nga ye, angbü edu kpaka wü Nüwa. Nüwa te eceka kpï bane de, gbo! te kpa rü te komö mö la. Fü Nüwa awu teke, gü ba, ngu te enzürü fanü. ¹² Fü Nüwa adu kpah angbü cükü'daye. Fütanga sïkpï kpah lorozi, fü ah adu kpah atima mö la. Fü mö la adu anü ka-ye tïne kpala 'duwa fi. Ah du koro kpaka Nüwa nda tïne de. Te Nüwa wu ngü la bala, fü ah awu, gü ba, "Ngu la nzürü nza eyi."

¹³ Te ngu la nzürü nza tete na, dela o re ka Nüwa koro eyi kama ma'diya de füh ye biri (601). Gbü re la, gbü gina fe, gbü sïkpï kaka-na biri, fü Nüwa ayia asoko nzö zabu la asidi, teka de ni ceka ngü ka ngu la cu de jia ni. Fü ah ayia aceka kpï kpa kötö. Fü ah awu teke, gü ba, ngu nzürü nza eyi 'buru. Fü ah amala, gü ba, "Ah le aci nga tö te ena aürü feke." Fü ah adu angbü teka fe 'basu. ¹⁴ Ah te ekoro gbü fe ka 'basu, gbü sïkpï kaka-na teke biri de füh-ye lorozi, tö ürü nza eyi kege.

¹⁵ Te tö ürü nza tete na, fü Me ayia amala ngü fü Nüwa, ¹⁶ gü ba dene, "Mü kö ekö gbü zabu la kötö, de wü wara mü, de wü di mü, de wü wara wü di mü 'buru, ¹⁷ abe kpah te wü nü, de wü e de te mü za ewü kpaka mü la 'buru. Wü e la kö ekö 'buru kötö, de wüh baya, teka fü ewü adi ezu, da esibi füh kotö ne 'buru." ¹⁸ Fü wü Nüwa ayia akö kötö, de wü wara ye, de wü di ye, kpah

de wü wara wü di ye 'buru. ¹⁹ Fü wü nü, de wü lu, de wü jürü wü e, te ewü di agbü zabu la, akpo angbü ekoro te nga wü 'basu 'basu 'buru.

²⁰ Fütanga ngü la, fü Nüwa ayia aza wü teme, areke gara sü baka *cangali, teka adi egbo nga iri Me tete na. Fü ah aza züka nga nzö wü nü biri biri, kpah de wü züka wü lu, akoro di, awete. Fü ah aza so ewü, acuru baka takpa fü Mere Me.

²¹ Te Nüwa curu so la tete, fü se e la adu afu akoro kpaka Me. Fü se so la areke gbü gü Me 'duwa baneh-ene-la. Fü Me adu afi nga ngü emaguma ye, gü ba dene, “Ma le tîne adu ato mere kuru te wü kpara füh kotö ne nda-ra de. Angü ma wu eyi, gü ba, wü kpara füh kotö ne ka-wü 'buru esiti. Fingangü ka-ewü ka-ye kü esiti gügü gbü jaji te-wü. Ngü ma, te wüh di bü siti wü kpara la, ma du amörö ewü, anza tanguwa ewü, de wü nü, nda-ra tîne de. ²² Te di bala, wü laki ka wü e füh kotö ne, ena afüfü te-wü akoro 'buru, ba e te ni ngbü ele. Bigü ena akoro anü anza, fü karanga akoro kpah, anü anza. Sü gagaga ena adi ladü, zü ena adi kpah ladü. Ra ena adi ladü, biti ena adi kpah ladü. Wü e la 'buru ena angbü efüfü te-wü, zalü akoro di gbü *adu sikpi, te ni ena agara kotö ne tete na.” Dela ngü te Me mala.

9

Dene ngü ka vüngüte ka wü Me ake Nüwa

¹ Fü Me ayia ato wazi fü wü Nüwa de wü di ye, gü ba dene, “Wü di mü ena abi ye, fü ewü asibi asibi füh kotö ne afa sü, teka fü ewü abaya te nga wü sü 'buru. ² Ma o yi eyi baka mere miri

gbü nzö wü nü, de wü lu, kpah de wü si agbü ngu 'buru. Yi ena angbü de mere wazi gbü nzö ewü, fü ewü adi ekpe yi akpe. ³ Baka ta te ma to wü rī zü bete kpa wuru fü wü Adama, de wüh di ezü ne, titīne ma to kpah so wü nü la eyi 'buru fü yi, de yi di ezü. ⁴ 'Duwa ngüte, yi mere e adi ezü de. Yi zü so de ngüte gbü ye kpah de. Te yi le amörö nü la, ah le de yi wa awa, fü ngüngüte ayuru feke, fü yi adu azü so la.

⁵⁻⁶ Te kpara mörö kiri ye la, ngü kaka ena adi esiti. Angü ah mörö dela kpara, ta te ma mere engu gegege ba ra ne. Teka ngü la, ma ena ato mere kuru te kpara la. Te ah di de nü te mörö kpara me-ye la, ah kpah esiti, wüh ena amörö engu kpah amörö. Anga te ah di de kpara te mörö kiri ye la, wü miri ena amörö engu kpah amörö, da kiri ye la.

⁷ Nüwa, ma ngbü emala ngü fü mü, de wü di mü, gü ba, yi di ebī ye, fü yi asibi gbe gbe gbe, teka de wüh baya, gbü wü sü füh kotö ne 'buru."

⁸ Fü Me adu amala kpah gara ngü fü wü Nüwa de wü di ye la 'buru, gü ba dene, ⁹ "Titīne ma le de nih nzö ngüte de nih ma. Fü ra angbü mere *vüngüte ka-yi, kpah de wü kundu yi, te ewü ena akoro sidi nga yi 'buru. ¹⁰ Ma ena adi kpah vüngüte ka wü nü de wü gara wü e, ta te wü di de yi agbü *zabu ne 'buru. ¹¹ Ma le anzö ngüte de yi bala, angü ma le amörö wü kpara, anza tanguwa ewü de wü e 'buru, nda-ra tīne de. Ma du tīne, atima mere siti ngu, te ena asi füh kotö ne sene, ba e ta te ma mere ne, kpah de.

¹²⁻¹³ Amba dene ngü te ma ena amere, teka

asere kuru ngü ka vüngüte la fü yi. Angü, te agö yia eyi ekoro la, tere ena amü akoro, akolo tü kpí kpa tikpi. Te di bala, te yi wu tere la eyi kpa tikpi la, yi ena adi efi nga kina ka-ra la. Angü ma mala ta, gü ba, 'Ma ti adu amörö yi de ngu, baka ta te ma mere ne, tîne de.' Ma kina kina la teka fü yi, de wü kundu yi sidi nga yi, kpah de wü gara wü e te ewü endoro andoro füh kotö ne 'buru. Kina ka-ra la ena angbü bala fi mere badi. ¹⁴ Te agö te ebiri la, tere ena angbü ekoro, da ekolo tü agö la. ¹⁵ Te ma wu tere la eyi la, ma ena adu afi nga kina ta te ma kina fü yi, de wü kpara, de wü nü 'buru, gü ba dene, 'Ma ti adu atima agö te ena asi füh kotö ne, amörö wü kpara 'buru ne tîne de,' ne. ¹⁶ Fanü te tere la koro eyi, ma ena angbü efi nga kina, ta te ma kina te-ra di fü yi, de wü gara e füh kotö ne 'buru. Angü kina ka-ra la ena angbü bala, fi mere badi."

¹⁷ Dela ta ngü te Me mala fü wü Nüwa, gü ba dene, "Ni o tere eyi kpa tikpi, baka kuru ngü te ena angbü esere nga kina ka-ni, te ni o esüka ani, de wü kpara, abe te wü gara e te ewü di füh kotö ne 'buru."

Dene ngü ka Nüwa de wü di ye

¹⁸ Wü di Nüwa, de ta te ewü ngbü de ewü agbü zabu ne, ah de wü Seme, Yapete, bete Ama. Ye Ama ta de Kanana. ¹⁹ Wü di Nüwa ta ngbee bata. Mere bi nguwa wü kpara füh kotö ne, koro 'buru guvu wü di Nüwa de bata la.

²⁰ Nüwa ta de kpara te ngbü esö yi. Ah kpah de gina kpara ta te mere fi. Angü ah ru ta gara rirü agbü yi ka-ye, de iri ye *vinü. Ah ngbü ta

emere fi gbü rī vinü la. ²¹ Ta gbü gara ra, fü Nüwa ayia anzö fi ne nda bü anzö 'duwa ba-neh-ene-la. Fü fi ayia agbo engu kpa esa gugu ka-ye. Te engu ngbü era tete, de fi gbü jia ye la, fü bongo kaka-na ayia agbi eküküte na asidi, ace engu ngirimu. ²² Fü yeye na de iri ye Ama ne,* ayia akoro, amaka wö ye, te ra ngbü ngirimu. Fü ah ayia anü amala nga wö ye fü wü di enga ni ye de 'basu ne. ²³ Te wü Seme ake Yapete je ngü la bala, fü ewü ayia aza bongo, abu enzö-kpīri wü, angbü enü di de kürüfe wü, teka angü ani ena awu ngirimu eküte wö ani la wu. Fü ewü ayia anü akoro kpaka wö wü la. Fü ewü aza bongo la, ayia abuka eküte wö wü eta kuru jia wü, areke bongo la eküküte na.

²⁴ Nüwa, fü fi ayia alofo gbü jia mü. Fü mü adu azükü, aje ngü la, gü ba dene, "Angü ye ni, jaji, ngbü tīne emü ni." ²⁵ Fü Nüwa ayia akīna nguwa wü Ama de wü di ye, gü ba dene, "Me to mere kuru te wü Ama de wü Kanana teka ngü la. Wüh ena angbü labi ka wü bu wü." ²⁶ Fü Nüwa adu agbo nga iri Me teka Seme, gü ba, "Me di de Seme, da eto wazi ye fefe na. Fü wü Kanana angbü ba labi kaka-na." ²⁷ Fü Nüwa adu kpah amala ngü teka Yapete, gü ba, "Me di kpah de Yapete, de ah di eto züka ngü fefe na 'duwa ba-neh-ene-la. Wüh ena angbü ka-wü ake Seme gbü sü biringbö. Fü Kanana angbü ba labi esaka ewü 'basu mini."

Dela ta ngü ka Nüwa, fütanga mere ngu, te si füh kotö ne.

---

* **9:22** 9:22 Ama de wö ye Kanana.

²⁸ Fū Nūwa adu amere fütanga mere yī-ngu la, baka wū re kama bata teke 'basu de fūh ye nzūkpa (350). ²⁹ Fū re ka Nūwa akoro 'buru kama menewa teke 'basu de fūh ye nzūkpa (950). Fū Nūwa ayia akpi.

10

¹ Dene iri wū kundu ye Nūwa, te ewü di de wū di wū Seme, Ama, bete Yapete, te wüh bi ewü fütanga mere ngu te si ne.

² Dene iri wū di Yapete. Ah de wū Gomere, Magoga, Madayi, Yavana, Tubala, Meseke, bete Tīrasa. ³ Dene iri wū di Gomere. Ah de wū Asekenaza, Rifata, bete Togarama. ⁴ Dene iri wū di Yavana. Ah de wū Elisa, Tarasisi, Kiti, bete Dodana. ⁵ Wüh de wū kpara te ewü ngbü ndawü era mere yī-ngu. Dela nguwa wū di Yapete. Nguwa ewü la ngbü gbü nga nzö köti ka-wü kpikpi wü. Mö ka-ewü kpah 'dö kpikpi ye kpikpi ye.

⁶ Dene iri wū di Ama. Ah de wū Kusi, Masiri, Puta, bete Kanana. ⁷ Dene iri wū di Kusi. Ah de wū Seba, Avila, Sabete, Rama, bete Sabetaka. Dene iri wū di Rama. Ah de wū Seba ake Dedana.

⁸ Fū Kusi abi kpah gara ye, de iri ye Nimeroda. Nimeroda ta de gina kpara, te di de mere miri, de mere wazi esaka ye fa sü. ⁹ Nimeroda kpah de kpara te ngbü emere wü nü. Fū ah angbü emörö wü nü 'duwa ba-neh-ene-la. Teka ngü la, te mü de kpara te ngbü emörö wü nü efa sü la, wü bu mü ena agü iri Nimeroda te mü, gü ba dene, "Mü de kpeke kpara, te ngbü emörö wü nü kpah baka Nimeroda."

¹⁰ Ta te engä gina, sü ka Nimeroda ka-ye agbü Sınara. Ah ngbü ta kpala gbü nzö wü kpära ka wü köti bata, *Babilona,* Ereke, bete Akada.

¹¹ Fū Nimeroda ayia agbü Sınara, anü akoro, azoro sü ka wü Asura. Fū ah aji wü mere köti kpala, ba e bala. Gara de iri ye Nineve, gara de iri ye Robota-İra, gara de iri ye Kala, ¹² gara de iri ye Resene, te di eze ngba wü Nineve ake Kala. Wü köti bata la 'buru ba mere köti biringbö.

¹³ Dene iri wü di Masiri. Ah de wü Ludu, Animo, Labo, Nefetu, ¹⁴ Patarusu, Kasalu, bete Kafatoro. Kafatoro de mere kundu wü Feleseto. ¹⁵ Dene iri wü di Kanana. İri gina ye Kanana de Sidona. İri wü gara ewü de wü Ete, ¹⁶ wü Yebusa, wü Amora, wü Girigasa, ¹⁷ wü Ivo, wü Arako, wü Sino, ¹⁸ wü Aravado, wü Cemaro, de wü Amato. Fütanga ngü la, fū wü nguwa Kanana ayia asibi, abaya gbü mere bi wü sü. ¹⁹ Fū nga nzö köti ka wü Kanana akpo gbü Sidona, anü to kpa gbü Gerara, akoro di zalü agbü Gaza. Fū ah anü to kpa gbü *Sodomo, Gomora, Adema, be kpah te Zeboyima, akoro di zalü agbü Lasa.

²⁰ Dela 'buru iri wü di Ama, de nguwa wü kundu ye, kpah de wü mö te ewü ngbü emala.

²¹ Dene iri wü di Seme, te di de engä ni ye Yapete ne. Seme ta de mere kundu ye wü di engä *Ebere. ²² Wü di Seme ta de wü Elama, Asura, Arafakasada, Ludu, bete Arama. ²³ Wü di Arama ta de wü Uca, Ula, Getere, bete Masa. ²⁴ Fū Arafakasada abi ye, de iri ye Sela. Fū Sela abi ye,

---

* **10:10** 10:10 Babilona kpah de Babela.

de iri ye Ebere. ²⁵ Fū Ebere abī wū ye 'basu. İri gina ewū de Pelege. Wūh gü iiri na bala, angū ta gbū wū re kaka-na, Me baya wū kpara fūh kotō ne 'buru. İri e'ba'basu mbarase la de Yoketana.

²⁶ Dene iri wū di Yoketana. Ah de wū Alemodada, Selefe, Acaramaveta, Yera, ²⁷ Adorama, Uzala, Dikala, ²⁸ Obala, Abimaye, Seba, ²⁹ Ofiri, Avila, Yobaba. Dela 'buru de wū di Yoketana. ³⁰ Nga nzō kōti ka nguwa wū di Yoketana kpo agbū Masa, anū to kpa fūgō enzō mere gūmba, zalū akoro agbū Sefara.

³¹ Dela 'buru iri wū di Seme, de nguwa wū kundu ye, de wū nga nzō kōti ka-ewū, kpah de wū mō ka-ewū, te ewū ngbū emala.

³² Dela 'buru nguwa wū di Nūwa, de wū kundu ewū, de nga nzō kōti ka-ewū, te di de wū kpara, te ewū sibi fūh kotō ne, fūtanga mere ngu te si. Te di bala, nih kpah 'buru de wū kundu ye Nūwa.

11

Dene ngü ta te mere te-ye agbū Babilona

¹ Ta gūgū, fūtanga mere ngu te si ne, mō ka wū kpara ta 'buru biringbö, te wūh ngbū eje ngü gbūgbū na esūka wū. ² Fū gara wū kpara angbū ejiji gbū sū la to kpa fūgō, da egiri sū ka kōti.

Gbū gara ra, fū ewū anū akoro gbū gara zūka sū de fūh ye kpini baka kpara la. Fū ewū agū iri sū la, gü ba, Sınara. Fū ewū ayia ao kōti ka-wū kpala. ³ Fū ewū ayia afi ngü, gü ba dene, "Wayi, dene zūka sū. Ani ngbū ka-ani sene. Te di bala, ah le de ani kü'da tō, amere biriki di, azō azō kpo kpo kpo, de ah di kpekpeke baka da. Fū ani aji zūka kōti ka-ani sene." Fū ewū ayia

amere biriki ka-wü, teka afa kambü la di, angü rüvü gbü sü la, te wüh ena afa kambü di ne, nda ma. Fü ewü aza mü te di baka bikü'da la, a'büra füh biriki la, teka de biriki la zoro te-wü, fü ewü angbü kpekpeke. ⁴ FÜ ewü adu afi nga gara ngü, gü ba dene, "Ani jï mere kambü, te ena akoro kpa etongo kpï. Ah le de ani mere bala, teka fü iri ani awü gbü wü sü 'buru. Angü te ani baya faaa füh kotö ne la, ah esiti."

⁵ FÜ Me ayia awu ngü te wü kpara la ngbü emere ne. FÜ ah ayia akoro aceka kötï ka wü kpara la, bete mere siti kambü, te wüh ngbü eji ne. ⁶ Me gü ba, "Titïne wü kpara ne, nguwa ewü ngbee biringbö. Mö ka-ewü kpa biringbö. Te wüh kpo eyi emere gina ngü bane, te ni tata ewü de la, wüh ena anü de ngü ka-wü la kpa engagira nü. Ngü te ena afa ewü tine ma. ⁷ Amba ni le ngü la bala de. Te di bala, ani nü enü, abaya ewü, de ani o mö ka-ewü kpikpi ye kpikpi ye, teka de wüh mere e aje ngü ka wü bu wü tine de." ⁸ FÜ Me akoro, abaya ewü kpa bala. FÜ ngü ka kötï ka-ewü, de mere kambü la asiti 'buru. FÜ ewü abaya tine faaa! ago angbü gbü nga nzö wü sü füh kotö ne 'buru.

⁹ Dela si-ngü te wüh gü iri sü la tete na, gü ba, *Babilona* ne. Angü gbü sü la, Me fufü mö ka wü kpara, te ewü ngbü ta emala biringbö ne. FÜ ah ayia abaya ewü füh kotö ne 'buru.

¹⁰ Dene iri wü kundu ye Seme.

---

* **11:9** 11:9 Babilona kpa biringbö de Babela.

Sidi nga wü re 'basu fütanga mere ngu te si ne, fü re ka Seme ayia akoro kama biri (100). Fü Seme ayia abī ye komoko, agü iiri na Arafakasada. ¹¹ Fü ah amere fütanga ngü la, wü re kama 'buruve (500), fi da ebī gara wü jaji. Fü Seme ayia akpi.

¹² Fü Arafakasada ayia aga, amere wü re teke biri nzükpa de füh ye 'buruve (35). Fü ah ayia abī Sela. ¹³ Fü ah amere fütanga ngü la wü re kama bala de füh ye bata (403), fi da ebī gara wü jaji. Fü Arafakasada ayia akpi.

¹⁴ Fü Sela ayia aga, amere wü re teke biri de füh ye nzükpa (30). Fü ah ayia abī *Ebere. ¹⁵ Fü ah amere fütanga ngü la wü re kama bala de füh ye bata (403), fi da ebī gara wü jaji. Fü Sela ayia akpi.

¹⁶ Fü Ebere ayia aga, amere wü re teke biri nzükpa de füh ye bala (34). Fü ah ayia abī Pelege. ¹⁷ Fü ah amere fütanga ngü la wü re kama bala teke biri de füh ye nzükpa (430), fi da ebī gara wü jaji. Fü Ebere ayia akpi.

¹⁸ Fü Pelege ayia aga, amere wü re teke biri de füh ye nzükpa (30). Fü ah ayia abī Ruu. ¹⁹ Fü ah amere fütanga ngü la wü re kama 'basu de füh ye menewa (209), fi da ebī gara wü jaji. Fü Pelege ayia akpi.

²⁰ Fü Ruu ayia aga, amere wü re teke biri nzükpa de füh ye 'basu (32). Fü ah ayia abī Seruga. ²¹ Fü ah amere fütanga ngü la wü re kama 'basu de füh ye lorozi (207), fi da ebī gara wü jaji. Fü Ruu ayia akpi.

²² Fū Seruga ayia aga, amere wü re teke biri de fūh ye nzūkpa (30). Fū ah ayia abī Nayora.

²³ Fū ah amere fütanga ngü la wü re kama 'basu (200), fi da ebī gara wü jaji. Fū Seruga ayia akpi.

²⁴ Fū Nayora ayia aga, amere wü re teke biri de fūh ye menewa (29). Fū ah ayia abī Tera.

²⁵ Fū ah amere fütanga ngü la wü re kama biri nzūkpa de fūh ye menewa (119), fi da ebī gara wü jaji. Fū Nayora ayia akpi.

²⁶ Fū Tera ayia aga, amere wü re teke bata de fūh ye nzūkpa (70). Fū ah akpo ebī ye. Ah bī wü jaji bata, de irī wü Abarama, bete Nayora, bete Arana.

Dela irī wü kundu kundu ye Seme, te wüh bī ewü fütanga mere ngu ta te si ne.

²⁷⁻²⁸ Dene ngü ka wü di Tera.

Wü di Tera ta bata, de irī wü Abarama, Nayora, bete Arana. Wü Tera ngbü ta de wü di ye la agbü gara sü de irī ye Ura.[†] Fū Arana ayia abī ye, agü iirī na Loto. Fütanga ngü la, fū Arana ayia akpi, ciki gbü sü de te wüh bī engu gbügbü, agbü Ura la, o wö ye na di la ladü de jia ye. ²⁹ Fū wü Abarama ake Nayora aga, akoro cögbörö wü komoko. Fū ewü ayia aza wü würüse. Irī wara Abarama ta de Sarayī. Irī wara Nayora nda de Mīleka.[‡] ³⁰ Amba Sarayī bī ye ta nda de.

³¹ Gbü gara ra, fū Tera ayia aza wü Abarama ake wara ye, bete Loto, te dī de kundu ye ne, ace

---

[†] **11:27-28** 11:27-28 Ura ta de 'baranga, te di gbü nga nzö köti ka wü Kasado. [‡] **11:29** 11:29 Wö ye Mīleka ta de Arana. Enga ni ye Mīleka, tangbase, ta kpah ladü de irī ye Yīseke.

Ura, teka anü agbü tö ka wü *Kanana. Fü ewü anü, anü, akoro gbü gara sü etüingba, de iri ye Arana. Fü ewü angbü sela. ³² Fü Tera ayia agbe, angü re kaka koro eyi wü re kama 'basu de füh ye 'buruve (205). Fü ah ayia akpi sela.

12

Dene ngü te Me i Abarama tete

¹ Gbü gara sikpi, te re ka Abarama koro tete 'buru baka re teke bata nzükpa de füh ye 'buruve (75), fü Me ayia amala ngü fü Abarama, gü ba dene, "Abarama, mü yia eyia, de mü ce gba mü, de wü mürü mü, de mü go ngbü agbü gara ganzi sü, te ma ena agü tatamu fü mü. ² Te mü le ngü ka-ra la eyi la, ma ena ato wazi fü mü. Fü wü kundu mü abī ye, asibi, afa sü. Fü nguwa yi asibi, akoro ba mere bi nguwa wü kpara. Ma ena ato wazi fü mü, fü iri mü adi ewü awü gbü wü sü 'buru. Fü ra adu angbü eto züka ngü fü mere bi wü kpara teka ngü ka-mü. ³ Mene kpara te ena amere züka ngü fü mü, ma ena amere kpah züka ngü fefe na. Amba mene kpara te ena asiri mü, ma ena akina engu. Ma ena aküwa nguwa wü kpara füh kotö ne 'buru teka ngü ka-mü."

⁴⁻⁵ Te Abarama je ngü la bala, fü engu amere wü ngü la kpah ce 'buru bala.

Fü Abarama ayia agbü Arana sela, aza wara ye, ake Loto, te di de ye enga ni ye ne. Fü ewü akö kpah wü labi ka-wü, te ewü maka de sela ne, de wü nü ka-wü, de wü e ka-wü 'buru, anü di kpa gbü tö ka wü *Kanana. Te wü Abarama

nü koro tete agbü tö ka wü Kanana, ⁶ fü ewü ayia aguru sü, anü akoro kpa gbü gara sü kpala de iri ye Sekeme, esa mere rü ka More. Ta gbü wü re la, wü Kanana ngbü ta la fi era köti gbü sü la.

⁷ Fü Me ayia agü tamu ye fü Abarama, gü ba dene, “Te gara, ni ena ato tö ne 'buru fü wü, de wü kundu ye, teka fü ewü angbü gbügbü fi mere badi.” Te Abarama je ngü la tete, fü engu adu areke sü baka *cangali, teka agbo nga iri Me tete na, angü Me gü tamu ye fefe na gbü sü engu la.

⁸ Fütanga ngü la, fü Abarama ayia anü to gbü kpa ye ka kokpa, anü akoro kpa enzö gumba, te di to kpa fügö ka Betele. Fü ah ayia ade mba gugu sela, ezungba Betele ake Ayi. Fü engu ayia areke sü teka adi egbo nga iri Mere Me, da ecu ngü Mere Me sela. ⁹ Fü Abarama angbü fi bü eka te-ye ce ce ce bala, enü kpa edebu sü to gbü kokpa.

Dela ngü ta te Abarama mere, te Me i engu tete, fü ah ayia ace Arana ne.

Dene ngü ta te mere te-ye fü Abarama agbü Ezepeto

¹⁰ Fütanga wü ngü la, fü tala ayia ati gbü sü ka wü Kanana 'buru. Te di bala, fü wü Abarama ayia akpe anü angbü la takü agbü *Ezepeto, teka ngü ka mere siti tala la.

¹¹⁻¹² Baka te ewü yia ngbü enü tete, fü ewü anü akoro gbmari ede Ezepeto. Fü Abarama ayia amala ngü fü wara ye, gü ba dene, “Sarayi deyi, ani koro eyi gbmari ede Ezepeto dene. Te ani ena akoro kpala la, wü kpara ka Ezepeto ena agü

jia wü te ye, awu ye, de te ye su afa sü ne. Gümü ye ena ake ewü. Te di bala, te wüh ena awu, gü ba, ni de wati ye la, wüh ena amörö ni teka ngü ka-ye. ¹³ Amba dene mba gara mani, te ani ena amere, teka fü wü kpara ka Ezepeto amere ni areke areke, angü wüh ena amörö ni. Te wüh yi-ta ye la, ye mere e amala fü ewü, gü ba, 'Ni de wati ye,' ne de. Ye mala fü ewü, gü ba, 'Ni ka-ni de enga ni ye.' " Abarama mere ta mani la bala, angü Sarayï su fa sü.

¹⁴ Fü ewü ayia anü akoro kpa gbü Ezepeto. Baka te wü kpara ka Ezepeto wu Sarayï, fü Sarayï ayia asu gbü jia ewü afa sü. ¹⁵ Fü wü angbe cögbörö kpara ka miri ayia kpah awu Sarayï. Fü ewü anü de ngü la, amala fü miri, gü ba, "Ani maka gara ye würüse kpane, te su fa sü!" Fü ewü adu aza Sarayï, anü de engu kpa gba miri. Fü Sarayï ayia angbü kpala.

¹⁶ Fü miri angbü emere ngü Abarama ereke 'duwa ba-neh-ene-la. Fü ah amala, gü ba, "Ni le ase Sarayï wara ni tete na." Fü engu ato mere bi wü e fü Abarama, baka wü labi, wü kambiliki, wü yiti, kpah de wü nü, te wüh nü fefeh, ba wü dongi bete kamele, teka ngü ka Sarayï.

¹⁷ Fü Me ayia atima mere siti keke agba miri la, de wü kpara ka-ye 'buru, teka ngü ka Sarayï, angü ah ka-ye de wara Abarama. ¹⁸ Te miri wu bala, fü mamagama ayia anzu. Fü engu adu ai Abarama, amala ngü fefe, gü ba dene, "Mene ngü de te ye mere de ni de bane, ah de ne ngü ne? Ye mala ta fü ni, gü ba dene, 'Würüse ne de enga ni ni.' Ye su wu fü ni bala teka ne? Te ye ena amala ta fü ni, gü ba, 'Sarayï ka-ye de wara ni

la,' ah ena areke ta afa sü. ¹⁹ Ye fiti ni, gü ba, 'Sarayı ka-ye nda de engu ni ni.' Fü ye ayia ale, gü ba, 'Ni za engu eza wara ni tete.' Dela 'ba züka ngü na? Te di bala, wara ye eyi dene! Ye za engu eza, de wü nü ka-wü!" ²⁰ Fü miri adu atima wü kpara ka-ye, de wüh gi nga Abarama, ce te kaje. Fü Abarama aza wara ye, de wü e ka-ye 'buru, ayia adu ka-wü agbü Kanana.

13

¹ Dela mene ngü ta te mere te-ye fü wü Abarama ake Sarayı agbü *Ezepeto. Wüh yia du ka-wü ta agbü *Kanana, kpah de wü Loto.

Dene ngü ka wü Abarama ake Loto

² Fütanga ngü la, fü wü e ka Abarama ayia asibi tîne afa sü, ah de wü se, kpah de wü nü, ba wü yiti, wü kambiliki, de wü meme. ³ Baka te wü Abarama du koro tete agbü Kanana sela, fü ewü angbü endondoro te nga nzö wü sü sela, zalü anü akoro agbü Betele, gbü sü ta te ewü mere gugu ka-wü tete na te engu gina, ezungba Betele ake Ayi ne. ⁴ Sü engu la, ah ta kpah de sü, te Abarama gbo nga iri Me tete na, te engu gina ne. Fü Abarama adu angbü egbo nga iri Me kpah sela.

⁵ Wü Abarama ngbü ta ejiji te nga wü ndoro la kpah fi bü ake Loto, te di de ye engu ni ye ne. Loto ta kpah de mere bi wü kpara gbü nga ye, kpah de wü nü, ba wü yiti, wü kambiliki, de wü meme esaka ye. ⁶ Baka ta te wü nü sibi esaka ewü, ake afudu ye fa sü ne, sü du be, fü ewü angbü tete 'buru gbü sü biringbö, ne nda

tïne de. ⁷ Angü wü kpara ta te ewü ngbü eceka kpī fütanga wü nü ka Abarama, bete nda Loto ne, du ngbü ewü nga esüka wü, teka ngü ka sü te be de ne. Da ewü ta te ewü ena anü to kpa ekati ne nda ma, angü wü kpara ka Kanana ngbü ta gbü sü la. Wü Pereze ngbü ta nda-wü kpah edebu sü gbü sü la.

⁸ Te di bala, fü Abarama ayia amala ngü fü Loto, agü ba, “Ye ni deyi, ni le fü nga adi engbü esüka ani de. Ngü de te wü kpara ka-ani ngbü ewü nga di esüka wü la, ah de siti ngü. Angü ani ka-ani mürü. ⁹ Te di bala ne, te sü de sene be nda de la, ye ceka la mere siti nga nzö sü, de to kpa fügö ne. Dela 'buru sü, te ani ena angbü gbügbü na. Te ah bala la, ani ye süka ani eye tütine. Ye ceka nda-ye sü eceka. Te ye ngbü ele nda-ye angbü ciki sene la, ni ena aza nda-ni tïne mene sü, te di to kpa fügö ne. Te ye le di mene sü, te di to kpa fügö ne la, ni ena angbü nda-ni tïne ciki sene. Angü ngü ka nga esüka wü kpara esiti.”

¹⁰ Fü Loto ayia aceka kpī, awu sü ede ngu Yürüdene, te nü koro zalü kpa gbü Sügara ne. Fü sü engu la ayia atī te nga jijia 'duwa kpini, angü ah ta de züka sü, te ngu ngbü gbügbü na fi bü cakö. Ah ta kpah baka sü ka yi, te Me o agbü Edene ne. Ah ngbü kpah baka tö ka wü Ezepeto, te ngu fa gbügbü na sü ne. Angü ngü la mere te ye ta gügü, o Me siti *Sodomo ake Gomora la de.

¹¹ Te Loto wu bala ne, fü ah ayia afe nda-ye mene sü, te di ede ngu Yürüdene to kpa fügö ne. Fü ewü ayia aye süka wü ake afudu ye. Fü Loto ago angbü nda-ye kpala.

Dela ta ngü te wü Abarama ake Loto ye süka wü tete na. ¹² Abarama ngbü nda-ye ta fi gbü sü ka wü Kanana sela. Fü Loto anü angbü nda-ye ede wü mere köti te di era ngu. Fü ah ade gugu ka-ye gbamari ede gara mere köti, de iri ye Sodomu. ¹³ Wü kpara ka Sodomu ka-wü ta siti wü kpara, te ewü ngbü ememere fi bü *siti ngü gbü jia Me.

¹⁴ Ta te Loto go tete gbü nda-ye sü, fü Me ayia akoro kpaka Abarama, amala ngü fefe na, gü ba, "Mü e la jia mü, de mü ceka nga nzö wü sü ne 'buru. Mü ceka la kpä to kpa fügö, to kpa ekati, kpah to gbü kokpa bete kamisü. ¹⁵ Wü sü de te mü ngbü eceka la, te gara, ma ena ato ato 'buru fü yi, de wü kundu mü, teka fü ewü angbü gbügbü fi mere badi. ¹⁶ De-ra Me, ma ena ato wazi fü wü kundu mü la, teka fü ewü angbü ebü wü ye, da esibi efa sü, ba zu-tö la. Angü kpara te ena atanga ewü anza ne nda ma. ¹⁷ Te di bala, ah le de mü yia eyia, mü kpo, mü ndoro te nga nzö wü sü la 'buru. Mü ceka reke areke, angü dela eyi sü te ma ena ato fü yi." ¹⁸ Te Abarama je ngü de te Me mala fü ye de bala ne, fü ah ayia ago agbü Eberone, ade gugu ka-ye angbü kpala, esa mere rü ka kpara de iri ye Mamare. Fü Abarama adu areke sü baka *cangali kpala, teka adi egbo nga iri Me tete na.

14

Dene ngü ka Abarama ake miri ka Sodomu

¹⁻⁵ Ta gbü wü re la, gara mere miri ta ladü de iri ye Kedora-Lawomera. Ah ngbü ka-ye

ta to kpa fügö, gbü tö ka wü Elama. Ah de mere kpeke miri, de mere bi wü kpara esa lö ye. Fü Kedora-Lawomera aza wü marajümiya ka-ye, anü de ewü, atí gü gbü nzö mere bi nguwa wü kpara, baka wü kpara ka *Sodomo,* Gomora,† Adema,‡ Zeboyima,§ bete wü Bela.* Fü Kedora-Lawomera ayia afa wü kpara la, adu angbü gbü nzö ewü 'buru de wazi. Fü ah ato riri fü ewü, de wüh di eto mere bi jiasse fü ni, te nga wü re 'buru. Fü wü kpara la ale, akpo angbü eto jiasse la, teka wü re nzükpa de füh-ye 'basu. Fütanga re nzükpa de füh ye 'basu, fü nguwa wü miri de 'buruve, te Kedora-Lawomera ngbü gbü nzö ewü ne, adu ace ka-wü kpo da eto jiasse fü Kedora-Lawomera. Fü re afü biringbö.

Fütanga re biringbö la, fü Kedora-Lawomera ayia amala ngü, agü ba, "Te di bala, ni ena ato kuru te wü kpara te ewü gü ba, 'Ani le ngü ka-ni tine de,' ne." Fü wü Kedora-Lawomera ayia abiti te-wü de wü gara wü miri bata, teka de wüh le ta-ngü te ni. Wü miri la ta miri ka wü Sınara† de nda wü Elasara,‡ bete nda wü Goyi.§ Fü ewü adu amaka wazi, teka wü mene wü miri, de te ewü gü ba, "Ani le tine aje riri ka Miri Kedora-Lawomera de," ne. Fü ewü ayia de wü

---

* 14:1-5 14:1-5 İri miri ka Sodomo ta de Bera. † 14:1-5 14:1-5 İri miri ka Gomora ta de Birasa. ‡ 14:1-5 14:1-5 İri miri ka wü Adema ta de Sinaba. § 14:1-5 14:1-5 İri miri ka wü Zeboyima ta de Semebere. * 14:1-5 14:1-5 Wüh du ngbü ta ei Bela kpah Sügara. † 14:1-5 14:1-5 İri miri ka wü Sınara ta de Amurafera. ‡ 14:1-5 14:1-5 İri miri ka wü Elasara ta de Ariyoka. § 14:1-5 14:1-5 İri miri ka wü Goyi ta de Tıdala.

marajümiya ka-wü la, anü atı de gü gbü nzö nguwa wü Refe,* de wü Zuza,† de wü Eme,‡ ayia aza esaka ewü. ⁶ Fū ewü adu kpah, atı de gü gbü nzö wü Oro, kpa fūh da.§ Fū ewü aliki wü Oro zalü akoro di kpa gbü ndu, agbü Eleparana. Fū ewü afa wü Oro. ⁷ Fū ewü adu kpah anü agbü Ene-Misapata,* afa wü Amaleke, de wü Amora† kpah bala.

⁸⁻⁹ Ta te miri ka Sodomo, de wü gara wü miri gbü nga nzö sü la, je ngü la bala, fū ewü ayia abiti wü marajümiya ka-wü, anü akoro gbü mere sü tele tele de یری ye Sidimi.‡ Fū ewü areke tewü sela, teka atı de gü gbü nzö wü Kedora-Lawomera.

¹⁰ Fū wü Kedora-Lawomera ayia asö gü, afa wü miri ka Sodomo de wü bu ye la 'buru. Fū wü miri ka Sodomo ayia de wü bu ye, auru de woro. Fū miri ka Sodomo ake miri ka Gomora akpe atı gbü wü cudu, te ewü cu fa sü, angü angbe cögbörö wü cudu fa ta gbü sü la sü. Fū wü gara wü bu wü ayia akpe nda-wü to kpa enzö mere gümbe, aküwa ka-wü.

¹¹ Fū wü marajümiya ka Kedora-Lawomera ayia arı gbü wü mere köti ka Sodomo ake Gomora, akö wü e ka-ewü, de wü gara kpara gbü

---

* **14:1-5** 14:1-5 Wüh mere gü de wü Refe ta kpa gbü Asetorata-Karunema. † **14:1-5** 14:1-5 Wüh mere gü de wü Zuza ta kpa gbü Ama. ‡ **14:1-5** 14:1-5 Wüh mere gü de wü Eme ta kpa gbü Save-Kiratema. § **14:6** 14:6 İri da ka wü Oro ta de Seyira. * **14:7** 14:7 Wüh du ngbü ta eı Ene-Misapata kpah Kadesa. † **14:7** 14:7 Wü Amora ngbü ta agbü Acacona-Tamara. ‡ **14:8-9** 14:8-9 Mere yi-ngu du gbala sü titine eyi fūh mere sü tele tele la.

nga ewü 'buru. ¹² Fü ewü ayia azoro kpah Loto, te di de ye engä ni ye Abarama, de wü e ka-ye 'buru, angü engu ra köti ta gbamari ede Sodomu. Fü ewü ayia anü sü de engu, de wü e kaka-na la 'buru.

¹³ Ta gbü wü lakī la, Abarama ngbü ta la fi esa mere rü ka Mamare ne. Wü Mamare ngbü ta kpah gbü sü la, de wü di engä ni ye 'basu. Ah de wü Esokole ake Anera. Nguwa wü Mamare ta de Amora. Nguwa Abarama nda de *Ebere. Nguwa wü Mamare nzö ta ngüte de wü Abarama.

Fü gara kpara ta te kpe küwa gbü gü la, ayia akoro amala ngü fü Abarama, gü ba dene, ¹⁴ "Wü Kedora-Lawomera koro de gü, siti wü sü ka-ani eyi 'buru. Wüh zoro Loto, nü sü di kpah eyi." Te Abarama je ngü la, fü engu ayia 'duwa, abiti wü komoko ka-ye, te ewü wu ngü ka gü kpah kpo. Fü ah adu kpah abiti wü vüngüte ka-ye 'buru. Fü ewü ayia, baka wü kpara kama bata nzükpa de füh ye 'bajena la (318), anü afa nga wü Kedora-Lawomera, zalü akoro di kpa gbü Dana. ¹⁵ Te wü Abarama nü koro tete kpala, fü ah ayia afi nga gara mani. Fü ah ayia aye süka wü kpara ka-ye la, gü ba, "Wü gara fü nda-wü bane, de wü gara fü nda-wü to bane." Fü ewü ayia gbü biti, anü atī de gü gbü nzö wü Kedora-Lawomera, agüka ewü gbü iri-to. Fü wü Abarama ayia asö gü, afa ewü ka. Fü ewü ayia aliki ewü, anü akoro de ewü nengete kpa gbü Oba. § ¹⁶ Fü wü Abarama akö wü e de esaka

---

§ 14:15 14:15 Oba ta gara 'baranga ede Damaseke edebu sü kpala.

wü Kedora-Lawomera, de ta te ewü kö gbü gü ne 'buru. Fü Abarama adu kpah aza Loto, de wü gara kpara, ta te wüh zoro ewü, de wü würüse ne 'buru, adu di.

¹⁷ Te Abarama ngbü edu tete, fü miri ka Sodomo ayia anü amaka Abarama kpa te kaje, ede Yerüsalema.* ¹⁸ Miri ka Salema ta ladü de iri ye Meleke-Sadiki. Engu ta de *mürü gele ka Mere Me. Fü Meleke-Sadiki ayia aza e-mazü bete fi *vinü, akoro di, ato fü wü Abarama. Fü ewü ayia azü. ¹⁹ Fü Meleke-Sadiki ayia asü ngüsü gbü nzö Abarama, amala ngü fefe, gü ba dene, “Ma ngbü eku gba fü Mere Me, te o tö ake kpī ne, de ah to wazi fü mü. ²⁰ Ma gbo nga iri Me, angü ah to wazi eyi fü mü, fü mü afa wü vügü ka-mü di.” Fü Abarama ayia aza mere bi wü e, de te engu kö gbü nga wü Kedora-Lawomera ne, aye süsüka ba e nzükpa. Fü ah ayia aza bibiri na, esüka wü nzükpa la, ato fü Meleke-Sadiki te iri Me, baka tari-e, teka agbo nga iri Me di.

²¹ Fü miri ka Sodomo ayia amala ngü fü Abarama, gü ba dene, “Ye za du wü e, ta te wü vügü ka-ani kö esaka ani la, eza fü ye. Ni ele nda-ni bü wü kpara ka-ni, de ye lügü ewü fü ni.” ²² Fü Abarama alügü ngü fefe, gü ba dene, “Ye za wü kpara ka-ye eza, de wü e la 'buru. Ni le aza wü e la nda-ni de, angü ni kina kina eyi, de iri Mere Me, te o tö ake kpī ne, ²³ gü ba, ni ti aza e 'duwa kpo de. Te ah ena adi kpah mene engu, te di mba cükü'daye la, ni za nda-ni kpah de. Angü ye ena agü ba, 'Ni to wazi fü ni, Abarama, me-ni.' ”

---

* **14:17** 14:17 Sü la ka-ye kpa gbü mere kpanguwa ka Save.

24 Ni za nda-ni eyi bü wü e-mazü, de te wü kpara ka-ni la zü te kaje. Wü vüngüte ka-ni, de te ani di de ewü ne, wüh za nda-wü e eza.”

Dela ngü ta te Abarama mere, te engu küwa Loto esaka wü Kedora-Lawomera, te wüh zoro engu tete gbü gü ne.

15

Dene ngü ka vüngüte ka Me ake Abarama

¹ Gbü gara sïkpï, fü Me ayia akoro kpaka Abarama gbü biti, amala ngü fefe, gü ba dene, “Abarama, mü kpe cürü de. Ma ena adi fü mü ba *vüngüte ka-mü. Fü ra angbü eceka kpï fütanga mü me-ra. Fü ra angbü fü mü baka mere ngisi ka-mü. Fü ra ato mere bi wü züka e fü mü, angü mü to maguma mü eyi fere.” ²⁻³ Fü Abarama amala ngü, gü ba, “Wayi bala, Mere Miri ka-ra, amba e te mü ena ato fere ne, ah baka neh ene? Angü wü di ra kpah ma ne. Amba, te ma ena akpi la, kpara te ena afi nga ra, areke mbükü ra, neh da? Te wü di enga wüna di 'buru nengete agbü Arana kpala ne? Kpara te ena aza e-nga-kpa ra, te gara, ena adi kpah bü enga cörö ka-ra, te ma ga engu, de iri ye Eliyezere ne.”* ⁴ Me gü ba dene, “Fanü fanü, enga cörö ka-mü la, ah ti aza wü e-nga-kpa mü, fütanga kö mü me-ye nda de. Kpara ladü te ena aza wü e-nga-kpa mü la sidi nga kö mü. Ah ena adi zu ye mü, te mü ena abï engu cu me-mü.”

---

* **15:2-3** 15:2-3 Eliyezere la, wüh bï engu ta gbü gara ganzi sü de iri ye Damaseke.

⁵ Fū Me amala ngü fū Abarama, gü ba, “Mü koro la kpa etanü, de mü ceka wü küfara de kpa tikpi ne. Mü tī eyi atanga ewü? Ma ena ato wazi fū mü. Fū wü kundu mü asibi, akoro kpah coboro, baka wü küfara, de te mü eceka ewü etongo kpī ne.” ⁶ Fū Abarama ato maguma ye fū Me. Fū Me adu aceka engu baka züka kpara ka-ye teka ngü la.

⁷ Fū Me amala ngü fū Abarama, gü ba dene, “Abarama, mü wu kpo, ga, ma de kpara te ma ī mü, te mü ngbü ta agbü Ura kpala. Fū ra amala ngü fū mü, de mü ce sü te wüh bī mü gbügbü na ne, teka fū mü akoro angbü gbü *Kanana sene. Fū ra aceka kpī fütanga yi te kaje la, akoro de yi sene, teka fū ra ato tö ne fū yi, fū yi angbü tīne gbügbü na.” ⁸ Abarama gü ba dene, “Wayi bala, Miri ka-ra, ma ena awu neh baye, ga, mü ena ato tö ne fere, fanü fanü?” ⁹ Me gü ba, “Mü ena awu ngü la enatikine, angü nih ena anzö ngüte ake nih ma. Mü nü, mü za ca yiti, de re ka-ye bata. Fū mü aza kpah ca meme, de re ka-ye kpah bata. Fū mü aza kpah moko kambiliki, de re ka-ye kpah bata. Fū mü aza kpah mö ka kötī, bete nda gü. Fū mü akö ewü, akoro di, awa fere.”

¹⁰ Kpurutokokpī la, fū Abarama ayia anü aza wü e la 'buru, akoro de ewü, teka amere gele vüngüte ka-wü la di. Fū ah awete ewü, de wü lu 'buru. Fū ah awete so wü nü la 'buru, aye esüsüka 'basu 'basu, ace 'duwa so wü lu. Fū ah adu aza wü so la, ado ewü kpah 'basu 'basu de ze ye, angü gele ka manzö ngüte ka wü kpara la, ah ka-ye ta bala. Fū Abarama adu angbü kötö. ¹¹ Fū wü nügünü akpo angbü ekoro, teka adoro wü so

la. Fū Abarama angbü eliki ewü asidi, zalü anü akoro etamurago.

¹² Te ra ngbü eti tete, fū mere ra ayia azoro jia Abarama. Fū sü atī gbü jijia 'duwa mbirri. Fū Abarama angbü eyi ayi, rīrīrīrī, de mere cūrū.

¹³ Fū Me akpo angbü emala ngü fū Abarama, gü ba, “Abarama, mü kpe cūrū de. Ma ena angbü baka mere vüngüte ka-mü, fi mere badi. Fū ra ao jia ra eküte mü. Ngü te ma emala fū mü ne, ah de zu ngü, te ena amere te-ye fū wü kundu mü sidi nga mü. Angü te gara, wü kundu mü ena ayia sene, anü akoro agbü gara tö nengete, angbü kpala baka wü ganzi kpara. Wü kpara gbü tö la ena afü ewü ba wü labī ka-wü, ato cinga te ewü, teka mere bi wü re, baka re kama bala (400).

¹⁴⁻¹⁶ Fütanga re kama bala la (400), ma ena adu aküwa wü kundu mü la esaka wü kpara, te ewü ena ato cinga te ewü la, angü ma ena adu ato kuru te nguwa siti wü kpara la, na cinga te ewü ena ato te wü kundu mü la. Fū wü kundu mü ayia ace tö la de mere tadu. Fū ewü akö mere bi wü e esaka wü vügü ka-wü la. Fū ewü ayia adu akoro gbü tö ka wü Kanana sene. Gbü re engu la, ma ena ato tö ne fū wü kundu mü. Amba ma to titine de, angü ma ngbü eci nga wü kpara ka Kanana. Angü wüh ngbü emere *siti ngü efa sü. Ma gü ba, ma ena angbü la mba cükü'daye feke, anga wüh ena afü maguma wü ya? Te gara, te ewü fū maguma wü de la, ma ena adu aliki ewü sene asidi. Fū ra aza tö ka-ewü ne, adu ato fū wü kundu mü. De-mü, Abarama, mü ena ara füh kotö ne, ayiri ayiri. Te mü gbe eyi la, fū wü kundu mü aceka kpī fütanga mü me-wü. Fū

mü amaka kpah wü züka ngü. Fü mü adu akpi tîne ferrre.”

¹⁷ Baka te sü tî nza tete 'buru 'buru, fü Abarama adu azükü. Engu ga, ni ceka kpî bane de, gbo! te sila de wa gbü ye, te ngbü eci aci ba ke la. Fü wa la angbü endoro esüka wü so nü, de te Abarama wete ewü, do ne.

¹⁸ Fü Me amala ngü fü Abarama, gü ba, “Ni ena ato tö ne fü wü kundu kundu ye. Fü tö ne angbü ba tö ka-ewü, akpo kü bü era ngu ka wü *Ezepeto, zalü akoro di era mere ngu de iri ye Efürata ne. ¹⁹ Amba enatikine, tö la, ah ka-ye la esaka nguwa wü gara kpara, de iri ewü wü Kena, wü Keneza, kpah bete wü Kadamona.

²⁰ Nguwa wü Ete, de wü Pereze, bete wü Refe go ngbü eyi kpah 'buru sela. ²¹ Wü gara nguwa wü kpara, baka wü Amora, wü Kanana, wü Girigasa, bete wü Yebusa kpah 'buru ladü gbü tö la. De-ni, Me, ni ena aliki nguwa wü kpara la, te gara, gbü tö la 'buru asidi. Fü ni adu ato tö engu la tîne fü wü kundu ye de nguwa wü. Fü wü angbü sela fi mere badi.”

Dela ngü ta te mere te-ye gbü sikipi te Me za Abarama ba vüngüte ka-ye tete na ne.

16

Dene ngü ka Abarama ake Agara

¹⁻³ Baka ta te wü Abarama ngbü gbü tö ka wü *Kanana kpala teka wü re nzükpa ne, wara Abarama, de iri ye Sarayî ne, bi ye fefe nda de. Te di bala, fü Sarayî ayia afi nga gara labi ka-ye de iri ye Agara, te di de egba *Ezepeto ne. Fü Sarayî ayia amala ngü fü watî ye, gü ba dene,

“Wati ni deyi, ye ceka la, Me le de ani bi ye ake ye de. Te di eyi bala ne, ye za labi ka-ni, de iri ye Agara ne, eza wara ye tete. Fū wü angbü ake di. E-wu neh da? Me ena ato ye fū ani guguvu na.” Fū Abarama ayia ale. ⁴ Fū Sarayī adu aza Agara, ato fū Abarama, de ah ngbü ba wara ka tete. Fū Abarama angbü ake Agara, awu engu würose tete. Fū Agara ayia amaka bu.

Te Agara wu tīne, ga, ni eyi de bu ni ne, fū engu adu angbü efala Sarayī. ⁵ Fū ngü la adu asiti te Sarayī 'duwa ba-neh-ene-la. Fū Sarayī adu amala ngü fū Abarama, gü ba, “De bane neh ene ngü ne? Dela ngü ka-ye! Angü Agara ngbü efala ni enatikine ne, teka ngü ka-ye. E-to ta würose la fū ye neh da? Ah de ni de? Ah du fū te-ye tīne eyi gbuu! angbü emü ni, teka te engu du maka ye tīne eyi ne. Dela ngbü zu ngü fanü fanü na? Ah ba ngü de. Me ladü, te ena awu ngü ka-ye la!” ⁶ Abarama gü ba dene, “Ah ba ngü de. Angü Agara de labi ka-ye. Ye za kpah bü Agara, de ye mere engu, ba e te ye ngbü ele, teka de ah je ngü ka-ye.”

Fū Sarayī adu angbü emere Agara tīne 'duwa sisiti. Fū ngü la adu asiti te Agara afa cu sü. Fū Agara adu akpe kpa etü gü, to te kaje te enü agbü Ezepeto.

⁷ Baka te Agara kpe nü kpa etü gü, fū anü akoro kpa füh du-kpa-ngu, kpa te kaje ka Sura. Fū *Malayika ka Me akoro amaka engu kpala. ⁸ Fū malayika la ayi-tata na, gü ba dene, “Agara deyi, ye koro neh kaye? Ye de labi ka Sarayī de? Ye enü neh kaye?” Agara gü ba, “Ni ngbü ekpe akpe esaka Sarayī.” ⁹ Malayika gü ba, “Mü mere

e afi nga ngü, te Sarayî mere mü di, la de, angü Me wu ngü te mere mü la eyi. Mü yia eyia, de mü du kpa ka Sarayî, fü mü adi eje ngü kaka-na. ¹⁰⁻¹¹ Angü mü ena abî ye, fü mü agü iiri na de İsimayile.* Fû Me ato wazi fü yi, de wü di engä mü la. Fû ewü abî ye, asibi asibi. Kpara te ena atanga wü ata mü anza, nda ma. Angü Me je gba ka-mü, teka ngü de te ngbü emere mü ne eyi. ¹² Mbarase ka-mü la ena aga, akoro ba siti nü ka gü de gü te-ye. Mbarase la ti ale ngü ka wü bu ye te gara nda de. Wü bu ye ti ale ngü kaka-na kpah de. Engu ena angbü emere gü bü faaa! de wü kpara 'buru. Wü kpara ena angbü ekpü engu 'buru akpü. Engu ena ao köti ka-ye kpikpi ye. Ah ra köti te gara de wü di engä ni ye nda de."

¹³ Fû komö Agara ayia agu. Fû ah afi, gü ba dene, "De bane ne ngü ne? Ma ena aküwa aküwa? Ma wu dene eyi cu Me de? Me wu cinga ra eyi fanü fanü." ¹⁴ Fütanga ngü la, fü ewü adu angbü eî du-kpa-ngu, te Agara kpe edede la, gü ba, Biri-Laroyi. Ah baka e te Agara gü ba, "Biri te Me wu cinga ni gbügbü na." Enatikine du-kpa-ngu la fi ladü ezungba Kadesa ake Berede.

¹⁵ Fütanga ngü la, fü Agara ayia afere nga ye, adu kpa gba Abarama. Fû engu ayia ayaka engä ye la. Fû Abarama agü iri mbarase la, İsimayile, kpah ba e te Me mala fü Agara.

¹⁶ Dela ngü ta te wüh yaka İsimayile tete na. Wüh yaka engu ta, o re ka Abarama koro eyi 'buru teke bala de füh ye ma'diya (86).

---

* **16:10-11** 16:10-11 İsimayile ba e te wüh ena aga, Me wu cingä ra.

17

Dene si-ngü ka matì esa basa, te Me mala fü Abarama

¹ Fütanga ngü la, fü re afü ba re nzükpa de füh ye bata, o re ka Abarama koro eyi 'buru ba re teke bala nzükpa de füh ye menewa (99). Fü Me adu akoro agü tamu ye fü Abarama, amala ngü fefe, agü ba, “Abarama, mü wu kpo, gü ba, ma de Me, te ma di de mere wazi. Mü lala gbü nga ra, fü mü angbü emere fi bü züka ngü gbü jia ra.

² Ma ena angbü emere fü mü kpah fi bü züka ngü, baka ta te ma mala fü mü te enga gina ne, angü mü tine eyi de *vüngüte ka-ra. Ma ena ato wazi fü mü, de wü kundu mü, fü ewü abì ye, asibi asibi füh kotö ne afa sü.”

³ Te Abarama je ngü la, fü ah abuka gbüra ye kötö, agbo nga iri Me. ⁴⁻⁵ Fü Me arü amala gara ngü fü Abarama, gü ba dene, “Dene kpeke ngü, de te ma ena amere fü mü, angü ma eyi de vüngüte ka-mü. Ma ena afü iri mü de Abarama ne, fü ewü angbü eì mü tine Abarayama, angü ma ena ato wazi fü mü, fü wü kundu mü asibi te gara, akoro mere bi nguwa wü kpara. ⁶ Wü kundu mü la ena abì ye, fü ewü asibi asibi afa sü. Fü mere bi nguwa wü miri akoro gbü ewü. ⁷ Baka te nih nzö ngüte eyi ake nih ma, wü kundu mü ena angbü kpah de vüngüte ka-ra fütanga kö mü. Fü ngü la angbü bala, fi mere badi. Fü yi alala, angbü emere fi bü ngü ka-ra. Fü ra angbü eceka kpì fütanga yi. ⁸ Tö ka wü *Kanana, de te mü ngbü gbügbü na la mba takü ne, ma ena ato te gara

'buru fū yi, de wū kundu mü, teka fū ewü angbü gbügbü fi mere badi. Fū ra angbü eceka kpi fütanga yi me-ra."

⁹ Fū Me adu kpah, amala gara ngü fū Abarayama, gü ba, "De-mü Abarayama, ah le de mü lala fi te ngü ka-ra, de wū kundu mü sidi nga mü 'buru, fi mere badi. ¹⁰ Dene eyi gele, te ma to fū yi, teka fū yi adi emere, de wū kundu mü la 'buru. Ah le de wū komoko 'buru di eti esa *basa. ¹¹ Te yi mere bala la, ngü la ena agü tamu ngü fū wū kpara, gü ba, yi de wū vüngüte ka-ra fanü. ¹² Wū kpara gbü nguwa mü 'buru di eti kpa esa *basa, be kpah te wū labi ka-mü 'buru. Ngü la, ah kpo enatikine, de ah nü kpa engagira nü. Wū jaji komoko 'buru, de te wüh ena ayaka ewü, te ewü ra koro eyi sikpi 'bajena la, wüh di eza ewü, egü gbü basa. ¹³⁻¹⁴ Mene kpara te le ati esa basa de, ah mere e adu angbü ba mürü mü tine de. Angü ah ce da eje riri ka-ra eyi kpo. Te yi ngbü eyi da eti esa basa la, ngü la ena agü tamu ngü fū wū kpara 'buru, gü ba, yi de wū vüngüte ka-ra fanü. Fū ngü la angbü bala fi mere badi."

¹⁵ Fū Me adu amala ngü fū Abarayama, gü ba, "Teko wara mü de Sarayi ne, ma ena afü kpah iri na, de wüh di ei engu tine Sara. ¹⁶ De-ra Me, ma ena ato wazi fefe na, fū ah bi ye komoko fū mü. Fū ra ato mere wazi fefe na afa sü, fū ah angbü ata ye mere bi nguwa wū kpara. Fū wū miri akoro kpah 'buru guguvu na."

¹⁷ Fū Abarayama angbü fi bü de gbüra ye kötö, da egbo nga iri Me. Fū Abarayama angbü efi ngü la. Fū ah angbü emü zo emaguma ye, gü ba, "Ngü

la ena amere te-ye, neh baye baye? Ani gbe ka-ani eyi 'basu mini ake Sara ne. Ni ena adu abï ye tïne sidi sidi, o re ka-ni koro tïne eyi kama biri ne (100), fanü fanü? Te re ka Sara koro kpah eyi teke bala de füh ye nzükpa ne (90), engu ena adu abï ye tïne, neh mbi mbi baye baye?"

¹⁸ Fü Abarayama adu afi nga gara ye ye, te Agara, egba Ezepeto, bï fü ye ne. Fü ah ayi-ta Me, gü ba, "Anga İsimayile? Ye to wazi fefe na nda-ye de?" ¹⁹ Fü Me amala, gü ba, "Ngü te ma mala fü mü ne, mü je mbi mbi de? Gina wara mü, Sara ne, ena abï ye komoko fü mü. Fü mü agü iiri na Yisaka.* Yisaka ena adi emere ngü ka vüngüte ka-nih de esüka nih de nih ma ne, duu me-ye. Ma ena ato wazi fü wü kundu ye Yisaka fi mere badi. ²⁰ Amba teka İsimayile, ma je gba ka-mü, te mü ku tekaka ne kpah eyi. Ma ena ato kpah wazi fefe na. İsimayile ena abï wü jaji komoko, baka e nzükpa de füh ye 'basu. Fü ewü angbü 'buru wü miri. Fü wü kundu ye na abï ye, asibi kpah afa sü. Fü nguwa ewü akoro ba mere kpeke nguwa wü kpara füh kotö ne. ²¹ Te di bala, kpara te ena adi de vüngüte ka-ra, ah de Yisaka, te Sara ena abï engu ne. Ah de İsimayile nda de. Ma ngbü emala fü mü kpekpeke, gü ba, Sara ena abï Yisaka engu ne, fütanga re ngbee biringbö." ²² Dela ngü ta te Me mala fü Abarayama, gü ba, "Yisaka ena adi de vüngüte ka-ni." Te Me mala ngü la nza tete, fü ah ayia anü sü ka-ye.

²³⁻²⁷ Fü Abarayama adu amere wü ngü de te

---

* **17:19** 17:19 Si-ngü gbu iiri de Yisaka ne, gü ba, ah mü zo.

Me mala fü ye la, kpah nde 'duwa gbü ra la. Fü ewü ayia anü atī esa *basa, de wü ye ye İsimayile, de wü komoko ka-ye, bete wü labi ka-ye 'buru, ewü te wüh bī ewü kpa gba ka, bete ewü te engu se esaka wü ganzi kpara ne.

Dela ngü ka Abarayama, ta te tī esa basa, o re kaka-na koro eyi ba re teke bala nzükpa de füh ye menewa (99). Re ka İsimayile ta nda-ye ngbee nzükpa de füh ye bata. Wüh tī ake Abarayama esa basa 'buru gbü ra biringbö. Wü komoko ka Abarayama tī kpah 'buru gbü biri ra la.

18

Dene ngü te Me mala fü Abarayama, gü ba, Sara ena abī ye

¹ Gbü gara ra, fü Me adu kpah agü tamu ye fü Abarayama. Dela o Abarayama ngbü ta la fi engbü ede mere rü ka Mamare ne. Etü ra engu la, Abarayama ngbü ta efe te-ye esa mbula gugu ka-ye. ² Engu ga, ni ceka kpī bane de, gbo! te wü komoko bata, te ewü ngbü ekoro kpakaka na. Wü kpara la, ah ka-ye ta de wü Me, bete wü malayika ka-ye 'basu. Amba Abarayama wu bala nda-ye de. Fü Abarayama ayia kürrrü, akpe anü amaka ewü kpa te kaje, agü mandī fü ewü, ³ gü ba, “Mandī fü ye, mere kpara. Wü mere e anye sü gba ni sene bü bala de! Wü ngbü la mba cükü'daye feke. ⁴ Wü nü, wü ngbü la mba kötö, de wüh koro de enga ngu fü wü, teka fü wü azürü lö wü di. De wü du, wü ngbü, wü efe mba te-wü esa rü sene, ⁵ teka fü ewü akoro mba de enga e-mazü fü wü, fü wü amaka la

mba wazi feke. Fü wü adu anü sü ka-wü, angü wü koro maka labi ka-wü eyi dene." Fü ewü ayia ale ngü la, gü ba, "Wayi, ah de züka ngü."

⁶ Fü Abarayama ayia akpe de woro agbü gugu, kpaka Sara, gü ba, "Ye yia eyia kere, de ye za züka zu, de ye mere kümü fü wü mere kpara de bata ne." ⁷ Fü Abarayama adu kpah, akpe de woro kpa gbü 'baranga ka wü nü ne, aza enga yiti kpala te zege azege de so ye vürü vürü, anü di, ato fü labi ka-ye, de engu mörö kere, ah zi fü wü ngba ka-ni la. ⁸ Te wüh zi wuru la nza tete, fü Abarayama adu aza e-mazü la, kpah bete gara wuru te wüh mere de ngu-ka nü, anü di, areke, ao cu me-ye engagira wü ngba la. Fü Abarayama ayia tine, adu angbü kpa esa rü ede ewü sela, emere ngü ewü.

⁹ Fü wü ngba la adu ayi-ta Abarayama, gü ba, "Wara ye, Sara, ladü sela?" Fü Abarayama alügü ngü, gü ba, "Sara ladü kpa esa gugu kpane." ¹⁰ Fü mere ewü la ayia amala ngü fü Abarayama, gü ba, "Mere züka ngü ladü, te ma le amala fü mü. Sara ena amaka bu, fü ah abi ye komoko. Ma wu eyi, gü ba, te ma ena adu akoro sene, gbü mene re te ena akoro ne, Sara ena adi de mbarase la eküte ye."

Amba Sara, te mü ngbü ka-mü kpa esa gugu de kpala, mü je ngü la eyi. ¹¹⁻¹² Te Sara je ngü la tete, fü ah ayia ati de zo. Kükürü de, angü wü Abarayama ake Sara gbe ka-wü ta nda-wü eyi fa sü. Re ka Sara, ta te ena abi ye, guru sü ka-ye nda kpah eyi. Fü Sara afi nga ngü, agü ba dene, "Ni gbe tine eyi bane, wati ni, Abarayama,

gbe kpah eyi ne. Ni ena amaka ye la neh mbi mbi baye baye?"

¹³⁻¹⁴ Fū Me amala ngü fū Abarayama, gü ba, "Ah mere baye te Sara ngbü emü zo, gü ba, 'Ni ena abī ye neh mbi mbi baye?' ne. Ah fī nda-ye, gü ba, baka te ni gbe tīne eyi, ngü la ena afa Me? Wazi Me fa ka-ye sü! Angü ngü biringbö te ena afa Me nda ma! Ni ngbü emala fū ye fanü fanü, gü ba, gbü mene re te ena akoro ne, Sara ena abī ye komoko." ¹⁵ Fū Sara acere nga ye, agü ba, "Ni mü zo nda-ni de." Fū Me amala fefe, gü ba, "Ye mü zo di bü eyi." Dela ngü ta te Me mala fū Sara.

Dene ngü te Abarayama nda'ba te-ye di teka Sodomu

¹⁶ Fütanga ngü la, fū wü ngba de bata la ayia angbü enü to kpa gbü Sodomu. Fū Abarayama ayia agī nga wü ngba la, anü di kpa te kaje la. Fū Me ayia aceka kpī bane, awu Sodomu nengete. ¹⁷ Fū ah angbü efī nga ngü kpa emagama ye, gü ba, "Ni ena angbü ewo ngü, te ni le amere ne, eküte Abarayama, neh teka ne? ¹⁸ Ah le de ni mala nga ngü la fefe na, angü engu de zūka kpara ka-ni, te ni kīna kīna fefe na, gü ba, 'Wü kundu ye na ena asibi afa sü, fū ewü angbü kpah de mere wazi esaka ewü ne. Kpah bala, ni ena aküwa nguwa wü kpara fūh kotö ne nde 'buru te ngü kaka-na,' ne. ¹⁹ Engu kpah de kpara te ni fe engu, o, teka de ah rī wü jaji ka-ye, bete wü kpara ka-ye nde 'buru, teka fū ewü angbü eje rīrī ka-ni. Te di tīne eyi bala ne, ni ena amere wü ngü 'buru fū Abarayama, kpah baka ngü ta te ni mala fefe na."

²⁰ Fū Me arü amala ngü fū Abarayama, agü ba, “Ni je nga wü lara bi wü *siti ngü ka wü kpara ka Sodom ake Gomora, te ewü le ngü ka-ni nda-wü 'buru 'buru de, ne eyi. ²¹ Te di bala, ni ena anü kpala, teka aceka ngü la cu me-ni de jia ni. Te ngü la ngbü rü bala fanü fanü la, ni ena acuru sü ka-ewü la, amörö ewü 'buru nde asidi.” ²² Fū Me ayia atima wü *malayika ka-ye de 'basu ne, de wüh nü kpa gbü Sodom. Fū wü Me adu angbü ka-wü 'basu wü 'basu ake Abarayama ciki sela.

²³ Fū Abarayama ayia amala ngü fū Me, gü ba, “Mere kpara, mba enga yitangü ka-ra ladü, te ma ele ayi-ta mü di. Te züka wü kpara ladü agbü Sodom kpala, te ewü mere siti ngü nda-wü de la, mü ena amörö ewü, adünda de wü siti kpara la, kpah 'buru nde asidi? ²⁴ Mere kpara, ma enda'ba te-ra fū mü, gü ba, te mü maka züka wü kpara kpala, te ewü di baka e teke 'basu de füh ye nzükpa la, mü ena acuru Sodom kpah acuru? Mü ti ace da ecuru sü la, teka ngü ka züka wü kpara la, de? ²⁵ Angü ah ti te mü ena amörö züka wü kpara la, adünda de wü siti ewü de. Ah ena angbü tine kpah ba e, te ewü di de siti wü kpara la. Wayi Me, mü ngbü erü wü kpara füh kotö ne 'buru me-mü, de wüh di emere züka ngü. Te di bala, ma wu eyi, gü ba, mü ti amere siti ngü la bala de.” ²⁶ Me gü ba, “Ah mbi. Te ma maka züka wü kpara kpala, ba e teke 'basu de füh ye nzükpa la, ma ti acuru sü la tine de.”

²⁷ Fū Abarayama adu kpah afüwa te-ye, ayi-ta Me, gü ba, “Mere kpara, ma de kükürü e gbü jia mü ba tö. Ma ena angbü embü mü de bala, neh

teka ne? Mba gara engä yitangü ka-ra kpah ladü, te ma ele ayi-ta mü di. ²⁸ Anga te mü maka züka wü kpara bü ngbee teke 'basu de füh ye 'buruve, gara 'buruve tîne eyi ma la. Mü ena acuru sü la fi bü acuru, teka wü kpara ngbee 'buruve, de te ewü di ma la?" Me gü ba, "Ah mbi. Te ma maka züka wü kpara baka e teke 'basu de füh ye 'buruve la, ma curu sü la tîne de."

²⁹ Fü Abarayama adu kpah anda'ba te-ye, aku gba fü Me, gü ba, "Anga te ye maka ewü bü ngbee teke 'basu la?" Me gü ba, "Te ni maka züka wü kpara bü ngbee teke 'basu la, ni ti acuru sü la de."

³⁰ Abarayama gü ba, "Mere kpara, te ni mala kpah mba gara ngü la, ah mere e asiti te ye de. Anga te ye maka bü ngbee teke biri de füh ye nzükpa la?" Me gü ba, "Te ni maka züka wü kpara kpah bü ngbee ba e teke biri de füh ye nzükpa la, ni ti acuru sü la tîne de."

³¹ Fü Abarayama adu kpah ayi-ta Me, gü ba, "Mere kpara, ni de töndö kpara, ni ena agü fü ye, dene tîne neh fe? Anga te ye maka züka wü kpara bü ngbee baka e teke biri la?" Me gü ba, "Te ni maka züka wü kpara baka e teke biri la, ni ti acuru sü la tîne de."

³² Fü Abarayama adu kpah, ayi-ta ngü, gü ba, "Mere kpara, ye mere e aza ngü ne baka siti ngü de. Du ngü ka-ni ngbee biringbö, te ni ena amala fü ye. Anga te ye maka ewü bü ngbee ba e nzükpa la?" Me gü ba, "Ni ena awu ngü la. Te ni maka züka wü kpara baka e nzükpa la, ni ti te ni ena acuru sü la de. Ni ena ace da ecuru sü

la, teka züka wü kpara la. 'Duwa te ewü koro te nzükpa nda-wü de la, ni ena acuru sü la acuru."

³³ Dela ngü ta te Me mala ake Abarayama, teka ngü ka Sodomu. Te wüh mala ngü la nza tete, fü Me ayia anü sü ka-ye. Fü Abarayama ayia adu kpa eköti.

19

Dene ngü ta te Me mere agbü Sodomu

¹ Etamurago la, fü wü *malayika de 'basu, ta te Me tima ewü ne, anü akoro agbü *Sodomu. Fü ewü amaka Loto, te ngbü ka-ye emöngiti 'baranga ka mere köti la. Te Loto wu ewü tete, fü ah awu, gü ba, wüh ka-wü de wü ganzi kpara. ² Fü ah agü mandi fü ewü, amala ngü fü ewü, gü ba, "Wü mere kpara, ah ti eyi fü wü alügü nga wü, adu ara kpa gba ni, teka de wüh to mba ngu, fü wü atökö te-wü? De wü ra agba ni sene, teka fü wü ayia gügü kpurutokokpi, anü sü ka-wü." Wüh gü ba, "A'a. Ngü ma. Ani ena ara ka-ani bü te ngambasü sene." ³ Fü Loto amala ngü fü ewü kpekpeke, agü ba, "Te ah bala la, ah ena adi esiti. Wü koro, de wü ra kpa gba ni." Fü ewü adu tine ale. Fü ewü ayia anü de wü Loto agba ka. Fü wü kpara ka Loto amere kümü fü ewü. Fü ewü ayia azü.

⁴ Fütanga ngü la cükü'daye, o wüh go ra kötö la de, fü wü komoko de gbü Sodomu la aze, afü kere ewü, kerekere gbaa. Wüh koro te nga wü gbü Sodomu sela 'buru, wü ka'dörö de wü cögbörö kpara. ⁵ Fü ewü akpo da ei i, gü ba, "Loto! Loto! Wü komoko, de te ewü koro tine

kpaka ye ne, wüh mbi mbi neh kaye? Ye za ewü, de ye koro de ewü kpaka ani kpakine, de ani o ewü ekürüfe ani ba würüse tete.” ⁶ Te Loto je ngü la tete, fü ngü la asiti tete 'duwa ba-neh-ene-la. FÜ engu ayia kürrü, aü möngiti, akoro kpa etanü, adu ani möngiti de kürüfe ye. ⁷ FÜ engu amala ngü fü ewü, gü ba, “Wü di enga ni ni, wü kpara la, wüh de wü ngba ka-ni. Wü mere e amere mene siti ngü de bala eküte ewü de. ⁸ Wü di ni, wü jaji würüse, ladü sene 'basu, te wati ewü di ma. Te ni ena ato wü jaji würüse la fü wü, fü wü ao ewü ekürüfe wü la, ah reke de? Wü mere e akpülü wü ngba ka-ni de 'basu ne de, angü dela wü kpara ka-ni, te ewü koro kpaka ni.” ⁹ FÜ wü komoko ka Sodomo la, alügü ngü, gü ba, “Ye ngbü emala dela mene ngü de baye? Ye koro sene ba ganzi kpara. Ye ena angbü kpah da eto riri fü ani? Ye ka te-ye emöngiti asidi, angü ani ena amere ye enatikine, afa nda wü kpara la!” FÜ ewü akpo enzi Loto emöngiti asidi, da ededere engu eküte möngiti, ba e te ewü ena akuru möngiti la akuru.

¹⁰ FÜ wü malayika la ayia aü möngiti, agbeke Loto, adu di kpaka wü, kpa esambü la, adu ani möngiti. ¹¹ FÜ wü malayika la ayia ani jia siti wü kpara ka Sodomo la 'buru, 'duwa ndunga! Wüh ceka kpü nda-wü tine de. FÜ ewü angbü egiri möngiti tine agiri. FÜ ewü ace ngü la, ayia adu agba wü.

¹² FÜ wü malayika la ayia ayi-ta Loto, gü ba, “Wü gara wü mürü ye kpah ladü gbü Sodomo sene? Te wüh ladü la, de ye nü enü, de ye biti ewü, de wü jaji ka-ye, de wügiri ye 'buru. De ye

za ewü, ye kpe de ewü gbü Sodomu sene asidi. ¹³ Angü Me tima ani teka acuru sü ne, teka mere bi siti ngü ka wü kpara de sene, te ewü ngbü emere ne. Ani ena acuru sü ka Sodomu ne acuru enatikine, asiti 'buru nde."

¹⁴ Te Loto je ngü la tete, fü engu ayia anü amala ngü la fü wü jaji komoko de 'basu, ta te ewü dara wü di ye ne. Fü Loto akoro amala ngü fü ewü, gü ba, "Wü yia eyia kere kere, de wü kpe go ka-wü kpa gbü gara sü, angü Me ena acuru sü ne enatikine." Amba wügiri ye Loto de 'basu la le aje ngü la nda-wü de. Ngü la du ngbü ka-ye gbü jia ewü, ba e te Loto ngbü egbo kala la. Fü Loto ayia adu ka-ye. Fü kpī ayia aseke.

¹⁵ Fü wü malayika la angbü fi bü emala ngü fü Loto kpekpeke, gü ba, "Kere kere! Mü yia eyia! Mü za wü wara mü, de wü di mü 'basu la, fü mü akpe de ewü, angü yi ena akpi de wü siti wü kpara ka Sodomu, te Me ena ato mere kuru te ewü enatikine ne." ¹⁶ Fü Loto adu angbü ka-ye nda la kpah fi bü ejiji. Amba gbü wü ngü la 'buru, Me le ta fi bü eyi, teka ale ta-ngü te Loto. Fü wü malayika ka Me de 'basu la ayia ale kpa Loto, ake wara ka, bete wü jaji kaka-na de 'basu ne, aba esa kpīri wü, afaka gö! Fü ewü ayia akpe de ewü.

¹⁷ Fü wü malayika la amala ngü fü ewü, agü ba, "Yi le woro kere kere, angü yi ena akpi! Yi mere e arü gbmari sene de! Yi mere e aceka kpī sidi nga yi kpah de! Yi le fi bü woro, zalü te yi ena akoro tete, kpa füh wü angbe cögbörö da de kpane, teka fü yi aküwa." ¹⁸ Fü Loto alügü ngü fü ewü, gü ba dene, "Mere kpara, ¹⁹ te wü da

de kpala di bü nengete ne, ani ena akoro akoro kpala? Siti ngü ne ena amaka ani etüngba, fü ani akpi de? Wü de züka kpara, te wü küwa ani eyi. Te di bala ne, de wü du kpah, wü le mba ta-ngü te ani. ²⁰ Wü wu enga 'baranga 'dongoni de kpane eyi? Wü ti ale de ani kpe, nü ngbü kpala? Angü ah mba gbamari, ani ti eyi akpe akoro kpala mba kere, fü ani aküwa. Wü ti ace 'baranga la de? Angü ah ka-ye mba 'dongoni." ²¹ Wü malayika la gü ba, "Wayi, ani le eyi. Ani ena ace 'baranga la ace, ani curu de. ²² Te di tüne eyi bala ne, ye kpe ekpe kpala kere kere, angü ani ti amere gara ngü la de, zalü te wü ena akpe akoro kpala feke." Fü wü Loto ayia akpe.

Dela si-ngü te wüh gü iri 'baranga la tete, Sügara, angü Loto mala ta, gü ba dene, "Dela kpah mba enga 'baranga 'dongoni."

²³ Fü Loto akpe akoro kpa gbü Sügara. Ah kpe koro kpala kpurutokokpi, o ra te ekoro. ²⁴ Fü Me atima wa kpa gbü kpi, te ngbü ekolo etiti kötö 'duwa mbii mbii mbii! Fü wa la angbü etiti kpa gbü Sodomu ake Gomora, angbü ecuru sü, enü di 'duwa hawuu! ²⁵ Fü wa la anza wü kpara de wü e, kpah de mene wü e, te wüh ru kpa gbü yi ne, 'duwa 'buti 'buti! Fü tanguwa wü kpara, de wü e gbü Sodomu ake Gomora, anza 'duwa anza 'buru 'buru!

²⁶ Wü malayika la mala ta ngü eyi fü wü Loto, gü ba, "Te wü te ekpe la, wü mere e arü, aceka kpi kpa fütanga wü de." Amba wara Loto, ta te mü ngbü ekpe sidi nga wü watü mü ne, fü mü ayia ka-mü, aceka kpi kpa sidi. Fü wü rüse la

afere te-ye 'duwa ciki sela, akoro ba mere teme, bubu ba ngütü avuturu la.

²⁷ Fū Abarayama ayia kpurutokokpī la, anū kpa te sü ta te engu yi-ta Me, teka Sodomo tete na ne. ²⁸ Fū Abarayama arū aceka kpī to kpa gbü Sodomo. Fū ah ayia awu mere siti nguwa kpala sa'di! te gbalala sü 'duwa yere! baka nguwa ndi la!

²⁹ Dela ngü ta te Me curu sü ka Sodomo ake Gomora tete, de mere wa ne. Me küwa ta bü duu Loto, angü ah fi ta nga ngü mürü ka-wü ake Abarayama ne.

Dene ngü ka Loto de wü di ye

³⁰ Fütanga ngü la, fū mere cürü akpo angbü emere Loto. Fū engu adu afi, gü ba dene, "Te ni ngbü gbü Sügara sene, ni ena akpi akpi." Fū engu ayia aza wü di ye, wü jaji würüse de 'basu ne, anü de ewü kpa füh wü da. Fū ewü ayia angbü ka-wü kpa gbü wü gö kpala.

³¹ Gbü gara sīkpī, fū gina ye Loto ayia amala ngü fū enga ni ye, gü ba dene, "Ye ceka la, wö ani te egbe enza dene. Ani ena amere neh baye, te biri komoko di gbü sü ne, te ena aza ani, teka fū ani abī ye, baka wü bu ani ne, ma ne?" ³² Te di bala ne, ah le de ani kpürü fi, ato fū wö ani, de ah nzö, ah küya di. Te ah küya eyi la, fū ani ara ekükürüfe, teka fū ani amaka ye. Angü tanguwa ani ena anza nza."

³³ Etamurago la, fū ewü aza fi, ato fū wö wü. Fū ah anzö fi 'duwa ba-neh-ene-la. Fū fi azoro engu. Fū gina yeye na, ayia anü ara ekükürüfe

na. Fü ewü angbü ake di. Amba Loto, mü wu ta, gü ba, dene ye ni ne, nda-mü de, ka fi te mü.

³⁴ Kpurutokokpī la, fü gina ye Loto la adu kpah amala ngü fü engā ni ye, gü ba dene, “Engā ni ni deyī, ani ngbü esikine eyi ake wō ni. Enatikine, ah le de ani to kpah mere fi fü wō ani, teka fü ye anü ara ekükürüfe na me-ye, kpah baka nda-ni de esikine ne. Fū ani abī ye de wū wō ani, angü tanguwa ani ena anza.” ³⁵ Fū ewü adu kpah, aza mere fi, ato fü wō wū. Te fi zoro engu tete, fü yeye na, jaji ne, anü kpah, ara ekükürüfe na. Amba Loto, mü wu ngü la nda-mü kpah fi de, ka fi te mü.

³⁶ Fū wū jaji wūrüse la ayia amaka bu 'basu mini. ³⁷ Fū lakī ka-ewü ka yayaka ayia akoro. Fū gina jaji wūrüse la ayia ayaka engā ye, jaji komoko. Fū ewü agü iiri na Müwaba. Müwaba de mere gina kundu ye nguwa wū kpara, te wüh ngbü eī ewü Müwaba ne. ³⁸ Fū engā ni ye na de sidi ne, ayia abī nda-ye ye, kpah ye komoko, agü iiri na Benami. Benami de mere gina kundu ye nguwa wū kpara te wüh ngbü eī Amona ne.

Dela ngü ta te Loto bī wū ye di, eküte wū di ye, wū jaji wūrüse de 'basu ne.

20

Dene ngü ka wü Abarayama ake Abi-Meleke

¹ Fütanga ngü la, fü Abarayama ayia ace sü ka Mamare, adu angbü enü edebu sü, to gbü kokpa, ade gugu ka-ye esüka wū Kadesa ake Sura, angbü sela. Fütanga ngü la, fü ah ayia anü angbü agbü Gerara. ² Fū Abarayama ayia afiti

wü kpara gbü Gerara sela, gü ba dene, “Angü Sara ka-ye nda de enga ni ni.” Miri ka Gerara ta ladü de iri ye Abi-Meleke. Fü Abi-Meleke ayia aje nga Sara. Fü engu atima wü kpara ka-ye, de wüh nü, wüh za Sara, koro di fü ni.

³⁻⁴ O Abi-Meleke ngbü ake Sara la de, fü Me ayia akoro kpakaka na gbü roto, amala ngü fefe, gü ba, “De-mü, Abi-Meleke, mü kpi ka-mü ne eyi akpi dene, teka ngü ka würüse de te mü za ne. Ah de *siti ngü, angü würüse la, ah de kükürü würüse nda de. Ah ka-ye da wara Abarayama. Te di bala, ngü la siti gbü jia ra eyi fa sü! Ma kina yi eyi, de wü kpara ka-mü 'buru, gü ba, yi ti abi ye tine de!” Abi-Meleke gü ba, “Mere kpara, ye ena amörö tanguwa ani, anza, neh teka ne? Ni ngbü ake würüse la nda-ni la de! ⁵ Amba Abarayama fiti ni me-ye, gü ba, ‘Sara ka-ye nda de enga ni ni.’ Fü Sara amala kpah bala, ga, ‘Abarayama ka-ye de enga ni ni.’ Te di bala, ni ena awu ngü la ta, mbi mbi neh baye baye, gü ba, engu de wara Abarayama? Ni ka-ni de züka kpara, angü wü Abarayama fiti ni me-wü. Amba ni mere siti ngü ake di nda-ni la kpah de.” ⁶ Me gü ba dene, “Mü mala zu ngü. Ma wu kpo, ga, mü wu ta, gü ba, würüse la de wara Abarayama, ne de. Kpah bala, mü ngbü ake würüse la de, angü ma tiri kaje fü mü me-ra. ⁷ Te di bala ne, ah le de mü za würüse la, mü lügü engu fü Abarayama. De mü yi-ta Abarayama, de ah ku gba fere teka mü. Angü ah ka-ye de *mürü dofo ka-ra. Te mü lügü wara ka eyi fefe na la, ah ena angbü de tadu. Fü ah aku gba fere, teka fü ra aküwa mü. Amba, te mü lügü Sara enatikine

fü watī ye na de la, mü ena akpi, de wü kpara ka-mü nde 'buru." Dela ta ngü te Me mala fü Abi-Meleke gbü roto.

⁸ Kpurutokokpī la, fü Abi-Meleke ayia abiti wü cögbörö kpara ka-ye, amala nga roto la fü ewü. Fü mere cürü ayia arī te ewü. ⁹ Fü Abi-Meleke ayia atima ngü gbü nga Abarayama. Te Abarayama koro tete, fü Abi-Meleke ayia amala ngü fefe, gü ba, "Abarayama deyī, ye fiti ni, gü ba, würüse ne de engā ni ni, neh baye baye? Ye mere de ni de bala, neh ene ngü ne? Ye za mere kuru ne, koro di fü ani bane, neh teka ne? Ni mere ta fü ye mbi mbi ne ngü ne? Kpara emere ngü bala 'ba amere na? ¹⁰ Ye mere mene ngü la bala, neh teka ne?"

¹¹ Abarayama gü ba, "Ni cere nga wara ni bala kükürü de, angü ni ngbü efi, gü ba, wü kpara de gbü sü ne, wüh fi nga ngü ka Me nda-wü de. Ni fi, ga, wüh ena amörö ni, teka aza wara ni ne. ¹² Ah nda ngbü rü fanü, Sara ka-ye nda de engā ni ni, te wö ani bī engu guvu gara würüse. Fü ni adu aza engu wara ni tete. ¹³ Angü, ta gügü, Me mala ngü fü ni, de ni ce gba wö ni, de ni nü, ni ngbü agbü ganzi tö. Teka ngü la fü ni angbü ejiji tikpi tikpi, ba e dene. Te di bala, fü ni amala fü wara ni, gü ba, 'Gbü wü sü 'buru, te ani ena akoro tete, ye mere e amala, gü ba, "Ni de watī ni," ne de. Ye cere nga ni acere, gü ba, "Ni ka-ni nda-ni de engā ni ni." Angü dela mba ngü, te ena ale ta-ngü te ni, fü ni küwa.' "

¹⁴ Fü Abi-Meleke aza wü kambiliki, wü yiti, bete wü labī, ayia ato fü Abarayama. Fü ah ayia kpah aza Sara, alügü fefe na. ¹⁵ Fü Abi-Meleke

amala ngü fü Abarayama, gü ba, “Nzö sü de te ye ngbü eceka dene 'buru, ah esaka ni. Te ye maka mene sü, te ereke gbü jia ye la, de ye o gba ye gbügbü na.”

¹⁶ Ffü Abi-Meleke adu amala ngü fü Sara, agü ba, “Ye ceka la mere bi wü e, de te ni to fü enga ni ye la, ah ena akoro akoro 'buru ba jiase kutu biri (1000). Ni to wü e la 'buru, teka fü wü kpara awu, gü ba, dürü ngü, ta te ni dürü eküte ye ne, ah nza eyi. Angü ah ta de dürü ngü ka-ye nda de. Ah ta de dürü ngü ka-ni.”

¹⁷⁻¹⁸ Ffü Abarayama adu aku gba fü Me teka wü Abi-Meleke, de Me küwa ewü. Angü Me kina ta wü Abi-Meleke, de wü wara ye eyi 'buru, gü ba, wüh tī abī ye tīne de. Amba, baka te Abi-Meleke lügü Sara tete na, fü Abarayama ayia aku gba fü Me, fü ewü adu abī ye.

21

Dene ngü teka yayaka ka Yisaka

¹ Ffü Me ayia ato wazi fü Sara, kpah baka e, ta te engu mala fü Abarayama te enga gina ne. ²⁻⁵ Ffü Sara ayia amaka bu. Ffü lakī kaka-na teka ayaka, ayia akoro, kpah baka ngü ta te Me mala fü ewü ne. Sara bī ye la fü Abarayama tīne gbü gbe ye, o re ka Abarayama koro eyi 'buru kama biri (100). Ffü mbarase la ara akoro sīkpī 'bajena. Ffü Abarayama ayia aza engu, agü esa *basa, angü dela gele ka-ewü, baka e ta te Me mala fü ewü ne. Ffü Abarayama ayia agü irī mbarase la, Yisaka.*

---

* **21:2-5** 21:2-5 Yisaka baka e te ewü ga, ah mü zo.

6-7 Fū Sara adu angbü de mere tadu, teka ye, de te engu bī ne. Fū engu angbü emü zo, gü ba, “Me de mere e! E-wu ta, gü ba, ma ena abī ye bane, neh da? De te ma gbe tīne eyi ne! Ceka la eceka! Ngü te Me mala ne koro eyi ngbü rü bala! A bī ye eyi ake Abarayama tīne gbü gbe a dene!” Fū Sara ayia abī ci, gü ba, “Me to mere tadu eyi fere! Ma bī ye komoko eyi fanü fanü dene! Te yi ena aje ngü ne, yi koro 'buru, de nih mü zo ka tadu de nih ma!”

Dene ngü te Sara liki wü Agara ake İsimayile

⁸ Fū Yisaka ayia aga. Fū ni ye na ayia atīri ka tete. Gbü sīkpī te Yisaka ce ka tete na la, fū wō ye na ayia amere mere karama, teka ngü la. Angü dela ta gele ka-ewü. ⁹ Fū Sara aceka kpī bane, awu İsimayile, enga Agara,† te du ngbü efala Yisaka afala. ¹⁰ Fū Sara asü 'duwa asü kpaaa! de gü eküte İsimayile. Fū ah amala ngü fū Abarayama, gü ba, “Ape! Ni mbü tīne eyi, esaka labī ne ake enga ye! Ye liki ewü eliki. Kükürü de, angü Yisaka ena aza e-nga-kpa ye, te gara me-ye, fütanga kö ye. İsimayile tī aza e-nga-kpa ye nda 'buru 'buru de! Ye liki engu eliki!” ¹¹ Fū ngü la asiti te Abarayama 'duwa baneh-ene-la, angü İsimayile kpah de yeye na.

¹²⁻¹³ Fū Me akoro amala ngü fū Abarayama, gü ba, “Abarayama deyī, ye mere e afī nga ngü, teka Agara ake İsimayile de, angü ni ena aceka kpī fütanga ewü me-ni. Ye mere kpah baka e te Sara

† **21:9** 21:9 Agara de egba Ezepeto. İsimayile de enga Agara, te ewü bī ta ake Abarayama.

ngbü ele la. İsimayile ena ago angbü nengete, kpa gbü gara sü. Fü ni ato wazi fefe na, teka ngü ka-ye. Fü ah abī wü ye, asibi asibi. Fü ni afü wü di İsimayile ba mere nguwa wü kpara, gbü nzö wü kpikpi wü. Amba mene wü kundu kundu ye, te ni mala nga ewü fü ye ne, wüh ena abī ewü gbü nguwa *Yisaka. Angü ni fe ka-ni Yisaka.”

¹⁴ Fü Abarayama ayia gügü kpurutokokpī, aza wü e-mazü, bete mere kölökö, de ngu gbü ye, ayia ato fü Agara. Fü engu ayia ato kaje fü wü Agara ake İsimayile, gü ba, “Wü yia eyia, wü go, wü ngbü kpa te gara sü nengete.” Fü wü Agara ayia ago ka-wü kpa gbü gü, to anga Biri-Saba. Fü ewü angbü ejji gbü sü la.

¹⁵ Fü ngu de te Abarayama to fü ewü gbü kölökö ne ayia anza. Fü gümü ngu ayia akpo angbü emere ewü. Mbarase yia ekpi akpi ka gümü ngu. Fü ngü la ayia ake te ni ye na. Fü ah ayia ace İsimayile esa rü sela. ¹⁶ Fü ah ayia anü angbü ka-ye mba canza kpa engagira nü. Fü ah akpo angbü enda'ba te-ye, gü ba, “Ööö, enga ni te ekpi! Ni ena amere dene baye? Ni le aceka jia enga ni, te ena akpi ka gümü ngu, ne de.” Fü engu atī 'duwa eku mere gba.

¹⁷ Fü Me ayia aje gba, te İsimayile ngbü eku kpa esa rü la. Fü ah ayia atima *malayika ka-ye kpaka Agara, de ah mala ngü fefe na, gü ba, “Agara deyi, ah de ne ngü ne? Ye mere e akpe cürü de, angü Me je gba ka enga ye, de te ngbü eku kpa esa rü de kpala, ne eyi. ¹⁸ Enga ye tī akpi nda de. Me ena ato wazi fefe na, fü ah abī mere

bi nguwa wü kpara. Te di bala, ye mere e akpe cürü de. Ye yia eyia, de ye du, ye e engu tikpi, angü ah ena küwa.” ¹⁹ Fü Me ayia agü tamu gara du-kpa-ngu, te di kpala fü Agara. Fü Agara ayia aceka kpî bane, awu du-kpa-ngu la. Fü ah ayia aza mere kölökö la, anü ase ngu la gbügbü cere! Fü ah adu di, ato fü İsimayile. Fü İsimayile ayia anzö ngu la, fü ah ayia tîne aküwa.

²⁰⁻²¹ Fü Me angbü fi ele ta-ngü te İsimayile. Fü İsimayile ayia aga, akoro mere komoko. Engu ta de kpara te ngbü emörö wü nü de diri 'duwa baneh-ene-la. Fü ni ye na ayia ase würüse fefe na, kpah egba Ezepeto. Angü Agara ta kpah de egba Ezepeto. Fü ewü ao kötî ka-wü kpa etü gü, agbü Parana.

Dene ngü te wü Abarayama reke eze ngba wü ake Abi-Meleke

²² Abi-Meleke ta de miri ka wü Feleseto. Gbü gara sîkpî, fü Abi-Meleke aza gara mere kpara ka wü marajümiya ka-ye, de iri ye Fikola. Fü ewü ayia ake di, anü amaka Abarayama kpa gbü Biri-Saba. Fü Abi-Meleke amala ngü fü Abarayama, gü ba, “Mere kpara, ma wu kpo, ga, Me ladü ake mü. Ah ngbü eto wazi fü mü, gbü wü ngü 'buru, de te mü ngbü emere ne. ²³ Te di bala, ma ngbü ele de mü kîna kîna te iri Me, ga, mü ti te gara, adu afiti ra tîne de. Mü ti afiti wü di ra, de wü kundu ra tîne kpah 'buru nde de. Ah le de mü kîna kîna te iri Me bala. Angü ma mere züka ngü eyi fü mü. Te di bala, de mü mere kpah züka ngü fere, de wü kpara ka-ra, gbü sü ne 'buru.”

²⁴ Abarayama gü ba, “Wayi, ni le ngü la eyi.”

²⁵ Fū Abarayama ayia amala gara ngü fū Abi-Meleke, gü ba, “Gara enga ngü kpah ladü, te ngbü eke te ni, angü wü kpara ka-ye za du-kpa-ngu ka-ni, de te wü kpara ka-ni jī ne eyi.” ²⁶ Miri Abi-Meleke gü ba, “Amba ni wu mene kpara, de te mere ngü la, nda-ni de. Ni je ngü la kpah bü eyi gömö ye dela. Angü ye ce ta da emala ngü la fū ni gügü, teka ne? Te ah bala, ani ena areke ngü la enatikine.” ²⁷ Fū Abarayama ayia aza wü kambiliki, bete wü yiti, ato fū Abi-Meleke. Fū ewü ayia anzö ngüte ake di.

²⁸ Fū Abarayama adu kpah aza gara wü kambiliki ba e lorozi, areke ewü, ao kpikpi wü. ²⁹ Te Abi-Meleke wu ngü la bala, fū ah amala ngü fū Abarayama, gü ba, “Ngü teka wü kambiliki de lorozi de kpane, neh mbi mbi baye?” ³⁰ Abarayama gü ba, “Ma to wü kambiliki la eyi fū mü. Mü za ewü eza, teka fū wü kpara awu, gü ba, ma jī ta du-kpa-ngu la me-ra.” Fū Abi-Meleke ayia ale ngü la. ³¹⁻³² Fū wü Abi-Meleke ayia alügü nga wü, adu de wü mere kpara ka wü marajümiya ka-ye, agba wü.

Dela si-ngü, de te wüh gü iri sü la tete, gü ba, Biri-Saba. Angü dela sü ta te wü Abarayama nzö ngüte tete ake Abi-Meleke.

³³ Fütanga wü ngü la, fū Abarayama ayia aza gara züka rü, aru gbü Biri-Saba sela. Fū engu ayia agbo nga iri Mere Me, te ngbü engbü fi mere badi ne. ³⁴ Fū Abarayama ara koti gbü sü ka wü Feleseto sela teka mere bi wü re.

Dene ngü te Me re maguma Abarayama di

¹ Fütanga ngü la, te Yisaka ga koro tete mba memere, fü Me ayia are maguma Abarayama. FÜ Me akoro ai Abarayama, gü ba, “Abarayama! Abarayama!” FÜ Abarayama ayia ale ngü, gü ba, “Waye!” ² FÜ Me amala ngü fefe, gü ba, “Mü za ye mü de Yisaka, te mü le engu fa sü ne, fü mü anü di agbü tö ka wü Moriya, teka fü mü awa engu amörö, acuru fere baka la'bi. Sü de te ma le de mü mere ngü la tete, ma ena agü tatamu na fü mü. Sü engu la ena adi kpa füh mere da de kpala.” FÜ Abarayama ayia ale ngü la. FÜ kpi ayia aseke.

³ Kpurutokokpi la, fü Abarayama ayia anü da egiri ci-wa, teka acuru Yisaka fefe na fü Me, de mere fingangü emaguma ye. FÜ ah ayia aza ci-wa la, ai ao füh dongi ka-ye. FÜ Abarayama ayia ake Yisaka, bete wü labi ka-ye 'basu, abe kpah te dongi la, anü agbü sü, de te Me mala nganga na fefe na ne.

⁴ FÜ ewü anü, anü, anü, ara te kaje 'basu. FÜ Abarayama ayia aceka kpi, awu sü de te Me mala nganga na ne, nengete kpa engagira ye kpala.

⁵ FÜ Abarayama ayia amala ngü fü wü labi ka-ye de 'basu ne, gü ba, “Wü ngbü nda-wü sene, de wü dongi ka-ni ne. Ani enü me-ani ake ye ni, kpa füh da de kpala, teka aku gba fü Me. FÜ ani adu akoro.”

⁶ FÜ Abarayama ayia aza ci-wa, de te engu ena acuru kö Yisaka fefeh na ne, ao gbü nzö Yisaka, de ah bi. FÜ Abarayama aza nda-ye nye-wa bete mere maguruma. FÜ ewü ayia anü sü ake ye ye. ⁷ Te wüh ngbü enü tete, fü Yisaka ayia ayi-ta

wö ye, gü ba, “Wüba,” Fü Abarayama ale ngü, agü ba, “Waye, ye ra, ah mere baye?” Yisaka gü ba, “Wüba, ma bi ci-wa eyi dene. Nye-wa kpah eyi ladü ne. Anga kambiliki de te nih ena awa, amörö fü Me ne, di nda neh kaye?” ⁸ Fü Abarayama alügü ngü fü ye ye, gü ba, “Enga ra, Me ladü. Ah ena ato kambiliki fü nih me-ye.” Fü ewü angbü fi bü enü ka-wü.

⁹ Te wüh nü koro tete kpa gbü sü, de te Me mala nganga fü Abarayama ne, fü Abarayama ayia abiti teme, afa e ba *cangali la. Fü ah ayia andrü ci-wa la ezeze na. Fü ah adu azoro Yisaka, ai gö gö gö! Fü ah abi engu, ao kpa füh ci-wa la.

¹⁰ Fü ah ayia ato kpa ye, aza mere maguruma kaye, de ni wa Yisaka, amörö di. ¹¹ Te Abarayama yia za maguruma tete, de ni wa Yisaka, fü Me ayia ai engu kpa gbü kpi, gü ba, “Abarayama! Abarayama!” Fü Abarayama ayia ale ngü. ¹² Fü Me amala ngü fefe, agü ba, “Mü mere e amörö ye mü de. Ma wu eyi kpo, gü ba, mü le eyi ato ye mü, te di de kporo maguma mü ne, fere. Ma wu kpah eyi kpo, gü ba, mü le ngü ka-ra eyi fanü fanü de maguma mü 'buru.”

¹³ Fü Abarayama ayia, de ni ceka kpi bane de, gbo! te mere moko kambiliki, te didi ngili angili. Didi lala eyi gbü wü rü. Fü Abarayama ayia anü agbi di kambiliki la, gbü rü la asidi. Fü ah adu aza kambiliki la, anü amörö, acuru fü Me da ye ye la. ¹⁴ Dela si-ngü de te Abarayama gü iri sü la tete, gü ba, Yakova Yire. Ah ba e te wüh gü ba, “Me ena ato e fere me-ye.” Akoro enatikine, wü kpara ngbü emala, gü ba, “Mere Me ena ato e fü ani gbü sü la kpah bala.”

15 Te Abarayama curu kambiliki la nza tete, fü Me adu kpah aï engu, 16 gü ba, “Abarayama, mü je la ngü ka-ra, te ma emala fü mü ne. Ma wu eyi kpo, gü ba, mü ngbü eje ngü ka-ra aje. Angü mü le tîne eyi ato ye mü fere, te di fü mü ba kporo maguma mü ne. Te di eyi bala ne, de-ra Me, ma kîna kîna eyi te iri ra, 17 gü ba, ma ena ato wazi fü mü afa sü, teka de wü kundu mü sibi asibi fa sü, akoro ba wü küfara, anga zu-tö. Fû ewü adi ba kpeke wü kpara, adi eza sü esaka wü vügü ka-wü. 18 Ma ena aküwa nguwa wü kpara füh kotö ne 'buru, teka ngü ka wü kundu mü la. Dela ngü te ma ena amere fü yi, angü mü le ngü ka-ra eyi.”

19 Te Me mala ngü la nza tete, fü wü Abarayama ayia ake Yisaka, adu kpa esangü da, kpaka wü labi ka-wü, te ewü ngbü ecî nga ewü la. Fû ewü ayia alügü nga wü, adu agbü Biri-Saba, angbü kpala.

Dene iri wü jaji ka enga ni ye Abarayama

20 Fütanga ngü la, fü Abarayama aje ngü, gü ba, “Gara enga ni ni de iri ye Nayora ne, gina wara ka de iri ye Mileka ne, bi wü jaji eyi fefe.” 21 Iri wü jaji, de te Mileka bi ewü ne, iri gina de Uca, iri wü gara de wü Buza, Kemule,* 22 Kesede, Azo, Piledasa, bete Yidirafa, 23 be kpah te Betuwele. Betuwele engu la ta de wö ye Rebeka. Dela iri wü jaji, de te Mileka bi fü Nayora, enga ni ye Abarayama. Wü jaji la ta 'buru 'bajena.

---

* 22:21 22:21 Kemule bi ta gara ye de iri ye Arama.

24 Fū Nayora abī kpah gara wū jaji bala, ake gara wara ye, de iri ye Ruma ne. İri wū jaji la ta de Teba, Gama, Tasa, bete Maka. Dela 'buru iri wū jaji ka Nayora, engā ni ye Abarayama.

23

Dene ngü teka mbükü Sara, wara Abarayama

¹ Fū Sara ayia agbe, o re kaka koro tīne eyi 'buru kama biri teke biri de fūh ye lorozi (127). Fū engu ayia akpi. ² Ah kpi kpa gbü Eberone,* gbü tō ka wū *Kanana. Fū Abarayama aku gba kö wara ye sela 'duwa ba-neh-ene-la.

³ Fū Abarayama ayia afi nga ngü teka sü te ni ena ati wara ni gbügbü, angü ta gbü wū re la, wüh ngbü ta eti kpara duu gbü gö da. Fū Abarayama ayia gbü gba sela, anü kpaka wū di engā Ete, amala ngü fū ewü, gü ba, ⁴ “Wü ceka eceka, tītīne wara ni kpi eyi. Ni gbü sü ka-wü sene ba ganzi kpara, te ni ngbü engbü sene mba takü. Te di bala ne, ni ena anü ati wara ni, neh to kaye? Wü tī eyi ato mba engā sü fū ni, fū ni ati engu gbügbü na?” ⁵ Fū wū di engā Ete la alügü ngü fefe na, gü ba, ⁶ “Mere kpara, ye gbü jia ani ba mere kpara ka Me. Te di bala ne, ye ceka kpah bü mene sü de te ena atī te nga jia ye, fū ye ati wara ye gbügbü na. Kpara te ena atīrī sü te ye nda ma.” ⁷ Fū Abarayama ayia akö ca-e engagira wū di engā Ete la asidi, adu amala ngü fū ewü, gü ba, ⁸ “Te wū le ngbüürü eyi de ni tī wara ni sene la, wū yi-ta Efürōna, ye Cowara, ⁹ de engu

---

* **23:2** 23:2 Ta gbü wū re la, wüh ngbü eī Eberone, gü ba, Kiriyoṭa-Aruba.

to sü ka-ye kpa füh mere da, te wüh ngbü eī, ga Makepela, de gö ye ne, fere. Mere da engu la, ah ladü to kpa enzö yī kaka-na la. De wü yi-ta Efürona, de engu mala ngü la cu de komö ye, gbü jia wü 'buru. Fü ni adu tīne, ato jiase fefe na, kpah baka e te engu ngbü ele. Fü ni anü ati wara ni kpala.”

¹⁰ Baka te Abarayama ngbü emala ngü la tete, amba Efürona ta kpah ladü esüka wü bu ye, wü di enga Ete, gbü sü ka mabiti ka-wü, emö 'baranga sela. Fü Efürona ayia amala ngü fü Abarayama, gbü jia wü bu ye la kpah 'buru, gü ba, ¹¹ “Wayi, mere kpara, ah nda ngbürü bala, ni ena ato da ka-ni la, de wü gö ye la, nde 'buru fü ye kükürü. Ni to eyi fü ye, de ye ti wara ye gbügbü na, kpah gbü jia wü mürü ni dene 'buru.” ¹² Fü Abarayama adu kpah, akö ca-e engagira wü di enga Ete la. ¹³ Fü Abarayama adu alügü ngü fü Efürona kpah 'duwa gbü jia wü kpara la, gü ba, “Ah bala de. Ni ena ato jiase, ase sü la di, fü ah angbü tīne sü ka-ani tete. Ye za jiase ne eza.” ¹⁴ Fü Efürona alügü ngü fefe, gü ba, ¹⁵ “Te ah bala la, ah mbi. Ah le de ani reke ngü la, teka de ani o fīngangü ka-ani 'buru biringbö. Te ye le eyi ato jiase fü ni la, ah le de ye to mbürükü se kama bala (400). Ngü ka jiase la, ah de mere ngü nda kpah de. Ye eza nda-ye bü sü la, de ye ti wara ye gbügbü na.” ¹⁶ Fü Abarayama ayia ale ngü ka Efürona la. Abarayama ngbü etanga jiase la, ba e ta te wüh ngbü etanga jiase, gbü mene wü re engu ta de kpala. Fü engu ato ngbürükü se kama bala

(400) fü Efürona, kpah 'duwa ce baka e, ta te Efürona mala nganga gbü jia wü kpara ne.

¹⁷⁻²⁰ FÜ Abarayama ayia ati wara ye, gbü tö ka wü Kanana sela, gbü sü te wüh ngbü eï, ga, Makepela ne. Ah ti engu gbü gö da, angü gele ta gbü mene wü re la ka-ye bala.

Dela ngü ka sü ta te Abarayama se esaka wü di enga Ete, te wüh ngbü eï, ga, Makepela, te di ede Mamare to kpa fügö ne. Abarayama se ta sü la de wü gö da, de wü rü de gbü sü la 'buru. Ah se ta sü la esaka Efürona, de mere bi jiase, gbü jia wü di enga Ete, de wü angbe cögbörö kpara kawü nde 'buru. FÜ sü la adu angbü tîne fi badi, sü ka Abarayama, te engu ngbü eti wü mürü ye gbügbü na.

24

Dene ngü teka Rebeka, wara Yisaka

¹ Me ngbü ta eto wazi fü Abarayama, fü ah angbü emere wü ngü di, gbü wü re kaka 'buru, te engu mere füh kotö ne.

Fütanga ngü la, fü Abarayama adu tîne agbe afa sü. FÜ Abarayama akpo angbü efi ngü teka ye ye, Yisaka, te ga koro eyi mere komoko ne. Ah le ta eyi de Yisaka za würüse. Amba Abarayama le de Yisaka za egba ganzi kpara nda de, angü gele ka wü kpara, ta gbü wü re la, ka-ye nda da eza te-wü esüka wü de wü mürü wü. Wüh za ta te-wü de wü ganzi kpara kpo de. FÜ Abarayama angbü efi nga ngü, ga, ni ena amere dene, neh baye, teka fü ani amaka züka würüse fü ye ni, te

ni ce tö ka-ani ta eyi gügü, go ra köti eyi nengete
kpa gbü tö ka wü *Kanana de kpakine ne.

2-4 Fü Abarayama ayia aï mere kpara ka tima
ka-ye, te ngbü gbü nzö wü bu ye 'buru. Engu ta
de diri kpara ka tima ka Abarayama, teka mere
bi wü re fa sü, angü ah ngbü tîne eceka kpï
fütanga mere bi wü e ka Abarayama 'buru me-
ye. Fü Abarayama ayia amala ngü fü mürü tima
ka-ye la, gü ba, “Ma le amala ngü fü mü, teka
würüse te ma le ase fü Yisaka. Ma le de Yisaka
za egba ganzi kpara de. Te di bala, ma ele de mü
yia, mü nü kpa gbü sü ka-a, te wü di enga wüna
ngbü tete. Fü mü aceka würüse kpala, te di
gbü nguwa a. Fü mü ase, adu akoro de engu
fü Yisaka. Amba ah le de mü kina kina de iri
Mere Me, te ngbü gbü nzö wü kpara 'buru ne.
Mü kina te mü, gü ba, ‘Ni ena amere wü ngü,
de te ma mala fü ni ne.’ Kpah bala, mü kina
lö ra, gü ba, ‘Ni tï aza würüse fefe gbü nguwa
ganzi kpara de.’ ” 5 Fü mürü tima la alügü
ngü fefe, gü ba, “Anga te würüse engu le ago
agbü Kanana kpakine de, teka sü te mo amo la?
Te ah bala la, ni ena amere baye? Ni ena adu
aza Yisaka, ago di kpala, teka fü ah aza würüse
engu la?” 6 Fü Abarayama agü ba, “A'a, ah bala
fi de! Mü mere e aza ye ra, adu di kpala fi de.
7 Angü Mere Me mala ta me-ye, gü ba, ‘Ma yia,
de ma ce gba a, gbü sü te wüh bi ra tete, de ma
go kpakine.’ Fü Me akina kina, gü ba, ‘Ni ena
ato tö ka wü Kanana ne fü wü kundu ra.’ Te di
bala, te ye ra ena ace sü ne, adu angbü nengete
kpala la, ah esiti. Mü ena amaka züka würüse
fefe na, angü Me ena atima *malayika ka-ye, fü

ah atı fü mü engagira nü. Fū ah ale ta-ngü te mü. Fū mü amaka zūka wūrüse, ase, adu di fü Yisaka. ⁸ Amba, te wūrüse engu le teka adu ake mü agbü Kanana akine nda de la, de mü ce engu, fü mü adu ka-mü kpakine. Ngü tı amere mü gbü kına, de te mü kına te-mü di la de. Te ngü engu kpala kpah baye la, mü mere e aza Yisaka, adu de engu kpala kpo fi de.” ⁹ Fū mere mürü tima la ayia akına lö Abarayama, gü ba, “Ni ena amere wü ngü, de te ye mala fü ni ne, kpah 'buru bala.”

¹⁰ Fütanga ngü la, fü mere mürü tima la adu areke te-ye, aza wü kamele ka Abarayama nzükpa. Fū ah aza kpah gara bi wü e esaka Abarayama, ayia ao fūh wü nü la, teka anü ase wūrüse la di. Fū ewü ayia anü, anü, akoro nengete, agbü tö ka Padanarama, gbü gara 'baranga de iri ye Arana, ta te enga ni ye Abarayama, de iri ye Nayora, ra ta koti gbügbü na ne.

¹¹ Te mere mürü tima ka Abarayama nü koro tete gbü 'baranga la, nga tamurago, gbü lö-ra te wü wūrüse ngbü ekoro ese ngu tete, fü ah anü de wü kamele ka-ye la, kpa ede du-kpa-ngu la. Fū ah amala ngü fü wü kamele la, de wü ra kötö.

¹² Fū mürü tima ka Abarayama la ayia aku gba fü Me, gü ba, “Wayi, Me, te mü di de *vüngüte ka Abarayama, mü ü kaje fere enatikine, de ngü de te ma koro tüngüngü na ne mere te-ye fere, baka e te mere kpapa ka-ra ngbü ele ne. Mü mere ngü fü mere kpapa ka-ra ba mürü, angü mü de vüngüte kaka-na. ¹³⁻¹⁴ Mü gara tamu wūrüse, de te mü fe engu, o eyi ba wara Yisaka tete ne. Angü ma rü eyi de fūh du-kpa-ngu ne. Wü

würüse, de te ewü ngbü ekoro ese ngu gbü du-kpa-ngu ne, mene würüse te ma ena ayo ngu tete na, te ah to ngu eyi fere, bete mere bi wü kamele ka-ra ne la, amba dela eyi würüse, te mü fe engu, o eyi wara Yisaka tete na. Te mü mere ngü la fere bala la, amba mü zu de vüngüte ka mere kpara ka-ra.”

¹⁵ Te mürü tima la ngbü la bü emala ngü la bala de, ah gü ba, ni ceka kpī bane de, gbangbara! te gara jaji würüse, te ngbü ekoro de bütü-ngu gbü nzö ye, ase ngu. İri jaji würüse engu la de Rebeka. Ah de ye Betuwele, enga ni ye Abarayama. ¹⁶ Rebeka ta de züka jaji würüse, te reke gbü jia wü kpara fa sü. Ah za komoko ta nda la de. Fü Rebeka ayia akoro ase ngu gbü bütü-ngu ka-ye, ayia angbü edu.

¹⁷ Te mürü tima la wu Rebeka te ngbü edu bala, fü engu ayia akpe de woro, akoro kpakaka na, amala ngü fefe na, gü ba, “Ye to la mba ngu gbü bütü-ngu ka-ye la, de ni nzö.” ¹⁸ Fü Rebeka alügü ngü fefe, gü ba, “Ye nzö enzö, mere kpara.” Fü Rebeka ayia bü wö! ae bütü-ngu la, azoro esaka ye. Fü mürü tima la ayia anzö ngu la. ¹⁹ Sidi nga ngu, de te engu nzö la, fü Rebeka ayia amala ngü fefe, gü ba, “Ni ena ato ngu fü wü kamele ka-ye la, de wüh nzö te nga wü 'buru.” ²⁰ Fü Rebeka ayia atökö ngu la gbü bütü-ngu ka-ye 'buru gbü mere gada, te wüh ngbü eto ngu fü wü nü gbügbü. Fü Rebeka akpe adu kpa füh du-kpa-ngu, ase gara ngu. Fü ah angbü enda nga ye, da ese ngu fi bala. Fü wü kamele anzö ngu te nga wü la 'buru. ²¹ Fü

komö mürü tima la ayia agu ka ngü la. Fü engu angbü eceka Rebeka, da efi nga ngü, gü ba, “E-ena adi dela würüse te Me fe engu fü Yisaka, teka gba ka-ni ne, de?”

²² Te wü kamele nzö ngu tî tete, fü mürü tima la ayia aza mere züka mafe,* te wüh mere gbü *diki-se, ato fü Rebeka, de ah to gbü gü ye. Fü engu adu aza wü kengbe, te wüh mere kpah gbü diki-se, ato te kpakpa na. ²³ Ffü engu ayita Rebeka, gü ba, “Ye neh mbi mbi de ye da? Te ani nü de wü kpara ka-ni, bete wü nü ka-ni ne, kpa gba wü la, ani tî eyi amaka mba sü ara tete?” ²⁴ Rebeka gü ba, “İri wö ni de Betuwele, ye Nayora. ²⁵ Wü koro ekoro de wü nü ka-wü la 'buru, de ani nü kpa eköti. Wü ena amaka sü ka rara kpa gba ani kpala, te ena atî de wü kpara la, de wü nü 'buru. Wüh ena ato kpah zü-e fü wü nü la. Wü koro ekoro.” ²⁶⁻²⁷ Ffü mürü tima la adu angbü de mere tadu te ye, angü würüse la de kundu ye enga ni ye Abarayama. Ffü engu agü ba, “Gbo nga e ngbü te İri Me, te di de vüngüte ka mere kpara ka-ra ne! Angü ah ngbü emere züka ngü ka vüngüte fü Abarayama, baka ngü ta te engu mala fefe na gügü ne. Amba Me ce ngü la nda de. Tekä ra, Me za ra, gü tamu kaje fere teke teke! Ffü ra anü akoro eyi kpah te gba wü di enga eyi mere kpara ka-ra.”

²⁸ Ffü Rebeka akpe adu kpa eköti, amala nga ngü la fü ni ye. ²⁹⁻³⁰ Gara enga ni ye Rebeka ta ladü kpala, de İri ye Labana. Ffü Labana ayia aje kpah ngü, de te Rebeka mala la. Ffü ah awu kpah

---

* **24:22** 24:22 Mafe de e te wü würüse ngbü eto gbü gü wü.

wü züka mafe, bete wü züka kengbe, te mürü tima ka Abarayama la to gbü kpa Rebeka ne. Fü ah aje kpah wü ngü, te mürü tima la mala fü Rebeka ne. Te Labana je ngü la bala, fü ah ayia amü 'duwa de woro, anü kpa füh du-kpa-ngu la, teka awu komoko la cu de jia ye. ³¹ Te Labana koro kpaka wü mürü tima la, fü engu amala ngü fü ewü, gü ba, “Mere kpara, ye kpakine baka kpara te Me le ye fa sü. Ye rü te kaje neh teka ne? Wü koro ekoro, ani nü kpa eköti, angü ni reke sü teka wü eyi. Mba enga sü kpah ladü teka wü nü ka-ye, fü ewü ara tete.” ³² Fü mürü tima ka Abarayama la ayia, de wü kpara gbü nga ye, anü de wü Labana kpa eköti.

Te wüh koro kpa eköti, fü Labana ayia amala ngü fü wü labi ka-ye, gü ba, “Wü furu wü e füh gü wü kamele la asidi, de wü za züka gü, wü to fü wü kamele la, de wüh zü. De wü za kpah ngu, ato fü wü kpara la, de wü zürü küte wü di.” ³³ Fütanga ngü la, fü ewü adu aza e-mazü, akoro di, ato fü wü ngba la. Fü mürü tima la amala ngü fü Labana, gü ba, “A'a, ani ti azü kümü nda-ani la de. Ni le amala la si-ngü, te wüh tima ni tete, koro di gba wü ne, fü wü feke.” Fü Labana alügü ngü fefe na, gü ba, “Ye mala ngü engu la emala.”

³⁴ Fü mürü tima la ayia areke te-ye, akpo emala ngü fü wü Labana, gü ba, “Ni de kpara ka tima ka Abarayama, te di de afudu wö ye ne. ³⁵ Angü Me to wazi fü Abarayama eyi fa sü. Abarayama koro tine eyi mere kpara, de mere bi wü e esaka ye. Me to mere bi se, wü labi, wü nü, ba wü kambiliki, de wü yiti, abe kpah te wü dongi,

de wü kamele eyi fefe na fa sü. ³⁶ Kpah bala, Sara bī ye komoko kpah eyi fū Abarayama, tīne gbū gbe ye dene. Fū Abarayama ayia ato mere bi wü e ka-ye la kpah eyi, ace ao 'buru fū ye ye la. ³⁷ Fū Abarayama ayia atima ni, gü ba, 'Ni koro, ni se wūrüse fū ye ni la kpakine. Ni mere e, ase wūrüse la fū ye ni esūka egba wü Kanana, te ani ngbü gbü sü ka-ewü ne, de. ³⁸ Ni nü kpa gbü sü ka nguwa wö ani kpakine, de ni ceka jaji wūrüse la gbü nguwa wö ani.' Fū ni, mürü tima, ayia akīna kīna, ga, ni ena amere ngü la 'buru kpah bala, baka e te mere ka-ni mala la. ³⁹ Ni yi-tata ta kpah eyi, ga, 'Anga te wūrüse la le teka adu agbü tō ka wü Kanana nda de, angü sü mo amo la?' ⁴⁰ Fū Abarayama amala fū ni, gü ba, 'Me, de te ni, Abarayama, le ngü kaka-na ne, engu ena atima malayika ka-ye engagira nü, de ah ü kaje fū ni, fū ni afe zūka wūrüse fū ye ni gbü nguwa ani. ⁴¹ Amba te wü mürü ni le, gü ba, "Jaji wūrüse engu mere e adu ake ni kpa gbü Kanana de la," ngü ma, kīna engu de te ni kīna te-ni di ne, tī ari gbü nga ni nda de.'

⁴² Baka te ni nü koro fūh du-kpa-ngu mari ede 'baranga de kpane ne. Fū ni arü, aku gba fū Me, gü ba, 'Wayi bala Me, ye de vüngüte ka mere kpara ka-ni, Abarayama! Ah le de ye ü kaje fū ni, de ni maka wūrüse fū ye mere kpara ka-ni. ⁴³ Angü ni rü eyi de fūh du-kpa-ngu ne, teka amala ngü fū gara jaji wūrüse te ena akoro, ase ngu. Ni ena ayi-tata, de ah to ngu fū ni, de ni nzö. ⁴⁴ Te jaji wūrüse engu la le eyi ato ngu fū ni, de wü kamele ka-ni 'buru la, dela eyi jaji

würüse, te ye fe, de ah di wara Yisaka, ye mere kpara ka-ni ne.' Dela gba ka-ni tìne, te ni ku fū Me.

⁴⁵ Kpah bü baka te ni ngbü la eku gba fū Me bala, fū ni awu Rebeka, te ngbü ekoro de bütü-
ngu gbü nzö ye. Fū ah akoro kürrrü! anü kpa
füh du-kpa-ngu, akpo angbü ese ngu. Fū ni ayia
amala ngü fefe na, gü ba, 'Ye to ngu fū ni, de ni
nzö.' ⁴⁶ Fū engu ayia kere, ae bütü-
ngu la, azoro esaka ye. Fū ah ayia ato
ngu la, fū ni anzö. Fū ah adu k-
pah, ase ngu, ato fū wü kamele ka-ni
'buru. ⁴⁷ Fū ni ayia ayi-tata, gü ba, 'Ye
neh ye da?' Engu gü ba, 'Ni de ye
Betuwele, te di de ye Nayora, enga ni
ye Abarayama,' ne. Te ni je ngü la
bala, fū ni ayia aza mafe ne, ato
fefe, teka de engu to gbü gü ye. Fū
ni aza k-
pah wü kengbe, de engu to gbü kpa
ye. ⁴⁸ Fū ni adu agbo nga iri Me
afa sü, angü engu zu de vüngüte ka
mere kpara ka-ni. Teka ne de, angü
Me gü tamu kaje la me-ye fū ni, fū
ni akoro amaka tangbase ne, de wüh
za te-wü ake Yisaka, angü engu de
mürü ye Abarayama fanü fanü."

⁴⁹ Fū mürü tima la adu ayi-ta ewü,
gü ba, "Wü je ngü, de te ni mala la
eyi? Te di bala, wü ena alügü ngü
fū mere kpara ka-ni, agü neh fe? Wü
ti amere ngü la fefe, baka e te engu
ngbü ele? Ah le de wü mala züka
ngü emala fū mere kpara ka-ni, te
wü le eyi ato jaji würüse ne, fū ye
mere kpara ka-ni aza engu wara ye
tete la. Amba te wü le de la, de wü
mala emala fū ni mbölö, teka de ni
wu mene ngü, te ni ena amere." ⁵⁰
Fū wü Labana ake Betuwele alügü
ngü, gü ba, "Gara ngü gömö a, te a
ena amala nda ma, angü ngü la koro
ka-ye

kpaka Me. ⁵¹ A ena ato Rebeka ato fü yi. Mü ena aza engu aza, anü di, ato fü ye Abarayama wara ka tete, baka e te Me mala.”

⁵² Te mürü tima la je ngü la bala, fü engu ayia abu nzökuta ye kötö, agbo nga iri Me. ⁵³ Fü engu ayia aza mere bi wü züka e, ato fü Rebeka, baka wü tüngü, wü 'biri, wü kengbe, de wü bongo. Fü ah adu kpah aza mere bi wü se, ato fü wü di engu ni ye Rebeka, bete ni ye na. ⁵⁴ Te ngü la nza tete, fü mürü tima la adu tîne, azü e de wü kpara ka-ye. Fü ewü ayia ara sela.

Te kpî seke tete, fü mürü tima la ayia ayi-ta wü di engu ni ye Rebeka, gü ba, “Wü ce kaje fü ani, de ani lügü nga ani, du kpaka mere kpara ka-ani, enatikine.” ⁵⁵ Fü ewü amala ngü fefe, gü ba, “Te engu ni ani ena angbü la mba de wü ani sene, teka sîkpî nzükpa feke, fü wü ayia tîne, ago de ewü la, ah ena adi esiti?” ⁵⁶ Mürü tima la gü ba, “Yi mere e atiri kaje fere enatikine de, angü Me le ta-ngü te ra eyi me-ye, fü ra ayia amere ngü, de te wüh tima ra tüngüngü ne. Te di bala ne, yi ce kaje fere, de ma yia enatikine, de ma du kpaka mere kpara ka-ra.” ⁵⁷ Wüh gü ba, “Te ah bala la, ani ena ai Rebeka, ayi-tata teka ngü la feke. Fü ani aje ngü la gögömö.”

⁵⁸ Fü ewü ayia ai Rebeka, ayi-tata, ga, “Rebeka, engu ni ani deyî, ye le eyi ayia enatikine, ago de wü komoko ne agbü Kanana, teka fü ye mere kpara ka-ewü aza ye wara ye tete?” Rebeka gü ba, “Wayi, ni le eyi ago de ewü kpala enatikine.” ⁵⁹ Te wüh je ngü la cu gömö Rebeka bala, fü ewü aci 'buru ale, gü ba, “Rebeka go ka-ye ego

de ewü.” Fü ewü ayia eto kpah gara mere würüse, kpara ka tima ka ni ye Rebeka, de ah nü, ah di emere tima fü Rebeka.

⁶⁰ Fü wü mürü ye Rebeka amala ngü fefe, agü ba,

“Tangbase ka-a, Me to mere wazi fü mü, 'duwa ba-neh-ene-la.

Fü mü abī wü ye ba ca e kötö ne.

Fü wü di enga mü la amere kpeke,

adi egü gü da efa wü vügü ka-wü.

Me to wazi la fü mü bala.”

⁶¹ Fü wü Rebeka ayia de wü würüse ka tima ka-ye, te Labana to, alī füh wü kamele. Fü ewü ayia go, de wü kpara ka tima ka Abarayama, agbü Kanana.

⁶² Gbü wü sīkpī la, Yīsaka go ngbü ka-ye gbü gara sü, gbü tō ka wü Kanana sela, te wüh ngbü eī, gü ba, Negebe ne, ede du-kpa-ngu de iri ye Biri-Laroyi ne. ⁶³ Gbü gara ra bane, fü Yīsaka ayia etamurago, anü da endoro egbere lö ye. Engu ga, ni ceka kpī bane de, gbo! te wü kpara te ewü ngbü egboko ekoro füh mere bi wü kamele. Fü ah ayia anü, teka de ani maka te-ani de wü kpara la.

⁶⁴ Wü Rebeka ngbü ta ekoro dela me-wü. Fü Rebeka ayia aceka kpī bane, awu Yīsaka nengete. Fü Rebeka ayia akō füh kamele ka-ye ne kötö.

⁶⁵ Fü ah ayia ayi-ta mürü tima ka Abarayama, gü ba, “Kpara de te ngbü ekoro de kpala, da enü mbi de ani de kpakine, ah de neh da?” Mürü tima la gü ba, “Dela Yīsaka, watī ye ne.” Fü Rebeka ayia aza mere kpa bongo, abuka gbüra ye, ani di. ⁶⁶ Fü mürü tima la ayia anü kpaka

Yisaka kpala. Fü ah atı te nga ngü te mere te-ye de kpala, amala 'buru fü Yisaka, gü ba, “Ni koro de wara ye eyi dene.” ⁶⁷ Fü Yisaka ayia angbü de mere tadu. Fü ah ayia aza Rebeka, adu di, ao gbü gugü, ta te ni ye na, Sara, ngbü gbügbü na ne, wara ye tete. Fü Yisaka ale Rebeka 'duwa cu afa sü. Te di bala, fü jia Yisaka adu alofo, fütanga kö ni ye la, teka ngü ka Rebeka.

25

Dene ngü teka wü kundu ye Abarayama

¹ Gara wara Abarayama ta kpaḥ ladü de İri ye Katura. ² Ah bİ ta bi wü jaji komoko fü Abarayama. İri wü jaji la de Zimerana, Medana, Midiyana Yisibaka, Süwa bete Yokosana. ³ Fü Yokosana ayia abİ nda-ye wü Seba ake Dedana. Fü Dedana abİ nda-ye nguwa wü kpara, de te wüḥ ngbü eİ ewü, wü Asura, wü Letusima, bete wü Lumina ne. ⁴ Fü Midiyana, ye Abarayama ne, ayia abİ nda-ye wü Efa, Efere, Anoka, Abida, bete Eleda. Dela 'buru İri wü jaji guvu Katura, de wü ata ye na, te di de gara wara Abarayama ne.

⁵⁻⁶ Te Abarayama di ta la de jia ye ne, engu to ta kpaḥ mere bi wü e eyi fü wü di ye, de te engu bİ ewü ake Katura bete Agara ne. Fü Abarayama ayia amala ngü fü ewü, gü ba, “Ah reke pe, te wü ena akö wü e ka-wü la, ayia ago di to kpa fügö. Te wü ngbü gbamari ede Yisaka sene la, ah tİ de, angü sü 'be de.” Fütanga kö Abarayama, Yisaka za wü e-nga-kpa wö ye la 'buru me-ye.

7-8 Abarayama kpi ta, o re kaka koro eyi 'buru kama biri teke bata nzükpa de füh ye 'buruve (175), o engu gbe tìne eyi fa sü. 9-10 Fù Yisaka ake İsimayile ayia ati engu gbü gö da kpa gbü Makepela.* Dela ta gö da, te Abarayama ti wara ye, Sara, gbügbü na ne. Wüh ti engu kpah ede biki Sara sela.

11 Fütanga kö Abarayama, fù Me adu ato mere wazi fù Yisaka, kpah ba e ta te engu to fù Abarayama ne. Gbü wü re la, Yisaka ngbü ta ka-ye fi bü ede du-kpa-ngu, de iri ye Biri-Laroyi ne.

12 Dene iri wü di İsimayile, mbarase ta te Abarayama bi ake gara wara ye, de iri ye Agara† ne. 13 İri gina ye İsimayile ta de Nebayota. Fù İsimayile adu kpah abi wü Kedara, Adabele, Mibisama, 14 Misima, Duma, Masa, 15 Adada, Tema, Yeturu, Nafisa, bete Kedema. 16 Dela 'buru iri wü di İsimayile. Wüh 'buru wü jaji komoko nzükpa de füh ye 'basu. Fù ewü aga akoro 'buru baka nga nzö nguwa wü kpara, nzükpa de füh ye 'basu. Fù ewü adi egü iri wü köti ka-wü, kpah 'buru te nga nguwa wü la. 17-18 Wü di İsimayile la ra köti ka-wü ta ezungba wü Avila ake Sura, ede kaje ka Asura, mari ede *Ezepeto to kpa fügö. Fù ewü angbü da ememere wü gü esüka wü, de wü gara wü kundu ye Abarayama ne. Fù re ka İsimayile ayia akoro 'buru kama biri teke

---

* **25:9-10** 25:9-10 Makepela la, ah gbmari ede Mamare. Dela ta sü te Abarayama se ta gügü esaka Efürona, ye Cowara, enga wü Ete. † **25:12** 25:12 Agara ta de egba Ezepeto.

biri nzükpa de füh ye lorozi (137), fü engu ayia akpi.

¹⁹ Dene ngü teka wü di Yisaka, ye Abarayama, te ewü bī ake Sara.

²⁰ Yisaka za ta wara ye, de iri ye Rebeka ne,‡ o re kaka koro eyi ba re teke 'basu (40). ²¹ Fū Yisaka ara akoro ake Rebeka baka wü re teke biri, wüh bī ye fī de. Fū Yisaka angbü eku gba fū Me kpekpeke, de Me to ye fū ani ake wara ni. Fū Me ayia aje gba ka Yisaka la. Fū Rebeka ayia amaka bu. Fū ewü angbü de mere tadu ake wati ye teka ngü la.

²² Fütanga ngü la, fū wü ye de guvu Rebeka la akpo angbü eto mere kuru tete na, angü ah wu de, gü ba, ah de wü dadase. Fū Rebeka ayia amala ngü, gü ba, “Si-ngü gbü ngü ne, neh mbi mbi baye?” Fū Rebeka ayia ayi-ta Me, teka de Me sere si-ngü la. ²³ Fū Me amala ngü fefe, gü ba, “Si-ngü la, ah bane. Ye de guvu mü la, ka-ye wü dadase, 'basu mini wü jaji komoko. Wüh ena akoro ba nguwa wü kpara 'basu. Fū ewü angbü emere gü esüka wü ake enga ni ye. Fū wazi gara na afa kiri ye ka. Mene engu, te ena akoro te enga gina ne, ena angbü eje ngü gömö mene de sidi ne.” Dela ngü ta te Me mala fū Rebeka, teka wü dadase, te engu ena abī ne.

²⁴ Fū bu Rebeka ayia andri. Fū Rebeka ayia ayaka wü jaji la 'basu mini, 'buru wü jaji komoko. ²⁵⁻²⁶ Gina ye la, ah ta de mbe kpara,

---

‡ **25:20** 25:20 Rebeka ta de ye Betuwele, gbü nguwa wü Aramiya, te ewü ra kötī kpa gbü Padanarama ne. Labana ta de enga ni ye Rebeka.

küküte na ngbü de su te ye rurrru, baka su eküte nü la. Fü mene te koro sidi ne azoro lö engä ni ye, gina ne, gö! Wüh gü iri gina ye la, Esawu. § Ffü ewü agü iri sidi ye la, *Yakobo.* Yisaka bi ta wü jaji la, o re kaka koro eyi teke bata (60).

²⁷ Ffü wü jaji la agere, akoro wü komoko. Esawu ta de kpara te ngbü emörö wü nü 'duwa ba-neh-ene-la. Yakobo nda-ye de kpara te ngbü engbü ka-ye bü eköti, da emere wü tima ka köti.

²⁸ Ffü Yisaka ale ngü ka ye ye, de Esawu ne, cu afa sü, teka so, ta te engu ngbü ezü esakaka na ne. Ffü Rebeka ale nda-ye di ngü ka engä ye, de Yakobo ne, kpaah afa sü.

²⁹ Gbü gara sikpi, Yakobo ngbü ta ega firinda ka-ye. Ffü Esawu adu akoro kpa da endoro ka-ye agbü gü ne, de mere tala te ye. ³⁰ Te Esawu je se firinda, te engä ni ye ngbü ega la, fü engu ayia ayo firinda la eküte engä ni ye, gü ba, "Enga wüna, mü tökö la mba firinda ka-mü la akine, ma la, angü ma kpi ka-ra tine akine ka tala eyi." †

³¹ Ffü Yakobo ayia alügü ngü fü engä ni ye, gü ba, "Mü efi nda-mü, gü ba, ma ena ato firinda ka-ra fü ni bü kükürü bala? Te mü le de ma to firinda ka-ra ne fü ni la, mü ena amere gara ngü fere feke. Ah le de mü mala emala, gü ba, ma ena adi tine de gina me-ra fü ni, teka fü ra amaka

---

§ 25:25-26 25:25-26 Ngü te wüh gü iri gina ye la tete Esawu, angü ah de mbe kpara. * 25:25-26 25:25-26 Ngü te wüh gü iri sidi ye la tete, Yakobo ne, angü engu zoro lö gina. † 25:30 25:30 Si-ngü de ta te ewü fü iri Esawu tete, ga, iri na tine de Edomo, teka ngü la. Angü ah yi firinda de te diki adiki esaka engä eyi. Ngü gbü Edomo ka-ye nda baka e te wüh ena agü, ga, Diki-e.

wazi, ta te mü ena amaka ne. Angü mü ka-mü de gina fere. Ma wu eyi, gü ba, sidi nga kö wö nih, mü ena angbü me-mü de mere kpara. Fü Me ato mere wazi fü mü, baka te engu to fü wü wö nih, de wü kundu nih gügü ne.”³² Esawu gü ba, “Ma ena angbü ba mere kpara la, neh elaye, te ma eyia eyi ekpi akpi ka tala ne?”³³ FÜ Yakobo amala ngü fefe, gü ba, “Te mü le eyi la, de mü kina te-mü ekina titine, teka fü ra agü firinda ka-ra ne fü mü.” FÜ Esawu ayia akina te-ye, gü ba, “De-mü Yakobo, mü fere tine eyi ba gina. Fütanga kö wö nih, mü ena angbü mere kpara me-mü.”³⁴ FÜ Yakobo ayia aza kümü de firinda, ato fü Esawu. FÜ Esawu ayia azü. FÜ ah ayia anzö ngu, ayia anü sü ka-ye. Ah fi nga ngü la kpah de. Dela ngü ta te Esawu fala ngü ka mere wazi ka Me, te Me le ato fefe na ne.

26

Dene ngü ka Yisaka ake Abi-Meleke

¹ Gbü gara re, fü mere kpiri tala* adu kpah ati gbü *Kanana, fü Yisaka ayia anü kpaka Miri Abi-Meleke, te di de miri ka wü Feleseto gbü Gerara sela. ² FÜ Yisaka ayia afi nga ngü, gü ba, ni le anü agbü *Ezepeto, angü e-mazü ladü kpala. FÜ Me akoro amala ngü fü Yisaka, gü ba, “Mü mere e akpe ago ka cürü agbü Ezepeto la de. Mü ngbü fi bü sela, angü ma ena agü tatamu züka sü fü mü me-ra. ³ Ah le de mü ngbü sela, angü te mü mere bala la, ma ena angbü ake mü, da eto wazi

---

* **26:1** 26:1 Tala la, ah kpah baka engu de ta te ti o Abarayama di la ladü de jia ye.

fü mü. Ma ena ato mere tö ka wü Kanana ne fü mü, de wü kundu mü. Fü yi angbü sela fi mere badi. Ma ena amere mere züka ngü fü yi 'buru, kpah baka e ta te ma kina kina di fü Abarayama ne. ⁴ Ma ena ato wazi fü wü kundu mü, fü ewü abī wü jaji, asibi asibi afa sü, ba wü küfara. Fü ra ato sü ne 'buru fü ewü. Ma ena aküwa nguwa wü kpara füh kotö ne 'buru, teka ngü ka wü kundu mü la. ⁵ Ma ena angbü de wü yi, fü ra amere wü züka ngü fü yi 'buru teka ngü ka wö mü, Abarayama. Teka ne de, angü Abarayama ta de kpara te ngbü eje riri ka-ra, da emere wü ngü de te ma ngbü emala fefe na ne 'buru kpini kpini." ⁶ Te Yisaka je wü ngü, te Me mala fefe na la, fü engu angbü fi agbü Gerara kpala.

⁷ Gbü gara sīkpī, fü wü kpara ka Gerara angbü eyi-ta Yisaka teka wara ka, Rebeka ne, angü Rebeka su ta fa sü. Fü cürü ayia amere Yisaka. Ah gü ba, "Te ni mala, gü ba, 'Rebeka de wara ni' la, e-wu neh da, wü kpara la ena amörö ni, fü ewü adu aza Rebeka." Fü Yisaka ayia alügü ngü fü ewü, gü ba, "Rebeka ka-ye de enga ni ni." ⁸ Fü Yisaka ayia ayiri gbü Gerara sela teka mere bi wü sīkpī.

Gbü gara sīkpī, fü Miri Abi-Meleke ayia aceka kpī te görö kambü ka-ye bane, gbo! te wü Yisaka, te ewü ngbü etanü, emere wutu kawü ake Rebeka. ⁹ Fü Abi-Meleke ayia atima ngü fü wü Yisaka, de ah koro kere. Fü Yisaka ayia akoro. Fü Abi-Meleke amala ngü fü Yisaka, gü ba, "Ni wu eyi, gü ba, Rebeka ka-ye de wara ye. Amba si-ngü de te ye cere nga Rebeka di te ani,

gü ba, 'Angü Rebeka ka-ye de engä ni ni ne,' neh mbi mbi baye? Ye fiti ani bala, neh kü teka ne?" Yisaka gü ba, "Ni mala ngü la bala ka cürü. Angü, te ni mala, gü ba, 'Rebeka de wara ni la,' e-wu neh da? Wüh ena amörö ni teka ngü kakanä." ¹⁰ Fü Abi-Meleke amala ngü fü Yisaka, gü ba, "Ye mere ngü la bala fü ani, neh teka ne? Anga ta te gara kpara esüka ani ena anü ta, agiri Rebeka würüse tete na la ya? Ngü la ena adi ta de *siti ngü ka da? Angü ngü la de siti ngü gbü jia Me. De bane Me ena ato ta kuru te ani teka ngü la." ¹¹ Fü Abi-Meleke ayia awu, gü ba, cürü ngbü emere Yisaka me-ye. Fü ah adu amala ngü fü wü kpara ka-ye 'buru, gü ba, "Wü mere e amere siti ngü fü wü Yisaka de. Mene kpara te ena akpülü ewü ake wara ye la, wüh ena amörö engu 'duwa amörö."

¹² Gbü re ka mere tala la, fü Yisaka ayia asö yī ka-ye gbü tö ka Gerara la. Fü engu aru wü e gbügbü na. Fü Me ato mere wazi gbü yī kakanä la. Fü wü e kaka la arī afa sü. Fü engu ayia amaka mere langba ndo afa sü le. Amba nda wü bu ye na rī mbi mbi de. ¹³ Fü Me angbü fi bü eto wazi fü Yisaka efa sü. Fü wü e kakanä, ba e-mazü, angbü esibi tīne fī bü efa sü. Fü Yisaka adu akoro tīne kpeke kpara, de mere bi wü e esaka ye, ¹⁴ ba wü kambiliki, wü yiti, bete wü labī. Fü wü kambiliki, de wü yiti kakanä la, angbü ezu 'duwa efa sü. Te wü kpara ka Feleseto du wu, gü ba, Yisaka maka mere bi wü e eyi ne, fü ewü ayia angbü ekpü engu, teka wü e de esakaka la. ¹⁵ Fü ewü afi nga wü du-kpa-ngu, ta te Abarayama, wö ye Yisaka jī, o engu dī la

de jia ye ne. Fū ewü akpo asiti wü du-kpa-ngu la, ani ewü 'buru asidi, teka wü nü ka Yisaka ena adi enzö.

¹⁶ Baka te züka ngü la ngbü emere te-ye tete fū Yisaka bala, fū Miri Abi-Meleke ayia gbü gara sikpi, amala ngü fū Yisaka, gü ba, “Wazi ye fa nda-ani tīne eyi, angü ye tīne eyi de mere bi wü e esaka ye. Te di bala ne, sü ka-ani be tīne de. Ah reke areke te ye ena ayia akö wü e ka-ye, ago angbü di kpa gbü gara sü.” ¹⁷ Fū Yisaka ayia akö wü e ka-ye, ago angbü ka-ye to kpa fügö, te nga ze ka Gerara kpala.

¹⁸ Fū Yisaka adu afi nga wü du-kpa-ngu, ta te wü kpara ka Abarayama ngbü jī gügü, fū wü kpara ka Feleseto ayia ani ne. Fū wü kpara ka Yisaka adu aoro wü du-kpa-ngu la, areke te nga wü 'buru. Fū Yisaka agü iri wü du-kpa-ngu la kpaḥ 'buru, gegege baka e ta te wö ye na gü te enga gina ne. ¹⁹ Fū wü kpara ka Yisaka ayia aji gara du-kpa-ngu, ede ze ta te ewü ra köti te nganga na ne. Fū ewü ayia amaka ngu, te ngbü edü 'duwa kpulu kpulu kpulu bane. ²⁰ Te wü kpara, de te ewü ngbü ta eceka kpi fütanga wü nü ka wü kpara ka Gerara ne, wu ngu te ngbü edü de bala, fū ewü akpo angbü ewü nga de wü kpara ka Yisaka, gü ba, “Ngu la ka-ye ngu ka-ani.” Dela si-ngü te Yisaka gü iri du-kpa-ngu la tete, gü ba, Eseke, te gü ba, “Mawü Nga”.

²¹ Fū wü kpara ka Yisaka adu kpaḥ aji gara du-kpa-ngu. Fū wü kpara ka Gerara adu kpaḥ akpo de nga, da eyi-ta komö wü kpara ka Yisaka. Fū Yisaka ayia agü iri du-kpa-ngu la, gü ba, Sitena, te gü ba, “Makpü”.

²² Fū Yisaka ayia ace sü la, ago angbü ka-ye kpa gbü gara sü. Fū ah adu kpah aji gara du-kpa-ngu kpala. Fū wü kpapa ka sü la angbü emala, gü ba, “Ngu la ka-ye ngu ka Yisaka.” Wüh mala siti ngü fefe na nda-wü de. Fū Yisaka ayia agü iri du-kpa-ngu la, gü ba, Robota, te gü ba, “Zö-ngbüngbü”. Yisaka gü ba, “Me to mere züka gu sü eyi fū ani, teka fū ani ago ara köti gbügbü na, da emaka wü züka ngü.” Fū wü Yisaka ayia angbü sela.

²³ Gbü gara re, fū wü Yisaka ayia adu angbü ka-wü agbü Biri-Saba, gbü sü ta te wö ye na o köti tete na gügü ne. ²⁴ Te wü Yisaka koro kpala, fū Me ayia akoro agü tamu ye fefe gbü biti la, gü ba, “Mü mere e akpe cürü wü kpapa ka sü ne nda-mü de. Angü de-ra, Me, te ma di de *vüngüte ka wö mü ne, ma ena angbü fi bü ake mü. Ma ti ace mü nda-ra de. Ma ena ato wazi fū mü, de wü kundu mü, teka ngü ka wö mü, Abarayama. Fū ewü abi ye, asibi asibi, baka ngü ta te ma mala fefe na ne.” ²⁵ Fū Yisaka ayia areke sü kpala, teka angbü egbo nga iri Me gbügbü na. Fū engu ayia kpah, ao köti ede sü la. Fū wü kpapa kaka-na akpo kpah egiri sü teka aji du-kpa-ngu ka-wü tete na.

Dene ngü te wü Yisaka nzö ngüte di ake Miri Abi-Meleke

²⁶ Gbü gara sikipi, fū Miri Abi-Meleke ayia akoro kpapa Yisaka, agbü Biri-Saba sela. Wüh koro ta de wü mere kpapa ka-ye, wü Azata, mere kpapa te ngbü eto fingangü fefe na, bete Fikola, mere kpapa ka wü marajümiya kaka.

²⁷ Fū Yisaka ayia amala ngü fū ewü, gü ba, “De-wü deyī, mere bi fe ni wu wü tīne de. Wü koro afa nga ni kpakine neh teka ne? Wüh koro teka aliki ani gbü sü ne, baka engu de tane?” ²⁸ Wüh gü ba, “Ah bala de. Ani mere ta ngü la bala, angü sü be teka ani de wü ye 'buru ne nda de. Amba enatikine ani koro bü mba aceka ye. Ani wu eyi tītine, gü ba, Me to wazi fū ye eyi cu fa sü. Te di bala ne, ani ele de ani nzō ngüte de wü ye. Amba ani le de ye kīna kīna, ²⁹ gü ba, ‘Ni tī amere siti ngü fū ani de.’ Angü ani mere ta siti ngü fū ye nda-ani kpah de. Ani mala ta fū ye, de ye ce sü ka-ani gbü zūka ngü. Te di bala, ah le de ye kīna te-ye ekīna, angü ani wu eyi kpo, gü ba, Me le ye fa sü.” ³⁰ Fū Yisaka ayia angbü de tadu. Fū ah amala ngü fū wü kpara ka-ye, de wüh mere wü e-mazü fū ewü. Fū ewü ayia azü wü e la, kpah da enzō wü e de ewü 'buru gbü sü biringbö.

³¹ Te kpī seke tete, kpurutokokpī la, fū ewü ayia anzō *ngüte esūka wü, kpah baka e te ewü mala esikine ne. Fū Yisaka ayia agī nga ewü, ace kpa te kaje. Fū ewü ayia ago agba wü, gbü zūka ngü mürü.

³² Gbü ra engu la, fū wü kpara ka Yisaka adu akoro amala ngü fefe, gü ba dene, “Ani maka ngu gbü du-kpa-ngu, de te ani ngbü ejī ne eyi.” Fū ngü ayia areke te Yisaka afa sü. ³³ Fū Yisaka ayia agü irī du-kpa-ngu la, Saba, baka e te wüh gü ba, “Kīna”. Ah gegege ba irī ta te Abarayama gü te du-kpa-ngu, te engu jī gbü sü la. Dela si-ngü de te wüh ngbü eī sü la tete enatikine, gü ba, Birī-Saba ne.

Dene ngü teka wü egba ganzi kpara, te Esawu za ewü wara ye tete

³⁴ Te re ka Esawu koro tete ba e teke 'basu, fü engu ayia ase wü wü rüse 'basu, 'buru wü egba ganzi kpara gbü nguwa wü Ete. İri gina wara ka ta de Yudita.† İri e'ba'basu wü rüse nda ta de Basemata.‡ ³⁵ Fū ngü la asiti ta gbü jia wü wö ye na, Yisaka ake ni ye na, Rebeka afa cu sü. Angü gbü gele ka-ewü, wüh tı aza te-wü de wü ganzi kpara de.

27

Dene mani te Yakobo maka wazi di esaka wö ye

¹ Fütanga wü ngü la, fü Yisaka agbe tıne afa sü. Jijia na du ceka kpı mbi mbi nda tıne de. Gbü gara ra, fü Yisaka ayia aı gina ye ye, de Esawu ne, de ah koro kpaka ni. Fū Esawu ayia ale ngü, akoro kpaka wö ye. ² Yisaka gü ba dene, "Wayi, Esawu, enga ra, ma gbe nza ka-ra tıne eyi dene. Sıkpı ka kpı ka-ra kpah eyi ghamari. ³⁻⁴ Te di bala, ah le de ma ce wazi ka-ra, te Me to fere ne, fü mü, angü mü de gina ye ra, teka fü mü angbü mere mürü köti fütanga kö ra. Te di bala, de mü za dirı ka-mü, mü nü, mü gıri la nü, de mü mörö, fü ra azü ka fele. Te mü mörö nü engu eyi la, de mü fe züka wü so la, de mü zi reke areke. Te ma zü nza eyi la, ma ena ato wazi ka-ra 'buru fü mü. Fū ra asü ngüsü esatikpa mü, teka fü mü

† 26:34 26:34 İri wö ye Yudita de Beri. ‡ 26:34 26:34 İri wö ye Basemata de Elono.

amere kpeke.” Fü Esawu ayia anü sü kpa gbü gü, teka agiri wü nü la, amörö.

⁵ Amba de, Rebeka, mü je ngü de te Yisaka ngbü emala fü Esawu ne, nda-mü eyi. Te Rebeka wu, gü ba, Esawu nü sü eyi agbü gü ne, ⁶ fü ah ayia kere, akpe anü, agiri *Yakobo, amala ngü fefe, gü ba dene, ⁷ “Enga ni, ni ngbü titine dene, fü ni aje ri wö ye, te engu ngbü emala ngü fü Esawu, gü ba, ‘Ni ele ato wazi ka-ni, te Me to fü ni, fefe, de ah ngbü ba mere mürü köti fütanga ni, angü ah de gina ye ni.’ Ah atima Esawu, de ah nü agbü gü, ah giri so fü ni feke, teka fü ni ato wazi la fefe na. ⁸ Te di eyi bala ne, enga ni, dene mani te ye ena amere, afiti wö ye di, teka fü engu ato wazi la fü ye, fü ye angbü ba mere mürü köti me-ye. ⁹ Ye nü enü kpa gbü sü te wü meme ngbü ezü e tete na, de ye za wü di enga meme kpala 'basu. Fü ye amörö ewü, akoro de so ewü fü ni, teka fü ni azi züka wuru gbügbü fü wö ye. Wuru engu la, ah ena adi de wuru te wö ye ngbü ele ngüngü na efa sü, de te engu mala ngangana fü Esawu ne. ¹⁰ Amba ye ena aza wuru engu me-ye, anü di fü wö ye, de engu zü, angü wö ye ena afi nda-ye, gü ba, dela eyi wuru de te Esawu zi koro di fü ni ne, angü jijia tine eyi ma. Fü engu ato wazi ka-ye la tine 'buru fü ye.”

¹¹⁻¹² Yakobo gü ba dene, “Anga te wö ni ena ao kpa ye eküte kpa ni, atala la, ni ena amere baye? Angü su de eküte kpa Esawu ne, fa ka-ye nda-ni ne ka. Te di bala, wö ni ena awu teke, gü ba, dela ka-ye kpa ni, ah de kpa Esawu nda de. Fü ngü ka-ni, Yakobo, asiti gbü jia wö ni 'duwa afa sü.

Ah ena aza ni ba mürü wu, fü mamagama asiti tîne eküte ni afa sü. Fü engu ao komö ye gbü nga ni. Dela ena adi züka ngü?”

¹³ Rebeka gü ba, “Ye mere e akpe cürü de. Te ngü la du fü te-ye, mere te-ye bala la, komö wö ye tü arī gbü nga ye nda de. Ngü la ena angbü gbü nzö ni. Ye nü enü, ye zoro nda bü wü di engu wü meme la, de ye du di, fü ye amere ngü engu la, ba e te ni mala fü ye la.”

¹⁴ Fü Yakobo ayia anü azoro wü di engu meme 'basu, amörö ewü, akoro de so ewü, ato fü ni ye. Fü Rebeka ayia azi 'duwa züka wuru, te di 'duwa mene ngütü de te watī ye ngbü ele efa sü ne. ¹⁵ Fü Rebeka ayia aza züka bongo gbü nga Esawu, te di ta kpa esambü la, ato fü Yakobo, de engu to te ye, teka fü sese angbü kpah ba se Esawu. ¹⁶ Fü Rebeka adu aza kpah konü wü meme la, agbala, ai, ao eküte kpa Yakobo, be kpah te ngüngürü na, angü su ta eküküte baka nda Esawu nda ma. ¹⁷ Fü Rebeka ayia aza kümü, bete züka wuru engu, de te engu zī la, ato fü Yakobo, de engu nü di fü wö ye.

¹⁸ Fü Yakobo aza e-mazü la, anü di fü wö ye, aī wö ye. Fü Yisaka ayia ale ngü, gü ba, “Wayi engu ra, mü de neh da?” ¹⁹ Yakobo gü ba, “Ah de-ni, Esawu, gina ye ye ne. Ni mere ngü tîne, te ye mala nganga fü ni ne eyi. So de te ye mala nganga na ne eyi dene. Ye yia eyia tikpi, de ye zü. Fü ye adu tîne ato wazi ka-ye la fü ni.” ²⁰ Fü wö ye na alügü ngü, gü ba, “Enga ni, ye mere ngü ye, amaka so la, akoro di kpah bü kere de bala, neh fe ya?” Yakobo gü ba, “Amba Me,

te di de *vüngüte ka-ye ne, le ta-ngü te ni me-ye. Fü ni ayia amörö nü la mba kere dene tüngü la.”

²¹ Yisaka gü ba, “Ye koro la mari kpa ede ni akine, de ni tala küte ye. Fü ni awu tete, gü ba, ye ngbürü de ye ni, Esawu, fanü fanü.” ²² Fü Yakobo ayia aka te-ye, akoro gbmari ede wö ye. Fü wö ye na atala küküte, aceka, fü ah amala fefe, gü ba, “A! Dene bane ne ngü ne? Angü ri mü akine baka ri Yakobo. Amba kpa mü nda di ba nda Esawu la.” ²³ Yisaka ti ta awu, gü ba, dela Yakobo ne de, angü jijia na ni ka-ye ta eyi. Te engu tala kpa Yakobo, maka su tete, ba su te kpa Esawu ne, fü ah afi nda-ye, gü ba, “Wayi, dela eyi de Esawu fanü. Ni ena ato wazi ka-ni la ato fefe.”

²⁴ Fü Yisaka adu kpah ayi-ta ngü, gü ba, “Mü mala la ngü fere fanü fanü. Mü ngbürü de Esawu fanü?” Yakobo gü ba, “Wayi, wüba, ma ngbürü de Esawu fanü.” ²⁵ Yisaka gü ba, “Ah mbi. Mü to e-mazü la eto, de ma zü. Fü ra adu ato wazi ka-ra, te Me to fere, fü mü.” Fü Yakobo ayia ato e-mazü la fü wö ye. Fü wö ye na azü. Fü Yakobo aza kpah fi, ato fü wö ye, anzö.

²⁶ Te Yisaka zü e la nza tete, engu gü ba, “Enga ra, mü ka te-mü, gbmari kpakine, de ma faka mü.” ²⁷ Fü Yakobo ayia aka te-ye, akoro gbmari kpaka wö ye. Fü wö ye na ayia afaka engu, ayia aje se bongo de eküküte na ne. Fü ah ayia awu, gü ba, dela ngbürü eyi ye ni, Esawu ne. Fü Yisaka ayia ato wazi ka-ye fü Yakobo, gü ba, “Enga ra, se mü akine gbooo, gegege ba se züka fu-ndo kpa gbü yi, te Me to wazi ye eyi gbügbü na. ²⁸ Ma eyi-ta Mere Me, de ah to wazi fü mü fi

bü bala. Me to wazi teka de agö di eli füh wü e ka-mü, de wüh ga reke areke. Me to wazi, de ndo de gbü yī ka-mü la rī arī, de jia ye jete jete bala. Me to wazi, de wü rīrū ka-mü la rī arī rudu rudu. ²⁹ Me to wazi, fū mü angbü ba mere mürü kötī, kpah baka miri gbü nzö wü di enga ni mü 'buru. Fū ewü angbü eje ngü ka-mü. Me to wazi fū mü, teka fū mü angbü gbü nzö nguwa wü kpara 'buru. Fū nda-mü wazi afa nda-ewü le 'buru. Fū ewü angbü nda-wü esatilö mü. Mene kpara te ena afala mü, Me ena akina engu. Mene kpara te ah ena angbü egbo nga iri mü, da eyi-ta Me tüngü mü la, Me ena angbü kpah ake di." Dela ngü de te Yisaka ku gba di fū Me, de ah mere fū Yakobo.

³⁰ Te Yisaka ku gba de wü ngü la teka Yakobo nza tete, fū Yakobo ayia anü sü ka-ye. Yakobo kpah bü te enü sü bane, Esawu du koro kpah eyi. ³¹ Fū Esawu ayia aza so, de te engu du koro di ne, azī areke areke. Fū ah aza akoro di fū wö ye. Te engu koro de e la kpaka wö ye, ah gü ba, "Wüba, ma koro eyi. Mü yia eyia tikpi, de mü zü so ka-mü, de te ma zī, koro di fū mü ne, teka fū mü ato wazi ka-mü fere." ³² Wö ye na gü ba, "Mü neh da?" Esawu gü ba, "Ah de-ni Esawu, gina ye ye ne." ³³ Fū Yisaka akpo angbü eyi, gbi gbi gbi, teka ngü la. Fū ah ayi-ta ngü, gü ba, "Te ah bala la, anga mene kpara, te koro tine de so fere ne, ah nda de neh da? Angü ma zü so kaka-na la tine kpah eyi. Ma to wazi ka-ra kpah eyi fefe na. Me ena adi ka-ye tine eyi ake di, fū ah angbü ba mere mürü kötī me-ye. Titine mba gara kaje, te wüh ena adu afü ngü la gbügbü na, nda tine eyi

ma.”

³⁴ Te Esawu je ngü de te wö ye mala la, fü engu aba rere 'duwa kpa tikpi, “Wuuwu! Wuuwu! Wüba! Anga de-ra! Mü to nda-ra wazi kpah eto!”

³⁵ Yisaka gü ba, “Ye ni, gara kaje kpala, te ni ena ato nda-ye gbügbü na ne, nda tîne eyi ma. Angü engu ni ye koro fiti ni bü tîtine dene, fü ni ato wazi ka-ni ne eyi fefe na. Tîtine ah ena angbü baka mere mürü köti fütanga kö ni, tîne me-ye. Da ngü la adu afü nda tîne eyi ma.” ³⁶ Esawu gü ba, “Amba wüh gü iiri Yakobo nda-wü kü mbi, angü engu de mürü wu. Engu fiti ta ra kpah te engu gina, za wazi ka-ra, ka gina ye ne ka! Mü ceka la! Engu du fiti mü kpah eyi, fü mü ayia ato wazi ka Me, ta te mü yia eto fere ne, tîne fefe!”* Fü Esawu adu kpah anda'ba te-ye fü wö ye, gü ba, “Wö ni deyi, gara mba du wazi ladü, te ye ena ato fü ni, anga ah nda ma?” ³⁷ Yisaka gü ba dene, “Ye ni deyi, ni mala eyi, gü ba, Yakobo ena angbü tîne me-ye ba miri ka-wü, de wü kundu ye fi mere badi. Fü wü e gbü yi kaka-na 'buru adi eri efa sü. Gara ngü kpala te laki mba, te ni ena adu amere tungü ye ne tîne eyi ma.” ³⁸ Esawu gü ba, “Wüna! Amba wüba, wazi esaka mü, te mü ena ato fü kpapa nda bü ngbee biringbö? Ma le de mü to nda-ra wazi kpah eto.” Fü Esawu akpo angbü eku tîne fi bü mere siti gba, enü di.

³⁹ Fü Yisaka adu amala ngü fü Esawu, gü ba dene, “Amba ngü ka-mü ena adi bane. Mü ena ao gba mü gbü sü, te wü e ti aga tete de. Agö li

---

* **27:36** 27:36 Si-ngü gbü iri de Yakobo ne gü ba, “Kpara te zoro lö kiri ye.” Dela ngü mani teka kpapa te ngbü efiti fiti.

te sü la mbi mbi kpah de. ⁴⁰ Mü ena adi mürü gü. Fü mü angbü efa te-mü esaka wü vügü kamü de te-dü ka-mü. Enga ni mü ena angbü gbü nzö mü. Te di bala, gara sïkpï ladü, te yi ena agü gü ake di. Fü mü ayia ka-mü, ace engu.” Dela ngü ta te Yisaka mala fü Esawu.

Dene ngü ka Yakobo, te kpe ngbü agbü Pada-narama

⁴¹ Fütanga ngü la, fü Esawu adu angbü ekspü Yakobo tïne afa sü, teka ngü ta te wö ewü to wazi ka-ye fü Yakobo ne. Fü Esawu angbü efi ngü, teka de ni mörö Yakobo, amba ah ngbü ekpe cürü teka wö ye. Fü ah angbü efi ngü emaguma ye, gü ba, “Ah mbi! Angü wö ani gbe nza ne eyi dene de. Te engu kpi eyi la, ni ena amörö enga ni ni, Yakobo, asidi.”

⁴² Te Rebeka je ngü, te Esawu ngbü efi de bala, fü ah ayia aï Yakobo, amala ngü fefe, gü ba, “Enga ni deyï, ngü de te ye mere fü enga ni ye ne, ah ti ngü la eyi guvu ye. Ah ngbü eo jia ye teka sïkpï, te wö ye ena akpi tete na, de ni mörö ye asidi. ⁴³ Enga ni, te di bala ne, ye yia eyia, ye nü agbü Padanarama, kpa gba loko ye, de ïri ye Labana ne, teka aküwa te-ye. ⁴⁴ Ye go, ye ngbü ka-ye kpala, zalü te maguma enga ni ye ena agu. ⁴⁵ Te mamaguma gu eyi la, toto na ena adu aïri teka ngü, ta te ye mere engu di la. Te ni wu eyi bala la, ni ena atima ngü fü ye, fü ye adu akoro kpakine. Dela ngü te ni ngbü emala fü ye, enga ni, angü, te Esawu mörö ye la, wüh ena adu kpah amörö engu. Te di bala, ngü la ena ato mere cïnga. Angü ah ena adi de mere siti ngü,

te wü di engä ni ena akpi anza 'duwa 'basu mini, gbü ra biringbö."

⁴⁶ Fü Rebeka ayia anü kpaka Yisaka, afiti engu, gü ba, "Ni mbü ka-ni tîne gbü ngü ka wü wara Esawu, wü egba ganzi kpära ne eyi. Wüh je ngü nda-wü de. Te Yakobo ena aza wü rüse kpah gbü egba ganzi kpära, baka Esawu la, ah ena adi esiti! Ni ena akpi ka-ni akpi, teka ngü ka wü egba ganzi kpära la! Te di bala, ani ena amere dene mbi mbi baye?"

28

¹ Te Yisaka je ngü la tete, fü ngü la atü gbü jijia na 'duwa kürrü. Angü ta gbü wü sikpi la, wü kpära za te-wü de wü ganzi kpära nda-wü de. Wüh ngbü eza te-wü ka-wü gbü mürü. Fü Yisaka ayia ä *Yakobo, amala ngü fefe na, gü ba, "Enga ra, ma le teka de mü za wü rüse esüka wü egba ganzi kpära gbü *Kanana sene kpo fi de. ² Ma ele de mü yia eyia, de mü nü kpa gbü nguwa wü ni mü agbü Padanarama, de mü za wü rüse kpala esüka nguwa wü ni mü la. ³ Me di de mü kpala, de ah to bi wü jaji fü mü. De wü jaji la bi wü ye, sibi asibi. Fü ewü aga akoro mere bi nguwa wü kpära. ⁴ Me di de yi, de wü kundu mü la, fi mere badi, kpah baka e te engu di de a ake wüba ta gügü ne. Tö ka wü Kanana, te nih ngbü gbügbü na enatikine ba wü ganzi kpära ne, te gara Me ena ato tö engu fü yi, de wü kundu mü. Angü Me mala ta ngü la fü Abarayama gügü, gü ba, 'Ni ena ato tö ne fü wü kundu ye.' " ⁵ Fü Yakobo ayia anü sü kpala. Dela ta ngü te Yisaka tima Yakobo

tete agbü Padanarama, kpaka loko ye, de iri ye Labana ne.*

⁶⁻⁷ Fütanga ngü la, fü Esawu ayia aje ngü la, gü ba, “Wö ni tima Yakobo eyi, de ah nü, ah za würüse agba wü loko ani agbü Padanarama. Angü ah le de Yakobo za egba ganzi kpara de. Yakobo le ngü la kpah eyi. Ngü la areke kpah eyi te wö ni ake ni ni. Wö ni ku gba kpah eyi fü Me, de ah di de Yakobo, da eto wazi fefe na.” ⁸ Teka ngü la, fü Esawu ayia awu, gü ba, te ah bala la, amba wü wö ni ake ni ni le ngü ka wü wara ni, wü egba ganzi kpara ne, nda-wü de. ⁹ Te di bala, fü Esawu ayia anü kpaka afudu ye, de iri ye İsimayile ne, teka aza gara würüse kpala, teka de ngü la reke gbü jia wü wö ni. Fü İsimayile ayia ato ye ye de iri ye Malata† ne, de Esawu za engu. Malata ta de ehabata wara Esawu.

Dene roto te Yakobo roto agbü Betele

¹⁰ Baka te Yakobo ayia tete agba wö ye, gbü Biri-Saba, enü agbü Padanarama ne, fü ah anü, anü, ara te kaje. ¹¹ Fütanga sikipi 'basu, fü ah akoro agbü gara sü kpala. Fü ra ayia ati. Yakobo gü ba, “Wayi, te ah bala la, ni ena ara sene.” Fü ah aza mere ngbürükü teme, ayia ao esa nzö ye, ati ara.

¹² Te engu ngbü era tete, fü ah aroto mere siti 'be'be, te yia kü kpa tikpi, ngbüüü kötö. Gbü roto la, fü ah awu wü *malayika ka Me, te ewü ngbü enü füh 'be'be la, ekoro da edu. ¹³ Fü Me arü

---

* **28:5** 28:5 Labana ta de kpara gbü nguwa wü Aramiya, ye Betuwele. Engu ta de enga ni ye Rebeka, te di de ni ye Yakobo ake Esawu ne. † **28:9** 28:9 Malata ta de enga ni ye Nebayota.

nda-ye tikpi, te adu mö 'be'be la, da emala ngü fü Yakobo, gü ba, “Ma de Me, te ma di de *vüngüte ka wü wö mü, wü Abarayama ake Yisaka. Ma ena ato züka ngü fü mü, angü tö de te mü era fefeh na ne, te gara, ma ena ato fü yi, de wü kundu mü fütanga mü, teka fü yi angbü gbügbü fi mere badi. ¹⁴ Fü wü kundu mü abī wü jaji, asibi asibi baka zu-tö. Fü ewü ao gba wü gbü nzö wü sü 'buru, zalü akoro to kpa fügö, kpa kati, de wü debu-sü 'buru. Fü wü kpara awu züka ngü, te ma ena amere fü mü la. Fü wü kpara la akpo angbü eku gba fere, teka de ma to wazi fü ani, kpañ baka e te ma to fü yi, de wü kundu mü la. ¹⁵ Ma ena ao jia ra eküte mü, angü siti ngü ena amere mü. Ma ena adi eo jia ra te mü, gbü wü sü te mü ena angbü enü gbügbü na 'buru. Fü ra aza mü te gara, adu akoro di kpañ gbü sü ka wö mü sene. Ma ti ace mü de. Wü ngü de te ma mala fü mü la, ma ena amere amere 'buru.” Dela ngü te Me mala fü Yakobo gbü roto.

¹⁶⁻¹⁷ Fü Yakobo ayia azükü gbü roto ka-ye la. Fü cürü angbü emere engu 'duwa ba-neh-ene-la. Ah gü ba, “Ata! Dene sü te wüh ekpe akpe, angü Me ladü gbü sü ne fanü fanü. Ni wu ta bala nda-ni de. Sü ne ena adi de gba mere Me, amba ah ena adi de kaje te enü agbü kpī.”

¹⁸ Te kpī seke tete, kpurutokokpī la, fü Yakobo ayia abiti wü teme, afa, ao nzüüü bala. Fü ah adu aza teme, de te engu o nzö ye fefeh na ne, ao ga füh mene ewü de te engu fa la, ba *cangali fü Mere Me. Fü ah adu aza mü, atökö füh teme la, gü ba, te gara, te ni ena adu akoro tete na, ni ena awu, gü ba, dene sü te Me gü tamu ye

tete fü ni. ¹⁹ Fū Yakobo ayia agü iri sü la, ga Betele,‡ ba e te wüh gü ba, “Gba Mere Me”. ²⁰ Fū Yakobo ayia akina kina fü Me, gü ba, “Wayi bala, Me, mü mala eyi, gü ba, ‘Ni ena angbü eceka kpi fütanga ra, gbü sü 'buru te ma ena angbü endoro gbügbü. Ni ena ato kpah e-mazü fere. Fū ni ato kpah bongo, fü ra adi eto te ra. ²¹ Fütanga wü ngü la, ni ena aza ra, alügü gbü sü ka wü wö ra zözö.’ Te di bala, ma ena angbü egbo nga iri mü fi mere badi, angü mü de *vüngüte kara fanü fanü. ²² Gbü wü e te mü ngbü eto fere 'buru, ma ena adi eza tari-e la, elügü fü mü. Te mü to fere baka e nzükpa la, ma ena aza nda-mü biri, alügü fü mü. Dela kina te ma kina fü mü enatikine. Teka ngü la, fü ra aza wü teme, afa baka e dene, teka fü ra angbü efi nga ngü la fi mere badi.”

29

Dene ngü ka kokoro ka Yakobo agbü Pada-narama

¹ Fütanga ngü la, fü *Yakobo ayia anü, anü teka mere bi wü sikpi. Fū ah anü akoro gbü tö ka Padanarama, ² kpa füh du-kpa-ngu te di ede Arana, te di mba ce edere sü gbü gü. Bi wü kambiliki ta ladü, te ewü ra kötö gbü wü dasü bata, ede du-kpa-ngu la. Angü dela ta du-kpa-ngu, de te wü nü ka wü kpara ka Arana ngbü enzö ngu 'buru gbügbü na sela. ³ Wüh ngbü ta eni mö du-kpa-ngu la de mere siti teme, angü wü nü ka gü ena adoto jijia na, asiti. Fū

‡ 28:19 28:19 Wüh gü iri sü la ta gügü de Luza.

wü kpara, de te ewü ngbü eceka kpí fütanga wü nü ka-wü la, adi ekoro ebite te-wü 'buru feke, teka fü ewü adi ewara mere siti teme engu la emö du-kpa-ngu la asidi. Fü ewü adu ato ngu fü wü nü ka-wü. Te wü nü nzö ngu eyi la, fü ewü adu kpah, awara teme la, alügü te nga ye, ani emö du-kpa-ngu la, angü biri kpara tî awara teme engu la kpikpi ye ne nda de.

⁴ Te Yakobo koro tete kpa füh du-kpa-ngu la, fü engu amala ngü fü wü kpara, te ewü ngbü eci wü nü ka-wü la, gü ba, “Wü di engu ni ni deyi, iri sü ka-wü ne, neh baye?” Fü ewü alügü ngü, gü ba, “Iri sü ka-ani ne de Arana.” ⁵ Yakobo gü ba, “Te di bala ne, wüh wu Labana ye Nayora ne kpo?” Wüh gü ba, “Ani wu engu kpo.” ⁶⁻⁹ Fü Yakobo ayia angbü de tadu. Fü ah amala ngü, gü ba, “Engu ladü mbi?” Wüh gü ba, “Engu ladü mbi. Gara e tete na 'buru ma.” Fü Yakobo aceka kpí, awu mere bi wü kambiliki la, te ewü ra ngbü kötö ede du-kpa-ngu la. Fü ah ayia ayita wü kpara la, gü ba, “Si-ngü de te wüh biti wü kambiliki ne tete sene, etü ra ne, neh ene? Te wüh ena ato ngu fü ewü, fü ewü anzö, fü ewü adu alügü ewü, teka fü ewü adu azü e la, ah mere baye?” Wü kpara la gü ba, “Ani ngbü la eci nga wü bu ani, angü wüh ena akoro 'buru feke, teka fü ani awara mere teme de emö du-kpa-ngu la.”

Te Yakobo ngbü la bü emala ngü la fü ewü bala, wüh te eceka de, gara jaji würüse te ekoro de wü kambiliki ka-ye. Fü wü kpara la amala ngü fü Yakobo, gü ba, “Ye ceka la jaji würüse te ngbü ekoro la, ah de mbarase ka Labana. İiri na

de Rayele. Ah ngbü egoro de wü kambiliki ka wö ye, angü ah ngbü eceka kpí fütanga ewü me-ye.” ¹⁰⁻¹² Te Yakobo wu, gü ba, dela müka ni, te ngbü egoro de wü kambiliki ka loko ni ne, fü engu ayia amala ngü fü Rayele, gü ba, “Angü ni de enga akara ye, de iri ye Rebeka ne.” Fü Yakobo ayia atí te Rayele, afaka engu. Fü ah angbü eku gba tete 'duwa ba-neh-ene-la. Fü Yakobo ayia kürrrü, anü awara teme emö dukpa-ngu la, teka de wü kambiliki ka loko ni la nzö ngu.

Fü Rayele ayia amü de woro, adu kpa eköti, amala nga ngü la fü wö ye, gü ba, “Gara jaji komoko koro eyi, de iri ye Yakobo, gü ba, ni de enga enga ni ye.”

¹³ Te Labana je ngü la, gü ba, loko ni koro eyi, fü engu ayia de woro, anü amaka Yakobo, atí tete, afaka engu, adu de engu kpa eköti. Fü Yakobo ayia atí te nga-ngü de te engu koro di ne, amala 'buru fü loko ye. ¹⁴ Fü Labana ayia amala ngü fü Yakobo, gü ba, “Ye zu de loko ni, te ye koro guvu ni.” Fü Yakobo ayia angbü gba loko ye sela teka fe biringbö.

Dene ngü te Yakobo za wü di Labana 'basu mini wara ye tete

¹⁵ Fütanga fe biringbö la, fü Labana awu, gü ba, Yakobo de kpeke kpara, te ngbü emere tima mbi mbi mbi. Fü Labana amala ngü fü Yakobo, gü ba, “Yakobo deyí, angü tima, de te ye ngbü emere fü ni sene ne, ngbü ele ta-ngü te ni 'duwa ba-neh-ene-la. Te di eyi bala ne, ni ele ato e fü ye da tima la. Ni wu ngbürü kpo, gü ba, ye

zu de loko ni ne, amba kpara ti amere tima bü kükürü bala de. Te di bala, ah le de ye mala nga mene e, te ye ngbü ele, de ni to fü ye, da tima te ye ngbü emere fü ni ne.”

¹⁶ Labana, mü ta de wü di mü, wü jaji würüse 'basu. İri gina de Leya, iri jaji engu nda de Rayele. ¹⁷ Jia Leya ka-ye ta mba fi fi fi bane. Gbüra Rayele reke nda-ye areke ngüra ngüra bala. ¹⁸ Yakobo ngbü ta ele Rayele ka-ye nda cu efa sü. Baka te Labana mala ngü fefe, gü ba, “E te ni ena ato fü ye da tima neh ene?” ne, fü Yakobo ayia amala ngü fü Labana, gü ba, “Loko ni, ni ngbü ele de ye to ye ye Rayele ne fü ni, wara ni tete. Ni ena amere tima fü ye teka wü re lorozi.”

¹⁹ Labana gü ba, “Ah de züka ngü, te ni ena ato ye ni fü ye, angü ni le ato ye ni fü ganzi kpara nda-ni de. Te di bala, ye ngbü engbü gba ni sene, de ye mere tima la.” ²⁰ Fü Yakobo ayia angbü gba Labana sela, da emere tima la teka wü re lorozi. Wü re de lorozi la, ga gbü jia Yakobo nda kpo de, angü engu le ta Rayele cu fa sü.

²¹ Te wü re de lorozi la nza tete, fü Yakobo amala ngü fü Labana, gü ba dene, “Loko ni deyü, ye to wara ni eto, de ni ngbü ake di. Angü tima te ye to fü ni ne nza eyi.” ²² Fü Labana ayia ale ngü la. Fü engu ayia amere mere siti karama, ai mere bi wü kpara, de wüh koro gbü karama la. ²³ Te ra ti tete, gbü sikipi ka karama la, fü Labana ayia amere mani, aza gina ye ye de Leya ne, anü de engu, ato fü Yakobo da Rayele. Amba Yakobo, mü wu bala nda-mü de. Fü Yakobo ayia angbü ake Leya. ²⁴ (Fü Labana ayia ato gara labi ka-ye,

jaji wü rüse, de iri ye Zerifa fü Leya, da ah di ele ta-ngü tete.)

²⁵ Te kpī seke tete, Yakobo ga, ni ceka kpī bane de, gbo! te Leya! Ah de Rayele nda de! Fū maguma Yakobo ayia anzu 'duwa ba-neh-ene-la. Fū ah anü amaka Labana, amala ngü fefe, gü ba dene, “Ye mere de ni de bane neh ene ngü ne? Ye mere mani fū ni bala teka ne? Ni mere ta tima teka wü re de lorozi ne, nda-ni teka Rayele. Ni mere ta tima la teka Leya?” ²⁶ Fū Labana alügü ngü fū Yakobo, gü ba, “Ni ena aza jaji, ato fū komoko, ace gina, ao neh mbi mbi baye baye? Dela gele ka-ani nda de. ²⁷ Ah ba ngü de, te ye le eyi la, de ye cī nga karama ka Leya, te ena anza feke. Angü wüh ena amere karama la teka mere bi sīkpī ba e lorozi. Te karama la nza eyi la, fū ni adu aza Rayele, ato kpah fū ye, wara ye tete. Fū ye adu kpah amere gara tima fū ni teka wü re lorozi.” ²⁸ Fū Yakobo ale ngü la.

Te karama ka Leya nza tete, fū Labana adu kpah aza Rayele, ato engu fū Yakobo, wara ka tete. ²⁹ (Fū Labana ayia kpah ato gara labi ka-ye, jaji wü rüse, de iri ye Bila ne, fū Rayele, de ah di ele ta-ngü tete.) ³⁰ Fū Yakobo ayia kpah, angbü ake Rayele. Fū Yakobo ale Rayele nda tīne 'duwa, afa Leya ka. Fū Yakobo adu kpah amere tima teka Rayele, teka wü re lorozi.

Dene ngü teka wü di Yakobo

³¹ Fütanga ngü la, fū Yakobo adu aza wü wara ye la, angbü de ewü. Engu ngbü ta ele Rayele efa Leya di ka. Te Me wu, gü ba, Yakobo le ta Leya mbi mbi de ne, fū Me ato wazi fū Leya

de ah di ebī ye. Fū Rayele angbü nda-ye bala, ah bī ye nda de. ³² Fū Leya ayia abī gina engā ye, jaji komoko. Fū ah amala ngü, gü ba, “Me wu cīnga ni eyi, fū engu ayia ato wazi fū ni, abī ye dene. Angü watī ni ena adu ale ni, teka ye de te ni bī fefe na ne.” Fū ah ayia agü irī mbarase la Rübena teka ngü la.

³³ Fütanga gina ye la, fū Leya abī kpah gara ye, jaji komoko. Fū ah amala ngü, gü ba, “Me wu eyi, gü ba, watī ni le ni de, fū engu ayia ato gara ye komoko, fū ni dene.” Fū ah ayia agü irī mbarase la Simiyona, teka ngü la.

³⁴ Fütanga engu la, fū Leya adu kpah abī gara ye komoko. Fū ah amala ngü, gü ba, “Watī ni ena adu tīne, ale ni, angü ni bī wū jaji komoko fefe na eyi bata dene.” Fū ah agü irī mbarase la *Levi teka ngü la.

³⁵ Fū Leya adu kpah abī gara ye komoko. Ah gü ba, “Ni gbo nga irī Me fa sü, angü engu to gara ye komoko kpah eyi fū ni.” Fū ah ayia agü irī mbarase la *Yuda teka ngü la.

30

¹ Baka te Rayele wu, gü ba, ni bī ye de ne, fū engu adu angbü ekpü tība ye de Leya ne tīne efa sü. Fū Rayele ayia amala ngü fū Yakobo, gü ba, “Watī ni deyī, ye to ye eto fū ni. Te ah bala de la, ni ena akpi ka cīnga.” ² Fū maguma Yakobo ayia anzu eküte Rayele. Engu gü ba, “Ho! Ni ena ato ye fū ye, ne mbi mbi baye baye, te ni di de Me kpah de ne? Ah ka-ye de ngü ka Me, te le, ga, ye mere e abī ye de ne.” ³ Rayele gü ba, “Te ah bala, ah le de ye za labī ka-ni, de irī ye Bila ne, de ye

ngbü ake di, teka de ah bī wü ye, fū ni aga ewü cu me-ni, ba wü di engā ni.” Fū Yakobo ayia ale ngü la.

⁴ Fū Rayele aza labī ka-ye la, ato fū Yakobo wūrüse tete. Fū Yakobo ayia angbü ake Bīla. ⁵ Fū Bīla ayia abī ye komoko fū Yakobo. ⁶ Fū Rayele ayia amala ngü, gü ba, “Gba ka-ni, te ni ku fū Me ne, Me je eyi. Engu mere ngü, de te ni ngbü enda'ba te-ni di fefe, ne eyi. Fū engu ayia ato ye komoko fū ni ne.” Fū ah agü irī mbarase la Dana, teka ngü la.

⁷ Fütanga gina ngü la, fū Bīla adu kpah abī gara ye komoko fū Yakobo. ⁸ Fū Rayele amala ngü, gü ba, “Ni ngbü ta eo siti maguma eküte engā ni ni, teka te ni bī ye de ne. Amba tītine labī ka-ni, Bīla, bī wü ye kpah eyi, fū ni adi ega ewü fū watī ni.” Fū ah ayia agü irī mbarase la Nafatalī, teka ngü la.

⁹ Te Leya wu ngü de te Rayele mere la, fū ah afī, gü ba, “Dela zūka ngü. Ni ena amere kpah bala, angü ni du bī gara ye nda-ni tīne de.” Fū engu adu aza labī ka-ye de irī ye Zerīfa ne, ato kpah fū watī ye. ¹⁰ Fū Zerīfa ayia abī ye komoko fū Yakobo. ¹¹ Fū Leya ayia agü irī mbarase la Gada, baka e te wüh gü ba, “Me ngbü de ra zözö.”

¹² Fütanga engu dela, fū labī ka Leya adu kpah abī gara jaji komoko fū Yakobo. ¹³ Leya gü ba, “Ni ngbü de mere tadu emaguma ni. Angü wü bu ni ena amala 'buru, gü ba, ni tīne eyi gbü mere tadu.” Fū ah agü irī mbarase la Asera, teka ngü la.

14 Te kpĩrĩ zü koro tete, fü gina mbarase ka Leya de ĩrĩ ye Rübena ne, ayia anü kpa gbü gü. Fū engu anü amaka gara rĩnga kpala, ah de rĩnga te di baka cagbūrara.* Fū Rübena ayia aza rĩnga la, akoro di, ato fū ni ye. Te Rayele wu rĩnga ne tete, fū engu ayia amala ngü fū Leya, gü ba, “Rĩnga de te Rübena koro di fū ye ne, ye to kpah nda-ni.” 15 Leya gü ba, “Ape! Ye gbene komoko esaka ni kpah eyi. Watĩ ni du le ni tĩne de, teka ngü ka-ye. Ye le dene kpah agbene rĩnga ka-ni?” Fū Rayele amala ngü fū Leya, gü ba, “Te ye le eyi teka ato rĩnga ka-ye la fū ni la, ni ena ale, teka de watĩ ni nü ra enatikine gbü bitĩ ne, kpaka ye.” Fū Leya ayia aza rĩnga la, ato fū Rayele.

16 Etamurago la, fū Yakobo ayia kpa gbü yĩ ka-ye la, edu kpa ekötĩ. Fū Leya ayia anü amaka watĩ ye kpa te kaje la, amala ngü fefe na, gü ba, “Watĩ ni deyi, enatikine ye ena ago ara gbü nga ni, angü Rayele le kpah eyi bala, angü rĩnga ka-ni, de te enga ni maka kpa gbü gü ne, ni to kpah eyi fefe.” Fū wü Yakobo ayia adu ake Leya, ayia ara tĩne gbü bitĩ la kpakaka na kpala.

17 Fū Leya ayia aku gba fū Me, de ah to gara ye fū ni. Fū Me ayia aje gba ka Leya. Fū ah ato wazi fefe na. Fū Leya ayia abĩ kpah gara mbarase, jaji komoko. Fū wü di enga Leya akoro 'buruve, 'buru wü jaji komoko. 18 Leya gü ba “Ngü te ni

---

* **30:14** 30:14 ĩrĩ rĩnga engu de mandraka. Ta gügü, gbü mene wü re la, wü kpara ngbü emala, ga, ah de rü te würüse kötĩ ena amere, teka fū watĩ ye na angbü ele engu efa sü. Wü gara wü kpara emala, ga, ah de rĩnga ka bĩ ye.

mere, ta te ni za labi ka-ni, to fü wati ni ne, reke gbü jia Me eyi. Fü Me ayia ato züka ngü fü ni ne, teka ngü la." Fü ah ayia agü iri mbarase ka-ye la Yisakara, teka ngü la.

¹⁹ Fütanga engu dela, fü Leya adu kpah abi gara ye komoko, fü Yakobo. ²⁰ Fü ah amala ngü, gü ba, "Me to züka takpa eyi fü ni. Akpo enatikine, anü kpa engagira nü, wati ni ena angbü egbo nga iri ni, angü ni bi bi wü jaji komoko fefe na eyi 'buru ma'diya dene." Fü ah ayia agü iri mbarase ka-ye la Zebulona, teka ngü la.

²¹ Fütanga engu la, fü Leya adu kpah abi gara mbarase, tine jaji wü rüse. Fü engu agü iri na Dina.

²² Rayele, mü ngbü ta fi eku gba fü Me, teka de ah to ye fü ni. Fü Me ayia afi nga Rayele, aje gba kaka-na la. Fü Me ayia ato wazi fü Rayele. ²³⁻²⁴ Fü Rayele ayia abi ye komoko. Fü ah amala ngü, gü ba, "Ah de züka ngü. Me za lümü gbü jia ni eyi. Ni ena aku gba fü Me, de ah to kpah gara jaji komoko fü ni." Fü ah ayia agü iri mbarase ka-ye la *Yüsefa, teka ngü la.

Dene mani te Yakobo maka mere bi wü nü di esaka Labana

²⁵⁻²⁶ Fütanga ngü te Rayele bi Yüsefa tete, fü Yakobo ayia afi nga ngü, gü ba, "Titiñe tima de te ni mere teka wü re nzükpa de füh ye bala, teka wü wara ni de 'basu ne, ah nza eyi. Te di bala, ni le eyi aza ewü, adu de ewü kpa gba ani." Fü ah ayia amala ngü fü Labana, gü ba, "Wügiri ni deyi, ni yia eyi elügü nga ni, adu agba ani. Ye ce wü wara ni, de wü jaji ka-ni, teka de ni go

de ewü agba ani, angü ye wu bü kpo, gü ba, tima, ta te ye to fü ni ne, ni mere nza eyi. Te di bala, lakı ti eyi dene, teka fü ni aza wü wara ni, de wü di ni, ago di agba ani.”

²⁷ Fü Labana alügü ngu fefe, gü ba, “Enga ni, ye mere e ace ni bala de. Tima ka-ye reke fü ni fa sü, angü ngü la, ni gıri cu agıri de kuwa, gü ba, Me to wazi fü ni de bane ne, teka ngü ka-ye.

²⁸ Te di bala ne, ah reke fa sü te ye ena angbü la fi bü sene, da emere tima fü ni. De ye mala ngü mene wü e, te ye ngbü ele de ni to fü ye da tima la.”

²⁹⁻³⁰ Yakobo gü ba, “Ye mala zu ngü! Angü Me to wazi fü ye teka ngü ka-ni fanü. Ye wu kpah bü kpo, gü ba, ni mere tima eyi fü ye reke fa sü. Wü nü ka-ye sibi tine kpah eyi fa sü, angü ta te ni koro la de ne, wü nü ka-ye sibi bala nda-wü de. Amba titine dene, ni eyi de mere bi wü jaji esaka ni. Te ni ena angbü fi bü emere tima fü ye kükürü bala la, ni ena ato fü wü jaji ka-ni neh ene e ne?”

³¹ Labana gü ba, “Ah mbi. Te ah bala la, mene e te ye ngbü ele, de ni to fü ye, teka tima la, ah de neh ene?” Yakobo gü ba, “Enga ngü mba ladü, te ni ngbü ele de ye mere fü ni. Te ye mere ngü engu la eyi fü ni la, fü ni adu angbü emere tima, da eceka kpı fütanga wü nü ka-ye, baka e ta te enga gina ne. ³² Ngü te ni ngbü ele de ye mere fü ni ne, ah ba e dene. Te wü nü ka-ye la te ebı wü ye la, de ye di eto gara wü di enga nü ka-ye la fü ni. Te ah di de wü di enga meme la, de ye to mene ewü te ewü ena adi de tere te wü ne. Te ah di de wü kambiliki la, de ye to mene ewü

de küte wü 'buru bibiri bibiri ne, teka fü ewü adi 'buru nda-ni. Dela ngü de te ni le de ye mere fü ni, teka tima te ni mere fü ye ne. ³³ Te ani mere bala la, ah ena adi de züka ngü. Ni ti afiti ye gbü ngü la de, angü te ye koro maka mene wü meme te tere di te wü ma, anga enga kambiliki de küte wü bibiri de la, ah le de ye wu, gü ba, ni zi ewü eyi azi.” ³⁴ Labana gü ba, “Ah mbi. Ngü la ngbü ba e te ye mala la.”

³⁵ Fü Labana afi nga gara mani. Fü ah ayia kere de woro, anü kpa te sü te wü nü kaka ngbü ezü e tete ne. Fü ah ayia aye süka wü meme ka-ye, akö ewü de tere te wü ne 'buru. Fü ah ayia amere kpah bala teka wü kambiliki, akö ewü de bibiri ne kpah 'buru. Fü engu akö wü nü de te engu fe ewü la, ato ewü fü wü di ye, wü jaji komoko. ³⁶ Fü ah amala ngü fü ewü, de wüh nü de wü nü la nengete, angü ni le de wü nü la bi küte ewü de wü bu wü ne tine de. Angü te wüh bi küte wü la sene la, ah ena adi 'buru nda Yakobo. Fü wü jaji ka Labana ayia akö wü nü la, anü de ewü teka wü sikpi bata, teka de süka ewü ngbü nengete. Fü Yakobo angbü nda-ye fi bü eceka kpi fütanga du wü nü la sela.

³⁷ Te Yakobo wu mani de te Labana mere la, fü engu ayia afi nga gara mani, te fa nda Labana la ka. Fü ah ayia anü kpa gbü gü, ade wü yi rü. Fü engu aza wü rü la, asoko ko ewü asidi, ace wü gara, de ah ngbü la'bu la'bu, teka de wü nü la di eceka. ³⁸ Fü Yakobo ayia akö wü rü la, anü de ewü, ao mari, ede sü te wü meme ka Labana ngbü ekoro enzö ngu tete na, angü wü meme la ngbü elüwa sela. ³⁹ Angü, te wüh ngbü elüwa

bala, da eceka tere wü rü la, wüh ena angbü ebī wü ye ka-wü 'buru de tere te wü baka e la. ⁴⁰ Fū Yakobo adu akö wü kambiliki ka-ye, ao ewü mari ede meme ka Labana, te ewü di 'buru nde bibiri ne, teka wü kambiliki la di ebī wü di enga wü kpah 'buru bibiri. Fū Yakobo adu amaka mere bi wü meme, de wü kambiliki, teka ngü la. Fū engu akö wü nü ka-ye la, ao kpikpi ye, teka wüh ena angbü endoro de nda Labana.

⁴¹ Fū Yakobo angbü emere ngü la kpah fi bü bala. Te Yakobo wu mene wü meme, te ewü zege azege la, fü engu adi eza wü rü de tere te wü la, eo kpa ede ngu la, teka de wü meme la di ewu. ⁴² Te ah de mene wü meme, te kürü akürü la, ah o wü rü la kpala nda de. Tekä ngü la, fü wü di enga meme, te ewü di kpekpeke, de wazi ewü ne, angbü 'buru nda Yakobo. Amba mene ewü te wazi ewü di ma ne, 'buru nda Labana. ⁴³ Tekä ngü la, fü wü nü ka Yakobo azu, afa tīne cu sü. Fū Yakobo akoro tīne kpeke kpara, de mere bi wü e esaka ye. Wü e la, ah de wü kambiliki, wü meme, kpah de wü gara wü e, ba wü kamele, wü dongi, abe kpah te wü labi.

31

Dene ngü teka Yakobo ake Labana

¹⁻² Fütanga ngü la, fü *Yakobo ayia awu kpo, gü ba, ngü ka-ni du reke gbü jia wügiri ni, Labana ne, baka ta te enga gina ne, nda tīne de. Fū Yakobo adu kpah aje ngü te wü jaji ka Labana ngbü emala, gü ba, “Wü mere bi wü nü, de wü e 'buru te di esaka Yakobo ne, ah 'buru de wü e ka wö ani. Angü wö ani du ce wü e la esaka Yakobo

bala, neh teka ne? Ani wu eyi, gü ba, Yakobo ngbü fi bü efiti wö ani, da ekö wü e kaka la.”

³ Baka te Yakobo ngbü efi nga ngü la bala, fü Me ayia akoro amala ngü fü Yakobo, gbü roto, gü ba “De-mü Yakobo, ma ele de mü yia eyia, tütine, mü lügü nga mü, mü du kpa gba wö mü, agbü tö ka wü *Kanana. Ma ena adi ake mü.”

⁴ Te ngü la mere te-ye bala, fü Yakobo ayia ai wü wara ye de 'basu ne, Rayele ake Leya, de wüh koro kpaka ni, gbü sü te ni ngbü eceka kpī fütanga wü nü ka-ni tete na. ⁵ Fū ah amala ngü fü wü wara ye la, gü ba, “Ma wu eyi, gü ba, wö yi le ra, ba e ta te enga gina ne, nda tīne de. Te di eyi bala ne, ah ba ngü kpah de, angü Me, te di de *vüngüte ka wü wüba ne, ladü. Engu ngbü ele ta-ngü te ra ne me-ye. ⁶ Yi wu kpah kpo, gü ba, tima de te ma ngbü emere fü wö yi ne, ma ngbü emere cu de wazi ra 'buru. ⁷ Fū wö yi angbü emere mani de ra, adu angbü emala ngü fere 'basu 'basu bala? Fū ah angbü kpah efüfü ngü ka wü e, de te engu mala nganga, gü ba, ‘Ni ena ato fere ne,’ fi bü afüfü. Ngü ma! Me ka-ye ladü! Amba zūka ngü te Me tiri engu, ah mere siti ngü de ra de. ⁸ Angü wö yi mala eyi, gü ba dene, ‘Ni ena ato mene wü di enga wü meme de tere wü ne, 'buru fere.’ Fū Me ato wazi fü wü meme, fü ewü angbü ebī wü di enga wü kpah 'buru de tere te wü. Te wö yi wu bala, fü ah adu afü ngü la, gü ba, ‘Ni ena adi eto fere mene wü di enga meme de küte ewü lambe lambe.’ Baka te engu fü ngü la bala, fü wü meme adu angbü ebī wü di enga wü kpah 'buru de küte ewü lambe

lambe. ⁹ Dela si-ngü te Me za mere bi wü meme ka wö yi la, to ewü 'buru fere ne.

¹⁰ Ta gbü gara biti, gbü lakī te wü meme ngbü elüwa tete, fü ra ayia aroto roto. Fü ra awu wü meme, te ewü ngbü elüwa. Wü moko meme la, wüh 'buru ewü de tere te wü. ¹¹ Fü Me amala ngü fere gbü roto la, gü ba, ¹² 'Ma ceka eceka! Wü moko meme 'buru, de te ewü ngbü elüwa la, wüh ka-wü 'buru de tere te wü. Wü mene la ena azu wü di engä wü kpah 'buru de tere te wü. Dela ngü te ni, Me, mere me-ni. Kükürü de, angü ni wu mani de te Labana ngbü emere de ra la eyi.'

¹³ Gbü roto la, fü Me amala kpah gara ngü fere, gü ba, 'De-ra Yakobo, ni de Me, ta te ni sere te-ni fere agbü Betele, gbü sü te ma za teme, fü ra afa *cangali, fü ra adu kpah akina kina fü ni, Me, gü ba, "Ma ena adi ecu ngü ni, Me, fi mere badi." Te di bala, ah le de ma yia eyia, de ma ce gba Labana, fü ra adu agbü sü ka-a, kpa gbü Kanana.' Me mala ta ngü fere gbü roto la bala."

Dela ngü ta te Yakobo mala fü wü wara ye, teka wü roto ka-ye la.

¹⁴ Fü wü Rayele ake Leya ayia alügü ngü, gü ba, "Ah mbi, dela ka-ye züka ngü. Ani go ka-ani ego agbü Kanana. Tekä ne de, angü gara e-nga-kpa kpala, te wö ani ena ato fü ani nda ma. ¹⁵ Ani ka-ani gbü jia wö ni tīne eyi ba ganzi kpara la. Ah se ani ka-ye nda eyi asidi, kö jiase ka-ye, züfa nza eyi 'buru. ¹⁶ Mere bi wü nü, bete wü mene wü e, te Me za esaka wö ani, to fü ye ne, wü e la tīne kpah eyi 'buru nda-ani, de wü di engä ani.

Te di bala, ani yia eyia, de ani go agbü Kanana, ba e te Me mala fü ye la.”

¹⁷⁻¹⁸ De te Yakobo je ngü la bala, fü engu ayia kürrrü, angbü ereke te-ye gbü zi. Fü ah ayia abiti wü e ka-ye 'buru, te engu ena ago di agbü Kanana ne. Fü ah adu kpah, abiti wü yiti, de wü kambiliki ka-ye, te engu maka de sela ne, atima ewü 'buru kpa engagira nü. Fü ah ao wü wara ye, de wü di ye 'buru füh wü kamele, de wüh nü di.

¹⁹⁻²⁰ Wü Yakobo ngbü reke te-wü 'buru esalakumu, angü Labana ena atiri ani. Fü ewü angbü eci nga sikipi te Labana ena anü tete agbü gü, awete kala wü kambiliki ka-ye. Te Labana nü sü tete kpala, fü wü Yakobo ayia akpe ka-wü sidi nganga na la. Fü Rayele ayia kpah amere mani, azi faranda ka wö ye, te wüh mi gbü se ne, akpe di mini. Wü Yakobo de wü wara ye fiti ta Labana baka e dela. ²¹ Fü ewü ayia akolo sü, anü akö ngu de iri ye Efürata ne. Fü ewü anü akoro kpa gbü gara sü, te di kpa eze da, to anga Gilada. Fü ewü ayia ade gugu, angbü sela.

²² Fütanga sikipi 'basu, fü Labana adu aje nga wü Yakobo, gü ba, “Wüh kpe eyi!” ²³ Fü Labana ayia akö wü di enga ni ye, anü afa nga wü Yakobo. Fü ewü afa nga Yakobo baaala, fü ewü anü amaka ewü gbü sikipi lorozi. ²⁴ Amba Me mala ta ngü fü Labana gbü roto, gbü biti engu de te kpi seke la, gü ba, “Labana deyi, te ye fa nga Yakobo, maka eyi la, ye mere e awü nga ake di de, angü engu de vüngüte ka-ni. Te ye mere engu esiti la, ye ena awu ngü.”

²⁵ Baka te wü Labana nü maka wü Yakobo tete agbü Gilada, fü ewü anü ade nda-wü gugu kpah mba gbamari ede nda wü Yakobo sela.

²⁶ Te wü Labana maka wü Yakobo tete, fü ah ayia amala ngü fü Yakobo, gü ba, “Ye mere mani de ni bala, neh kü teka ne? Ye kö wü di ni, kpe de ewü bü baka wü kpara, te wüh zoro ewü gbü gü, neh teka ne? Dela ngbürü zu ngü fanü fanü na? ²⁷ Ye ce ta emala nga ye fü ni de, neh teka ne? Wü zi te-wü bü zirrri, akpe, anü sü, neh teka ne? Te ni ena awu ta kpo, gü ba, wü yia eyi, ego ago la, de bane ni ena amere mere siti karama, fü wü kpara, teka fü wü ago gbü züka ngü. ²⁸ Ye ceka la, baka te wü yia kpe ka-wü bü bala, ni sü de, gba ngüsü emaguma wü kundu ni, de wü di ni ne. De bala ne töndö ngü ne? ²⁹ Te ni ena aroto ta gbü biti ne de la, de bane ni ena amere ye ta 'duwa asiti, teka ngü ka-ye la. Amba Me, te di de *vüngüte ka wö ye ne, koro, mala ngü fü ni, gü ba, ‘Te ni maka ye la, ni mere e awü nga ake ye de.’ ³⁰ Ah mbi! Baka te ye yia ka-ye nda eyi, edu kpa gba wü wö ye, teka gümü ewü ne, anga si-ngü de te ye zi faranda ka-ni tîne tete ne, ah de neh ene ya?”

³¹ Fü Yakobo ayia alügü ngü fefe na, gü ba, “Ngü te ni ce da emala ngü ni fü ye tete ne, kükürü de, angü ni kpe cürü, gü ba, ye ena aza wü di ye, atiri ewü de wazi. Dela si-ngü de te ni mala nga ani tete na fü ye de ne. ³² Amba teka faranda ka-ye la, de-ni Yakobo, ni zi faranda ka-ye nda-ni de. Te wüh maka faranda ka-ye la ngbürü eyi esaka biri kpara esüka wü kpara ka-ni sene la, de wüh za kpara la, wüh mörö engu

asidi. Te di bala ne, ye gîrî kpî egîrî kpo kpo kpo kpah gbü jia wü kpara ka-ye la, gbü wü gugu ka-ani ne biri biri 'buru. Mene e te ye ena amaka, te di de e ka-ye la, de ye za 'duwa aza, ye koro di gbü jia wü di engä ni ani, de te ye koro de ewü ne." Amba Yakobo, mü wu ta, gü ba, Rayele zi faranda la me-ye ne, nda-mü de.

³³ Fü Labana ayia akpo angbü egîrî faranda ka-ye ne. Fü ah arî kpa gbü gugu ka Yakobo, agîrî kpî kpala ma. Fü ah adu kpah, arî agîrî kpî gbü gugu ka Leya, de nda wü labî 'basu ne, wü Bila ake Zerîfa kpah bi ma. Ah maka faranda ka-ye nda kpah de. Fü ah anü kpah agîrî agbü gugu ka Rayele. ³⁴⁻³⁵ Amba Rayele za ta faranda engu la, wo ka-ye esa gara mere bongo.* Fü ah ayia angbü ka-ye gaa fefeh na, da ecî nga wö ye. Te wö ye na rî kpa gbü nganga na la, fü engu ayia agü mandî fü wö ye ciki da ye. Fü ah amala ngü fü wö ye, gü ba, "Wö ni deyi, maguma ye mere e anzu eküte ni de. Si-ngü te ni yia tikpi, agu mandî fü ye de ne, angü ni ngbü ei ku." Fü Labana agîrî kpî sela, ayiri ayiri, ah maka faranda ka-ye nda kpah de.

³⁶ Fü maguma Yakobo ayia anzu eküte Labana. Fü ah akpo angbü ewü nga ake di, gü ba, "Angü de bala neh ene ngü ne? Mene *siti ngü de te ni mere fü ye ne, ah mbi mbi de ne ngü ne? Te ye fa nga ani, koro di zalü de kpakine, ba e te ani di tîne wü mürü zi ne? ³⁷ Baka te ye gîrî kpî gbü wü e ka-ani sene 'buru ne, ye maka biri e ka-ye eyi gbügbü na? Te ye maka e engu eyi la,

---

* **31:34-35** 31:34-35 Dene bongo te ewü ngbü eî füh gü kamele.

de ye za eza, ye koro di, ye o engagira wü di engani ye, de wü nda-ni wü kpara sene, teka de wüh ye süka ngü de esüka ani ne kere. ³⁸⁻³⁹ De-ni Yakobo, ni mere ta tima fü ye, mbü di ambü teka wü re teke biri. Fü wü nü ka-ye ayia ta asibi afa sü ne, 'buru teka ngü ka-ni. Wü tima ta te ye to fü ni, teka wü nü ka-ye ne, ni mere eyi 'buru mbi. Siti ngü te ni mere gbü tima la, ah de neh ene? Ni mörö ta süka gara wü nü ka-ye, zü eyi? Baka te siti wü nü ngbü ta ezoro süka wü nü ka-ye ne, ni ngbü ta eza nda-ni nü, eo dada na. Te mürü zi koro, zi süka wü nü ka-ye la, fü ni adi kpah eza nda-ni eo dada na. Ni mere ta dela siti ngü? ⁴⁰ Ni mbü ta ka tima ka-ye la cu fa sü! Ra ngbü ta ecucuru ni, fü zü angbü kpah emere ni gbü bitil! Ra gbü jia ni gbü bitil kpah ma, teka tima la! ⁴¹ Bi wü re ta te ni mere gba ye, baka wü re teke biri ne (20), fi bü gbü wü cinga bala! Ni mere ta tima fü ye, teka wü wara ni de 'basu la, teka wü re nzükpa de füh ye bala (14). Fütanga ngü la, fü ni adu kpah amere tima fü ye, teka ngü ka wü nü, teka wü re ma'diya. Fü ye angbü ta kpah fi bü da efiti ni, enda nganga, da efüfü ri ye fü ni 'basu 'basu. ⁴² Amba gbü mere bi wü ngü la 'buru, Me ngbü ta fi bü ake ni, angü engu de *vüngüte ka-ni, kpah baka wü wö ni, Abarayama ake Yisaka ne. Te Me ena di ta ake ni de la, de bane ye liki ni eyi gügü, de kpa ni kükürü. Me wu cinga de te ye to ta eküte ni ne eyi 'buru nde. Engu wu züka tima, ta te ni mere fü ye, ne kpah eyi. Dela si-ngü de te Me koro kpaka ye tete esikine gbü bitil, gbü roto, amala ngü fü ye kpekpeke ne."

⁴³ Fū Labana ayia alügü ngü fū Yakobo, gü ba, “Enga ni, ani mere e awü nga de, angü ni ena amere tīne dene neh baye ya? Angü wü jaji wūrüse 'basu, de esaka ye la 'buru wü di ni, abe kpah te wü jaji, de te ewü bī ewü fū ye la, wüh kpah 'buru de wü kundu ni ne. Wü nü bete wü gara wü e de esaka ye la, ka-wü kpah 'buru wü e ka-ni. Gara ngü te ni ena amere nda ma! Angü wazi ni, te ni ena aza wü e la, adu di kpah ma! ⁴⁴ Te di bala, ah le de ani mörö kambiliki emörö esüka ani, fū ani azü ake ye, teka areke ngü de ezengba ani ne di. Ani za kpah mere teme de ani rükü, o, de ah gü tamu kīna de esüka ani ne fū wü kpara.”

⁴⁵ Fū Yakobo ayia ale ngü engu la. Fū ah aza mere ngbürükü teme, arükü, ao, teka de ani di efi nga ngü, de te ani reke esüka ani la tete. ⁴⁶ Fū ah adu amala ngü fū wü kpara ka-ye, de wüh biti wü teme, wüh fa, wüh o gbü sü biringbö nzüü. Fū ewü angbü ezü e de wü kpara ka Labana la, ede wü teme bala la. ⁴⁷ Fū Yakobo ayia agü iri mere teme, te wüh rükü la, gü ba, Galede.† Fū Labana ayia agü iri wü teme te wüh fa biti la, Yegara-Saduta,‡ ⁴⁸ gü ba, “Mere bi teme te ani fa ne, ena agü tamu ngü fū wü kpara, gü ba, ani reke ngü ezengba ani eyi.” ⁴⁹⁻⁵⁰ Fū Labana amala gara ngü fū Yakobo, gü ba dene, “Me ladü, te ena adi ewu mene wü ngü de te ye ena angbü emere eta kuru jia ni ne. Te ye ngbü emere wü di ni

---

† **31:47** 31:47 Galede, gbü mö ka wü Yakobo, ah ba e te wüh gü ba, “Teme te gü tamu ngü fū wü kpara.” ‡ **31:47** 31:47 Yegara-Saduta, gbü mö ka wü Labana, ah baka e te wüh gü ba, “Teme te gü tamu ngü fū wü kpara.”

la esiti, anga te ye nü za kpah gara wü würüse ka-ye la, ye wu, gü ba, Me ladü te ngbü eceka ye de wü ngü la.” Fü ah adu kpah, agü iri sü la Mizipa, teka ngü la.

⁵¹ Fü Labana adu kpah amala gara ngü fü Yakobo, gü ba, “Dene ngü te ani ena areke ezegeba ani enatikine. Angü wü teme te wüh fa ewü dene ne, bete mere teme, te wüh rükü o dene, ⁵² wüh ena aye zengeba tö ka-mü ake nda-ra, fi mere badi. Mü ti aguru sü, anü ati de gü gbü nzö ra, gbü nda-ra sü de. Ma ti kpah aguru sü, anü ati de gü gbü nzö mü, gbü nda-mü sü de. ⁵³ Me ladü, ah ena aceka ngü ka-ani la me-ye. Angü engu de vüngüte ka wü wö nih, wü Abarayama ake Nayora.” Fü Yakobo ayia akina kina kpah baka e la, te iri Me te di de vüngüte ka wö ye na, Yisaka ne.

⁵⁴ Fü Yakobo ayia aza nü, awa amörö fü Me. Fü engu ayia ai wü kpapa ka-ye. Fü ewü ayia akoro azü e la de wü kpapa ka Labana gbü sü la. Fü ewü ara sela zalü akoro kpurutokokpi.

⁵⁵ Gügü kpurutokokpi la, fü Labana ayia afaka wü Leya ake Rayele, de wü kundu ye, ayia asü ngüsü emagama ewü 'buru. Fü ah ayia alügü nga ye, adu kpa gba ye.

32

Dene ngü teka Yakobo ake Me

¹ Fütanga wü ngü la, fü wü *Yakobo ayia de wü kpapa ka-ye, ati te kaje, edu agbü *Kanana. Fütanga bi sikpi, fü ewü anü akoro agbü tö ka wü Kanana. Fü ewü akoro ede gara ngu

kpala. Fü ewü ayia ade gugu ka-wü, angbü sela. Yakobo gü ba, ni ceka kpi bane de, gbangbara! te mere bi wü *malayika ka Me, te ewü di ka-wü kpah sela. ² Te Yakobo wu wü malayika la, fü ah angbü de mere tadu, gü ba, “Me tima wü malayika ka-ye la, teka ale ta-ngü te ani.” Fü ah ayia agü iri sü engu la Manayima,* teka ngü ka wü malayika la.

³ Fü wü Yakobo ayia angbü la mba takü gbü Manayima sela. Fü Yakobo ayia afi nga engu ni ye, Esawu, de tane, ta te sü gü, teka mani, ta te ni mere fefe. Fü engu ayia atima süka wü kpara ka-ye kpa engagira nü, kpaka Esawu, ede da de iri ye Seyira, gbü tö ka Edomo ne, ⁴ gü ba dene, “Te wü nü maka Esawu la, de wü mala fefe, gü ba, ‘Mere kpara deyï, de-ni Yakobo, engu ni ye, ni tima ngü fü ye me-ni. Mere bi wü re te nye sü ne, ni ngbü ta la fi kpa gba loko ani, Labana. ⁵ Titine ni du koro eyi dene, de mere bi wü kpara, bete wü nü fütanga ni. Ni tima ngü ne fü ye, teka de ye ce wü *siti ngü, ta te ni mere fü ye ne, 'buru asidi. Fü ye aza ni ba engu ni ye.’ ”

⁶ Fü wü kpara ka Yakobo ayia anü amaka Esawu. Fü ewü atï te ngari Yakobo la, amala 'buru fefe. Fü ewü adu amala ngü la 'buru fü Yakobo, gü ba, “Ani nü maka Esawu eyi. Fü ani amala ngü la 'buru fefe. Te engu je ngü la, fü ah ayia angbü ereke te-ye teka akoro kpakine. Engu kpala eyi te kaje enü kpaka ye, de mere bi wü komoko gbü nga ye, baka e kama bala (400).”

---

* **32:2** 32:2 Manayima ba e te ewü gü ba, wü da-sü ka wü kpara te ewü biti te-wü, angbü ka-wü sela.

⁷ Te Yakobo je ngü la tete bala, fü mamaguma ayia agürü. Fü ah aza wü kpara de gbü nga ye ne, kpah de wü nü 'buru, aye süka ewü 'basu, aza gara ewü, atima kpa engagira nü, aza gara ewü, ao kpa sidi. ⁸ Ah ngbü efi, gü ba, te Esawu koro teka amörö ani la, de engu mörö gara ewü, de gara ewü la küwa.

⁹ Fü Yakobo ayia aku gba fü Me, gü ba "Wayi bala Me, mü de *vüngüte ka wü wüba, Abarayama ake Yisaka. Mü je gba ka-ra. Mere kpara, mü je gba ka-ra, angü mü mala ta cu memü, teka de ma ce gba Labana, ma du kpa gbü tö te wüh bī ra gbügbü, kpaka wü mürü ra. Fü mü amala kpah, gü ba, 'Ni ena angbü fi tundu ake ra,' ne. ¹⁰ Te di bala, Me, ma de siti kpara. Ma ti ta amaka züka ngü, baka te mü mere fere, ato mere bi wü e enatikine fere, ne de. Kükürü de, angü baka ta te ma koro kö Yürüdene ne, e ta te di esaka ra bü duu ngbangba te ma ngbü endoro di. Titine dene, ma ngbü tine eyi edu de mere bi wü kpara, abe kpah te wü nü, fütanga ra, baka e te ma ye süka ewü eyi de 'basu ne. ¹¹ Ako Me, ma koro engagira mü dene, ayi-ta mü, teka de mü le-ta ngü te ra, de ma küwa esaka enga wüna. Cücürü na ngbü eyi emere ra amere, angü engu ena akoro, amörö a anza, de wü jaji, de wü ni ewü 'buru. ¹² Wayi, Me, mü tata engu eküte ra atata. Mü fi la nga kīna, ta te mü kīna tūngü ra, gü ba, 'Ni ena angbü fi ake ra ne, fü ni ato wazi fere, teka de wü kundu ra bī wü ye, sibi asibi baka zu-tö, te ewü ti atanga de,' ne." Dela ta gba te Yakobo ku fü Me, kpa gbü Manayīma kpala, teka cürü enga ni ye.

13 Fū Yakobo ayia ara ciki era ngu sela. Fū ah ayia afi nga gara ngü, gü ba, ah le de ni fe mba gara wü nü ka-ni, teka atima ewü engagira nü fū Esawu, baka takpa fefe na. Wü nü ta te engu tima ewü ne, wüh bane. 14 Wü ca meme kama 'basu (200), wü moko meme teke biri, wü ca kambiliki kama 'basu (200), wü moko kambiliki teke biri, 15 wü yī kamele, bete wü di engu wü teke biri de füh ye nzükpa, wü ca yiti teke 'basu, wü moko yiti nzükpa, wü ca dongi teke biri, wü moko dongi nzükpa. 16 Fū Yakobo adu aza wü nü la, aye süka ewü, te nga nguwa wü nü la. Fū ah aza wü labi ka-ye, ao gbü nguwa wü nü la biri biri 'buru, atima ewü kpa engagira nü. Fū ah amala ngü fū wü labi la, de wüh di enü biri biri de zengba wü. Wüh mere e anü 'buru te sü biringbö de.

17 Fū Yakobo adu amala gara ngü fū mene labi, te ti engagira nü de gina wü nü la, gü ba, "Te Esawu maka ye, fū ah ayi-ta ye, gü ba, 'Ye neh de kpara ka da? Ye ngbü enü neh kaye? Mürü mere bi wü nü ne, neh da?' la, 18 de ye lügü ngü fefe na, gü ba dene, 'Mere kpara deyi, ni de labi ka Yakobo, engu ni ye. Wü mere bi wü nü ne 'buru kaka, te engu tima ewü fū ye. Ah to ewü eyi fū ye ba takpa, angü ye de mere engu ni ni. Amba Yakobo engu ladü kpa sidi kpala ekoro.' "

19 Fū Yakobo amala ngü la fū wü labi la, te nga wü biri biri kpah 'buru bala, gü ba, "Dela ngü te wü ena amala fefe na, te wü maka te-wü la. 20 Wü mala ngü fefe, gü ba, 'De-ni, Yakobo, labi ka-ye, ni ladü sidi kpala ekoro.' " Yakobo to ta mere bi wü züka wü e de bala, teka de sü reke

mba eküte Esawu, de engu boro wü siti ngü, ta te ni mere engu di ne. ²¹ Te Yakobo tima mere bi wü nü la tete bala fü Esawu, fü Yakobo ayia ara ka-ye ciki kpa gbü Manayïma sela.

²² Fü Yakobo ayia gbü biti la, aza wü wara ye de bala ne, bete wü di ye de nzükpa de füh ye biri ne, atima ewü kpa eta ngu.† ²³ Fü ah adu kpah aza wü gara e ka-ye 'buru, atima kpa eta ngu. ²⁴ Fü Yakobo ace te-ye, angbü nda-ye ciki sela kpikpi ye, ah kö ngu nda de.

Te Yakobo ngbü ta tete kpala, fü gara komoko ayia akoro, atï te Yakobo, akama de gü. Fü ewü akama te-wü, da efüfü te-wü fi bü bala, zalü te kpï kpo ngbü eseke tete. ²⁵ Te komoko la wu tete, gü ba, ni tï agbo Yakobo kötö nda-ni de ne, fü engu ayia amï nzö-ku Yakobo kpööö, afu ka! ²⁶ Fü Yakobo azoro komoko la kpah fi, gö gö gö! Fü komoko la amala ngü fü Yakobo, gü ba, “Ye ce kpa te ni! Kpï seke eyi!” Yakobo gü ba, “Te ye le de ni ce kpa te ye la, de ye sü ngüsü emaguma ni. Ni tï ace kpa te ye de. 'Duwa te ye ena asü ngüsü ye emaguma ni feke, fü ni adu ace kpa te ye, fü ye anü.” ²⁷ Komoko la gü ba, “İri ye neh da?” Yakobo gü ba, “İri ni de Yakobo.” ²⁸ Komoko la gü ba, “Ni fü iri ye tine eyi, *Yisaraye. Kükürü de, angü ye de kpeke kpara, ye mere wü kpara füh kotö ne, fa eyi. Ye mere ni, Me, fa kpah eyi!” ²⁹ Yakobo gü ba, “Mere kpara deyï, ye gü la kpah nda-ye iri ye fü ni.” Fü komoko la amala ngü, gü ba, “Ye le aje iri ni neh teka ne? Ni tï agü iri ni fü ye nda-ni de, angü

---

† 32:22 32:22 İri ngu la de Yaboka.

wü kpara tî aje ïrî ni nda-wü de.” Fû kpara la adu tîne, asü ngüsü emaguma Yakobo. Fû ah ayia anü sü ka-ye. ³⁰ Fû Yakobo adu awu, gü ba, amba kpara te ani kama te-ani ake di ne, ah ka-ye de Me. Fû ah ayia agü ïrî sü la tîne Penuwele, angü ni wu Me eyi de cu jia ni, amba ni kpi nda-ni de. ³¹ Fû kpî ayia aseke. Fû Yakobo ayia ace Penuwele sela, anü sü. Ah ngbü enü tîne jigbi jigbi, teka nzö-ku ye te fu la.

³² Dela si-ngü gbü gele ka wü di enga Yisarayeale, te ewü le azü nzö-ku de gbü ku nü di de ne, angü komoko la mi ta nzö-ku Yakobo.

33

Dene ngü te Yakobo ake Esawu reke zengba wü di

¹ Kpurutokokpî la, fû *Yakobo ayia akö ngu, anü amaka wü wara ye, de wü di ye kpa eta ngu kpala. Fû ewü ale kaje, angbü enü tîne gbü sü biringbö. Fû Yakobo aceka kpî bane de, gbangbara! te wü Esawu, te ewü ngbü ekoro, de mere bi wü komoko fütanga ye, baka e kama bala (400). Te engu wu bala, fû cürü akpo angbü emere engu. Fû ah amala ngü fû wü di ye, de wüh ngbü la de wü ni ewü sela feke. ² Fû ah adu amala ngü fû wü Bila ake Zerifa, de wü di enga wü, de wüh tî nda-wü fütanga ni. De Leya tî nda-ye, de wü di enga ye fütanga ewü. Fû wü Rayele adu atî nda-ye duu sidi ake *Yüsefa. ³ Fû Yakobo atî nda-ye engagira nü, fû ewü anü maka te-wü ake Esawu. Fû Yakobo ayia atî abuka

gbüra ye kötö du lorozi, da efüwa te-ye fü Esawu 'duwa ba-neh-ene-la.

⁴ Fü Esawu ayia amü de mere woro, akpe atı te engu ni ye, afaka, akpo angbü eku gba eküküte. Fü Yakobo ayia kpaḥ de gba. ⁵ Fü Esawu aceka kpı, awu wü würüse, de wü jaji. Fü ah adu ayi-ta Yakobo, gü ba dene, “Mere bi wü kpara, te ewü ngbü efa nga ye, wü würüse de wü jaji ne, wüh de wü da?” Yakobo gü ba, “Mere kpara deyı, dela wü wara ni, bete wü jaji ka-ni, te Me to fü ni.” ⁶ Fü wü Bila ake Zerıfa ayia akoro, de wü jaji ka-wü, agü mandı fü Esawu, kpaḥ da efüwa te-wü fefe na. ⁷ Fü wü Leya akoro kpaḥ de nda-ye wü di engu ye, amere kpaḥ bala. Fü wü Rayele adu akoro nda-ye ake Yüsefa tıne sidi, amere kpaḥ bala.

⁸ Fü Esawu ayi-ta Yakobo, gü ba dene, “Engu ni ni deyı, ani maka te-ani te kaje de wü kpara, de mere bi wü nü esaka wü. Ngü engu la neh baye?” Fü Yakobo alügü ngü fefe, gü ba, “Ni tima wü nü la kü me-ni fü ye ba takpa, teka de maguma ye gu eküte ni, teka fü ye adu ale ni.” ⁹ Esawu gü ba, “Engu ni ni deyı, ni tı aza wü nü la de, angü mere bi wü nü kpaḥ ladü esaka ni. Wü nda-ani la ti eyi. Wü nda-ye la ngbü fü ye.” ¹⁰ Fü Yakobo adu kpaḥ anda'ba te-ye fefe, gü ba, “Mere kpara, te ye le ni eyi la, de ye za mba takpa la eza. Baka te ni wu ye enatikine ne, ni ngbü eyi de mere siti tadu emaguma ni, baka e te ni wu Me la. Teka ne de, angü ni wu kpo, gü ba, ye le ni eyi de maguma ye 'buru. ¹¹ Te di bala ne, ni ngbü enda'ba te-ni fü ye, de ye za mba wü nü, de te ni to fü ye la, angü Me le ta-

ngü te ni de wü e la me-ye.” Fü Yakobo angbü eso Esawu kpah fi bü bala, zalü fü Esawu ayia ale ngü ka wü nü la.

¹² Fü Esawu amala ngü fü enga ni ye, gü ba, “Te ah bala la, de ani nü enü kpa eköti. Angü ni ena agi nga wü.” ¹³⁻¹⁴ Fü Yakobo alügü ngü fefe, gü ba, “Mere kpara deyi, ah mbi. Amba ye nü nda-ye enü kpa engagira nü. Ani ena afa nga ye ferrre, angü wazi wü jürü wü jaji, de wü di enga nü ne, ti te ewü ena anü kere kere de. Te di bala, ani ena anü nda-ani ferrre, angü wü nü ena akpi. Ni ena afa nga ye zalü akoro di agba ye, agbü Seyira la.” ¹⁵ Esawu gü ba dene, “Te ah bala la, ni ce gara wü komoko ka-ani fü ye, de wü nü de ewü.” Fü Yakobo alügü ngü fefe na, gü ba, “Ye nü enü de wü komoko ka-ye la 'buru engagira nü, angü gara e te ena emere ani nda ma. Ani ena afa nga wü.” ¹⁶ Fü Esawu ayia ale ngü la. Fü ah ayia anü sü kpah 'duwa gbü ra engu la, edu agbü Seyira.

¹⁷ Fü Yakobo adu ayia nda-ye, de wü wara ye, de wü jaji ka-ye sidi. Fü ewü anü akoro kpa gbü gara sü kpala, te wüh ngbü ei, gü ba, Sukota. Fü ah ayia ade wü gugu, angbü ka-ye takü gbü sü la.* Fü ewü angbü sela mba cükü'daye. ¹⁸⁻²⁰ Fü ewü ayia ace Sukota, akö Yürüdene kpa eta ngu, anü akoro gbü gara 'baranga de iri ye Sekeme, te di gbü tö ka wü *Kanana kpala. Fü ah ayia ao köti to kpa gbü gü, kpa ede 'baranga la. Fü sü la areke te Yakobo 'duwa ba-neh-ene-la. Fü ah

---

* **33:17** 33:17 Dela si-ngü de te wüh gü iri sü la tete Sukota. Ah ba e te ewü ga, wü gugu.

ayia anü kpaka wü di engä Amüra, wü kpära ka Sekeme, ase sü la esaka ewü de mere bi jiase. Fü Yakobo ayia areke sü sela, teka angbü egbo nga iri Mere Me gbügbü na. Fü ah ayia agü iri sü la Ele-Loyi-Yisaraye, baka e te wüh gü ba, Me de *vüngüte ka wü *Yisaraye.

Dela ngü ta te wü Yakobo yia ce Padanarama, ayia ago angbü ka-wü gbü tö ka-wü, agbü Kanana ne.

34

Dene ngü teka Dina, mbarase ka Yakobo

¹ Fü wü *Yakobo ayia angbü gbü Sekeme sela, teka mere bi wü re. Fü wü jaji kaka ayia agegere sela.

Gbü gara sikipi, fü ye Yakobo, jaji wü rüse de iri ye Dina ne, ayia anü aceka wü bu ye jaji wü rüse gbü sü la, wü egba Sekeme. ² Gara engä Sekeme ta la kpala, jaji komoko de iri ye kpah Sekeme, te di ta ye miri ka sü de sela, gbü nguwa wü Ivo. Fü Sekeme ayia awu Dina. Fü Dina ayia asu gbü jijia na efa sü. Fü engu ayia ati te Dina, agbene engu, angbü ake di de wazi. ³ Fü gümü Dina adu angbü emere engu tine 'duwa ba-neh-ene-la. Fü ah ayia afiti Dina. Fü Dina ago angbü agba ka na kpala, angü ah ale Dina cu fa sü.

⁴⁻⁵ Fü Yakobo ayia aje, gü ba, Sekeme gbene ye ni, Dina ne eyi. Fü engu ayia anga ka-ye tiii, ah mala ngü 'duwa kpo de. Angü engu ngbü ta eci nga wü di ye, te ewü ngbü ta endoro, eceka kpi fütanga wü kambiliki agbü gü ne.

Fü Sekeme ayia anü kpaka wö ye, te di de miri ka sü la, amala ngü fefe na, gü ba, "Wö ni deyi,

jaji würüse de iri ye Dina ne su gbü jia ni fa sü. Ni ngbü ele de ye nü kpaka wö ye na, ayi-tata fü ni, teka de ni se engu.” ⁶ Fü wö ye Sekeme ayia anü akoro kpaka Yakobo, teka ayi-ta Dina fü ye ye. ⁷ Te wüh ngbü emala ngü engu la tete, fü wü di Yakobo ayia adu akoro amaka ewü. Fü ewü ayia aje, gü ba, angü Sekeme gbene enga ni ani, Dina, eyi. Fü ngü la ayia ake te ewü 'duwa ba-neh-ene-la. Fü ewü amala ngü, gü ba, “De bala ne töndö ngü ne? Sekeme to lümü gbü nzö ani, de wö ani 'buru. Dela eyi siti soko eküte ani, wü di enga *Yisaraye!”

⁸ Fü wö ye Sekeme angbü efüwa te-ye fü wü Yakobo fi bü bala, gü ba, “Yakobo deyí, ye ni le ase mbarase ka-ye, Dina ne, wara ye tete na, angü ah ngbü ele engu cu efa sü. Te di bala la, ah le de wü le ngü la ale, ⁹ angü te ani za te-ani esüka ani de wü la, ah ena adi de züka ngü. Te wü le de ani za egba wü la, ani ena ace kpah egba ani, fü wü kpara gbü nga wü angbü eza. Fü za-te de esüka ani de bala, areke ngü mürü ka-ani 'duwa ba-neh-ene-la. ¹⁰ Wü ena angbü gbü sü ka-ani, gbü Sekeme sene gbü gu sü. Fü ani ato wü sü de sela kpah 'buru fü wü. Fü wü angbü endondoro de wü nü ka-wü gbügbü na, ba e te wü ngbü ele. Fü wü angbü kpah emaka mere bi wü züka wü ngü gbü sü ka-ani ne.” ¹¹ Fü Sekeme ayia amala ngü fü wügiri ye, Yakobo, gü ba, “Ni ngbü ele tangbase ka-wü ne efa sü. Wü le fü ni, de ni za te-ani ake di. Ni ena ato wü e te wü ngbü ele ne nde 'buru fü wü. ¹² Te wü ngbü ele di kpah bü mere bi jiase la, ngü ma. Ni ena ato ka-wü ato,

angü ni ngbü ele Dina efa sü.”

¹³ Fü ngü la asiti ka-ye ta eküte wü di Yakobo cu afa sü, angü Sekeme to mere lümü eyi eküte engä ni ani. Fü ewü ayia afi nga gara mani, afiti Sekeme di, ¹⁴ gü ba, “Ani ti ato engä ni ani fü ye nda-ani de, angü wü ti esa *basa nda-wü de. Te ani le ngü la bala la, ah ena ato mere lümü fü nguwa ani. ¹⁵ Amba, te wü le eyi de ani di eza te-ani esüka ani la, de wü komoko gbü nguwa wü 'buru di eti esa basa, baka e te di gbü gele ka-ani ne. ¹⁶ Te wü le eyi amere ngü la bala la, amba ani ti eyi ato wü egba ani, fü wü adi eza. Fü wü di ani, wü jaji komoko, adi kpah eza egba wü. Te ani mere eyi bala la, fü ani adu angbü tine de wü gbü mürü. ¹⁷ Te wü le de la, ngü ma. Ani ena aza tangbase ka-ani, fü ani anü sü ka-ani.” Amba wüh mala ngü la bala nda-wü de mani.

¹⁸ Fü ngü ka-ewü la ayia areke eküte wü Sekeme ake wö ye 'duwa ba-neh-ene-la. ¹⁹⁻²⁰ Fü Sekeme ayia kpah 'duwa bü kere, amere ngü la, ba e te ewü mala la, teka ne de, angü ah le ta Dina cu fa sü. Fü wü Sekeme ayia anü kpa te sü te wü kpara ngbü ebite te-wü tete, ayia amala ngü fü wü kpara gbü nguwa wü 'buru, de wüh koro, teka aro mö gbü ngü engu la. Fü wü cögbörö wü kpara ka-ewü akoro, anga angbü tiii, da eje ngü gömö Sekeme. Wüh ngbü eo lümü tete, angü engu ta de mere kpara esüka ewü.

²¹ Fü Sekeme amala ngü fü wü kpara la, gü ba, “Wü di engä ni ni deyï, wü kpara ne, wüh de züka wü kpara. Ah le de ani le fü ewü, teka de wüh ngbü gbü sü ka-ani sene. Fü ewü

angbü kpah endoro de wü nü ka-wü, ba e te ewü ngbü ele. Angü tö ka-ani memere. Ah ti eyi aza ani de ewü 'buru. Te ani ena angbü kpah eza te-ani ezungba ani de ewü la, ah ena areke ta kpah afa sü. ²² Enga ngü te ni ena amala fütanga ngü la fü wü, ah dene, te wü kpara la ngbü ele de ani mere, teka fü ani angbü tîne de ewü, ba wü kpara biringbö, gbü mürü ne. Ah de ngü teka fü wü komoko ka-ani 'buru adi eti esa *basa. ²³ Te di eyi bala ne, ah le de ani mere ngü engu la, kpah baka e te ewü mala la, teka fü wü mere bi wü nü ka-ewü, de wü mere bi wü e ka-ewü la, adu angbü tîne kpah 'buru ba nda-ani." ²⁴ Fü wü kpara ka sü la ayia 'buru, ale ngü la. Fü wü komoko gbü sü la ayia 'buru, anü ati esa basa gbü ra biringbö.

²⁵⁻²⁶ Fütanga sikipi 'basu, o wüh di la fi bü etökö wangü te ka te wü, fü gara wü di Yakobo 'basu de iri wü Simiyona ake *Levi ayia akö wü dü ka-wü, de wü mere maguruma ka-wü, ayia azi te-wü, anü ati de gü gbü nzö wü kpara la gbü iri-to. Fü ewü amörö wü Sekeme ake wö ye, bete wü komoko gbü sü la le 'buru. Da ewü te ewü ena amere gü nda ma, angü wüh 'buru de ka te wü. Fü ewü aza enga ni wü, Dina, agba wü Sekeme la, adu de engu kpa eköti.

²⁷ Fü wü gara wü di Yakobo ayia anü kpah kpa gbü 'baranga la, ati te wü e ka wü kpara te ewü mörö ewü la, akö le 'buru, teka lümü te Sekeme to gbü nzö enga ni ewü ne. Kpara te ena atiri kaje, atata ewü nda ma, angü wü komoko gbü sü la kpi nza eyi 'buru. ²⁸⁻²⁹ Fü ewü ayia akö wü nü ka-ewü, ba wü yiti, wü kambiliki bete wü dongi,

abe kpah te wü würüse, de wü jaji, de wü e kaewü nde 'buru, ayia anü sü di.

³⁰ Te Yakobo je ngü la tete, fü ngü la ayia asiti tete 'duwa ba-neh-ene-la. Fü ah amala ngü fü wü Simiyona ake Levi, gü ba dene, “De-wü deyï, wü mere de bane neh ene ngü ne? Wü za mere siti liya, koro di eyi gbü nzö ani dene. Wü kpara ka *Kanana de wü kpara ka Pereze ena akpü ani tüne 'duwa sürü sürü. Wü ceka la eceka! Baka te ani be kpah de ne, te wü kpara ka wü sü la ena adünda te-wü, atï de gü gbü nzö ani la, ani ena amere neh mbi mbi baye?” ³¹ Wü Simiyona ake Levi gü ba, “Wö ani deyï, ye ngbü efi ta de ani mere baye? Ye ceka mere siti lümü te jaji komoko la to gbü nzö enga ni ani ne! Ani ena ace ngü la fefe na ta bü bala, neh baye baye?”

35

Dene ngü te Me mala fü Yakobo,

te engu go koro tete agbü Betele

¹ Fütanga ngü la, fü Me ayia agü tamu ye fü *Yakobo agbü Sekeme kpala. Fü ah amala ngü fefe, gü ba, “Yakobo deyï, ma le de mü ce sü ne, fü mü ayia ago angbü agbü Betele, gbü sü ta te ma sere te-ra fü mü, o mü ngbü ekpe esaka enga ni mü, Esawu ne. Te mü koro kpala, ah le de mü reke sü, teka fü mü angbü egbo nga iri ra tete na.”

²⁻³ Te Yakobo je ngü la tete bala, fü engu adu amala ngü la fü wü wara ye, de wü di ye, be kpah te wü kpara gbü nga ye, gü ba, “Ani le eyi ayia ago angbü agbü Betele. Fü ni areke sü teka

angbü egbo nga iri Mere Me gbügbü na kpala, angü Me de kpapa te ngbü ele ta-ngü te ni meye, kü gügü, o ni ngbü ta ekpe cürü engä ni ni tete, zalü akoro di dene. Engu ngbü kpah eceka kpî fütanga ni, gbü wü sü te ni ngbü endoro tete ne 'buru. Te di bala, ah le de wü kö wü e ka wü faranda, te ewü ngbü emere fü wü me ka wü kundu wü ne, de wü sötö 'buru asidi. Te wü mere eyi bala, de wü du wü zürü se wü di engä me la eküte wü 'buru asidi. Fü wü adu ato to bongo, areke te-wü, teka anü agbü Betele, angbü egbo nga iri Mere Me kpala.”

⁴ Te wü kpapa ka Yakobo je ngü la bala, fü ewü ayia akö wü faranda ka wü di engä me ka-wü la, ato 'buru fü Yakobo. Fü ewü agbigbi kpah wü gara wü e ba di, te ewü to gbü güje wü, ato 'buru fü Yakobo. Fü Yakobo ayia ajî mere du kpa esa rü agbü Sekeme la, abu ewü, de wü faranda, 'buru gbügbü. Fü ah ayia ani nga ewü gö gö gö!

⁵ Fü wü Yakobo ayia ace Sekeme, akpo angbü enü agbü Betele. Fü Me ato mere cürü guvu wü kpapa ka Sekeme, fü ewü ace kaje fü wü Yakobo anü sü ka-wü. Wüh liki nga ewü nda-wü de.

⁶ Fü wü Yakobo anü, anü akoro kpa gbü Betele,* te di ta kpah gbü tö ka wü *Kanana sela.

⁷ Fü Yakobo ayia areke sü, teka angbü egbo nga iri Me gbügbü sela. Angü dela ta sü te Me gü tamu ye fefe na tete, o engu ngbü ta ekpe esaka engä ni ye ne.

---

* 35:6 35:6 Wü kpapa ka Kanana ngbü ta eî sü engu la, gü ba, Luza.

⁸ Baka te wü Yakobo go ngbü tîne eyi sela, gara würüse de iri ye Debora ayia akpi. Ah ta de mürü tima ka Rebeka, ni ye Yakobo. Rebeka koro ta de engu kü gügü agbü Padanarama. Fü ewü ayia ati würüse la esa gara rü gbü Betele sela. Fü ewü agü iri rü engu la Alünü-Bakuta, baka te wüh gü ba, “Rü ka cinga.”

⁹ Baka te Yakobo yia tete agbü Padanarama, du ngbü gbü Betele ne, fü Me adu kpah agü tamu ye fefe na sela toto, ayia ato wazi fefe na kpah baka engu tane. ¹⁰⁻¹¹ Fü Me amala ngü fefe, gü ba, “Yakobo deyî, ma de Me, te ngbü gbü nzö wü e füh kotö ne 'buru. Wüh ngbü ta eî mü Yakobo, amba enatikine wüh ena adi eî mü tîne *Yisaraye. Ma to wazi eyi fü mü, de mü bî wü ye füh kotö, sibi asibi. De wü kundu mü bi wü jaji sibi kpah asibi, teka de nguwa yi ga koro mere bi nguwa wü kpara, de wü angbe cögbörö miri esüka wü. ¹² Tö ta te ma gü ba, ma ena ato fü wü wö mü, wü Abarayama ake Yisaka ne, ma to kpah eyi fü yi, de wü kundu mü, te wüh ena abî ewü ne.” ¹³ Te Me mala ngü la nza tete bala, fü engu ayia 'duwa, anü sü ka-ye.

¹⁴ Fü Yakobo ayia aza mere teme, arükü, ao mbi gbü sü, te Me gü tamu ye tete fefe na la. Fü ah adu kpah aza fi, bete mü, ayia atökö füh teme la, acu ngü Mere Me di.

¹⁵ Dela si-ngü te Yakobo gü ta iri sü engu la tete, ga, Betele, angü Me gü ta tamu ye fefe na gbü sü la eyi du 'basu.

Dene ngü teka kpi ka Rayele.

16 Fü wü Yakobo ayia ace Betele, angbü enü agbü Beteleme,[†] o Rayele di ta de bu ye. Baka te ewü di la bü te kaje, enü ne, fü lakı ka Rayele ayia akoro teka ayaka. Fü bu Rayele angbü ekeke 'duwa ba-neh-ene-la. 17 Te bu Rayele ngbü fi da emere engu bala ne, fü würüse de te ngbü eyaka wü jaji ne, ayia amala ngü fefe na, gü ba, “Ye mere e akpe cürü de, angü ye ena ayaka ye komoko.” Fü Rayele ayia ayaka ye komoko kpah baka ngü la, fü wawazi akpo angbü enza. 18 Baka te Rayele yia ekpi tete, fü ah ayia agü iri mbarase ka-ye la Benoni, te gü ba, “Mere siti kuru.” Amba Yakobo du gü nda-ye, gü ba, Benzamina, te gü ba, “Mbarase te ni o maguma ni tete.” 19 Fü Rayele ayia akpi. Fü ewü ayia ati engu ciki sela, edere kaje te ngbü enü agbü Beteleme ne. 20 Fü Yakobo ayia aza mere siti teme, ao füh mbükü Rayele. Fü teme la ayia angbü fi füh mbükü sela.

21 Fütanga ngü la, fü Yakobo ayia sela, anü akoro agbü gara sü de iri ye Migidale-Edere. Fü engu ayia ade gugu, angbü sela.

22 Fütanga ngü la, fü Rübena, te di de gina ye Yakobo ne, ayia anü ara ake Bila, wara wö ye ne. Fü Yakobo ayia aje ngü la. Fü maguma Yakobo ayia anzu teka ngü la cu afa sü.

Dene iri wü di Yakobo

Wü di Yakobo ta te wüh bi ewü agbü Pada-narama ne, wüh ta nzükpa de füh ye biri. Fü ewü ayia akoro 'buru nzükpa de füh ye 'basu de wü Benzamina. 23 Leya bi ta wü di

---

[†] 35:16 35:16 Ta gbü wü re la, wüh ngbü ta ei Beteleme de Efarata.

enga ye 'buru ma'diya. Gina ye Yakobo ta de Rübena. Fütanganga na tìne wü Simiyona ake *Levi, *Yuda, Yisakara, bete Zebulona. ²⁴ Dene ìrì wü di enga Rayele, wüh ta ngbee 'basu, wü *Yüsefa ake Benzamina. ²⁵ Bila bì ta nda-ye wü ye kpah ngbee 'basu, wü Dana ake Nafatali. ²⁶ Zerifa bì nda-ye wü ye ta kpah ngbee 'basu, wü Gada ake Asera. Dela 'buru ìrì wü di Yakobo.

Dene ngü teka kpi ka Yisaka

²⁷ Fütanga ngü la, fü Yakobo ayia aje ngü, gü ba, wö ni, Yisaka, gbe tìne eyi fa sü. Fü Yakobo ayia anü akoro kpakaka kpa gbü Mamare, gbü ndama ka Abarayama ta gügü ne. ²⁸⁻²⁹ Fü Yisaka ayia akpi. Ah kpi ta gbü gbe ye, o re kaka koro eyi 'buru kama biri teke bala (180). Fü wü didi, wü Yakobo ake Esawu, ayia ati engu ciki gbü Mamare sela, gbü gö da ta te wüh ti wü wö ye na, Abarayama, gbügbü na ne.

36

¹ Dene si-ngü teka wü di Esawu, de wü kundu ye, te wüh eï ewü, gü ba, wü Edomo ne.

² Wü wara Esawu ta 'buru bata. Ewü de 'basu ne ta de wü egba ganzì kpara, te engu za ewü agbü *Kanana. Ìrì gara ta de Ada,* ìrì gara nda ta Olibama.† ³ Ìrì eabata wara Esawu ta

* **36:2** 36:2 Ìrì wö ye Ada ta de Elono, gbü nguwa wü Ete.

† **36:2** 36:2 Ìrì wö ye Olibama ta de Ana gbü nguwa wü Ivo. Ìrì wö ye Ana ta de Zibeyona.

de Basemata,‡ te wö ye na di ta de İsimayile, afudu ye Esawu ne.

⁴ Wü wara Esawu la bata mini bi ta ye eyi fefe na. Enga Ada ta de Elifaza. Enga Basemata nda de Rüwele. ⁵ Wü di enga Olibama nda-wü de Yewusu, Yalama, bete Kora. Dela ta 'buru iri wü di Esawu, te wüh bi agbü Kanana.

⁶ Fütanga wü ngü la, fü Esawu ayia akö wü wara ye, de wü di ye, de wü kpara gbü nga ye, abe kpah te wü nü ka-ye, de wü e ka-ye 'buru, ayia ace Kanana, anü sü ka-ye kpa gbü gara sü te di nengete ede wü *Yakobo. ⁷ Kükürü de, angü sü, de ta te ewü ra köti tete sela ake Yakobo ne, be ta fü ewü, teka wü mere bi wü nü ka-ewü la, nda tine de. ⁸ Dela si-ngü ta te Esawu yia ce Kanana tete, ago angbü ka-ye kpa füh wü rüvü, kpa te nga nzö köti ka Seyira, te wüh ngbü kpah ei, gü ba, Edomo ne.

⁹ Dene iri wü kundu ye Esawu, te engu di de mere kundu ye nguwa wü kpara ka Edomo ne, te ewü go ngbü kpa füh wü rüvü, te nga nzö köti ka Seyira ne. ¹⁰⁻¹³ Enga Ada, de iri ye ta Elifaza ne, bi wü ye ta 'buru 'buruve. İri wü jaji la ta de Temana, Omara, Zefo, Gatama, bete Kenaza. E'ba'basu wara Elifaza de iri ye Timina ne, bi nda-ye engu ye ngbee biringbö, de iri ye Amaleke. Enga Basemata, de iri ye Rüwele ne, bi nda-ye wü di ye bala. İri wü jaji la ta de Nata, Zera, Sama bete Miza. ¹⁴ Olibama bi ta nda-ye wü jaji bata. İri wü jaji la ta de Yewusu, Yalama, bete Kora. Olibama ta de ye Ana, ye Zibeyona.

---

‡ **36:3** 36:3 Basemata ta de engu ni ye Nebayota.

15-16 Dene ïri wü di Esawu, te ewü du koro cögbörö nga nzö nguwa wü kpara. Gina ye Esawu ta de ïri ye Elifaza ne, ah ta de wö ye nga nzö nguwa wü kpara lorozi, te ewü ngbü gbü Edomo. Wüh ta de wü Temana, wü Omara, wü Zefo, wü Kenaza, wü Kora, wü Gatama, bete wü Amaleke. Dela ta 'buru wü nga nzö nguwa wü kpara de ta te Elifaza bi ewü me-ye. Wüh ngbü ta ei ewü, gü ba, wü Edomo, angü wüh ra ta köti agbü tö ka Edomo. Elifaza ta de enga Ada, wara Esawu.

17 Rüwele ta nda-ye de wö ye nguwa wü kpara bala. Wü de wü Nata, wü Zera, wü Sama, bete wü Miza. Dela ta 'buru nga nzö nguwa wü kpara ta te Rüwele bi ewü. Rüwele ta de enga Basemata, wara Esawu.

18 Gara wara Esawu, ta de ïri ye Olibama ne, bi ta nda-ye nguwa wü kpara bata. Wüh ta de wü Yewusu, wü Yalama, bete wü Kora. Dela ta 'buru ïri nguwa wü kpara te Olibama, enga Ana, bi koro di.

19 Dela, 'buru ïri wü kundu ye Esawu, te ewü di de nga nzö nguwa wü kpara, te wüh ngbü ei ewü, gü ba, wü Edomo. Wüh ta 'buru wü angbe cögbörö wü miri gbü nzö nguwa wü la.

Dene ïri wü kundu ye Seyira

20-22 Seyira§ ta de mere kundu ye nguwa wü kpara, ta te ewü ngbü gügü gbü Edomo, o wü Esawu de wü kpara gbü nga ye go koro, o köti kpala la de ne. Seyira ta de kpara gbü nguwa wü Ori. Ah ta de wü di ye 'bajena. ïri

---

§ 36:20-22 36:20-22 Seyira de ïri kpara, ah kpah de ïri sü.

wü jaji la ta de Lotana, Sübala, Zibeyona, Ana, Disono, Ezere, Disana, abe kpah te tangbase kaewü, de ìrì ye Timina. Ye Seyira, de ìrì ye Lotana ne, ta de wü di ye 'basu, wü Ori ake Emana.

²³ Ye Seyira, de ìrì ye Sübala ne, ta de wü di ye 'buruve. Ìrì wü jaji la ta de Alavana, Manata, Ebalá, Sefo bete Onama.

²⁴ Gara ye Seyira, de ìrì ye Zibeyona ne, ta de wü di ye 'basu, wü Aya ake Ana. Ana ta de mbarase te nü maka gara ngu, te di wangü, o engu ngbü ta eceka kpì fütanga wü nü ka wö ye kpa gbü gü.

²⁵ Mene ye Seyira, de ìrì ye Ana ne, bì ta wü jaji ngbee 'basu. Gara de ye komoko, de ìrì ye Disono, bete jaji würüse de ìrì ye Olibama.

²⁶ Mene ye Seyira, de ìrì ye Disono ne, bì ta wü jaji komoko bala, de ìrì wü Emadana, Esebana, Yitarana, bete Kerana.

²⁷ Mene ye Seyira, de ìrì ye Ezere ne, bì ta wü jaji komoko bata, de ìrì wü Bilana, Zavana, bete Akana.

²⁸ Mene ye Seyira, de ìrì ye Disana ne, bì ta wü jaji komoko ngbee 'basu, de ìrì wü Uca ake Arana.

²⁹⁻³⁰ Dela 'buru ìrì wü kundu ye Seyira, te di ta gbü nguwa wü Ori ne. Wü di Seyira ta de lorozi la, wüh ta de wü miri gbü nga nzö nguwa wü, gbü tö ka Seyira sela.

Dene wü miri ka Edomo

³¹ Dene ìrì wü angbe cögbörö miri, te ewü ngbü zoro sü gbü nzö nguwa wü kpara ka Edomo ta 'buru. Wü kpara ka Edomo la o ta nda-wü mere miri kü gügü, o wü kpara ka

Yisarayele o nda-wü mere miri la de. ³² Gina mere miri ka Edomo ta de Bela, ye Beyora, kpara ka Dinaba. ³³ Fū Bela ayia akpi. Fū ewü adu kpah afe gara mere miri, ao dada na. İiri ta de Yobaba, ye Zera, kpara ka Büzara. ³⁴ Fū Yobaba ayia kpah akpi. Fū ewü adu kpah afe gara mere miri, ao dada na, de iri ye Üsama, kpara ka Temana. ³⁵ Fū Üsama akoro kpah akpi. Fū ewü adu kpah afe gara mere miri, ao dada na, de iri ye Adada, ye Bedada, kpara ka Avita. Adada sö ta gü ezeḡba wü de wü nguwa wü kpara ka Midiyana, aḡbü tö ka wü Müwaba. Fū engu ayia afa wü kpara ka Midiyana la ka. ³⁶ Fū Adada adu kpah akpi. Fū ewü adu kpah aza gara mere miri, ao dada na, de iri ye Samala, kpara ka Masareka. ³⁷ Fū Samala ayia kpah akpi. Fū ewü aza kpah gara mere miri, ao dada na, de iri ye Sawüla, kpara ka Robota. ³⁸ Fū Sawüla ayia kpah akpi. Fū ewü adu kpah aza gara mere miri, ao dada na, de iri ye Balanana, ye Akabora. ³⁹ Fū Balanana ayia kpah akpi. Fū ewü adu kpah aza gara mere miri, ao dada na, de iri ye Adara, kpara ka Pawu. İiri wara Adara ta de Metabele, enga Matarede te iri ni ye na di de Mezaba ne. Dela iri wü angbe cöḡbörö wü miri ta te ewü zoro sü ḡbü Edomo ne.

⁴⁰ Dene iri nguwa wü kpara te Esawu bi ewü. Ah de wü Timina, wü Alava, wü Yetete, ⁴¹ wü Olibama, wü Ela, wü Pinona, ⁴² wü Kenaza, wü Temana, wü Mibizara, ⁴³ wü Magadiyele, de wü Yirama. Dela 'buru

---

* **36:37** 36:37 Robota ta ede mere ngu.

iri nga nzö nguwa wü kpara, te ewü di ta mere nguwa wü kpara gbü Edomo ne. Wüh 'buru de wü kpara guvu Esawu, angü engu ta me-ye de gina kpara, gbü nguwa wü kpara ka Edomo. Fü ewü angbü egü iri wü sü, te ewü go ngbü gbügbü na ne, te iri nguwa ewü la.

37

Dene ngü ka roto ka Yüsefa

¹ Wü Yakobo ngbü ta ejiji de wü di ye, gbü tö ka wü *Kanana, kpah baka wü kundu wü tane.

²⁻³ Ambadu ye Yakobo ta ladü de iri ye *Yüsefa, te Yakobo ngbü ele ngü kaka, efa nda wü gara wü di enga ni ye la 'buru. Angü ah bi engu tine gbü gbe ye. Te re ka Yüsefa koro tete baka e nzükpa de füh ye lorozi, fü Yakobo ayia aza züka bongo de züka tere te ye, ato fü Yüsefa.

Wü gara wü di enga eyi Yüsefa, wü di enga Bila ake Zerifa, wüh ngbü ta eceka kpä fütanga wü kambiliki ka wö wü. Fü Yüsefa angbü de ewü tine ba mbarase fütanga ewü. Fü wü di enga ni ye Yüsefa la angbü emere siti ngü. Fü Yüsefa adu angbü emala nga siti ngü ka wü di enga ni ye la 'buru fü wö ye.

⁴ Fü wü di enga ni ye Yüsefa awu, gü ba dene, wö ani le Yüsefa ka-ye fa sü ne. Fü ngü la ayia asiti te ewü afa sü. Fü ewü akpo angbü ekspü Yüsefa 'duwa sürü sürü. Wüh le amala züka ngü fefe nda-wü tine de.

⁵⁻⁷ Ta gbü gara biti biringbö, fü Yüsefa ayia aroto. Fü ah akoro amala nga roto la fü wü di enga ni ye, gü ba dene, “Wü di enga ni ni deyü,

ni roto roto gbü biti ne, te ani ngbü ewa ndo. Fü ani adi ezi wü ndo la, da ei ewü baka i-ndo. Fü nda-ni i-ndo ne ayia ae te-ye arü mbiii tikpi. Fü nda-wü i-ndo la akoro 'buru, angbü ezuru engagira nda-ni la, baka kpara te ecu ngü mere miri la.” Te wü di engä ni ye na je nga roto kaka-na la bala, fü ngü la ayia asiti te ewü afa sü. ⁸ Fü ewü akpo emala ngü, gü ba, “Ho! Ye ngbü ele afü te-ye, angbü mere miri gbü nzö ani, fü ani adi nda-ani 'buru esa lö ye? Ye ngbü emala te komö ye de bala neh ene ngü ne?” Teka ngü la, fü wü di engä ni ye na adu akpü engu tîne 'duwa afa sü, teka ngü te engu mala. Wüh gü ba, “Ah ngbü ecu ngü ye de bala ne, neh teka roto ka-ye la?”

⁹ Fütanga ngü la, fü Yüsefa adu kpah aroto gara roto. Gbü roto la, fü ah awu wü ra ake fe, bete wü küfara nzükpa de füh ye biri, te ewü yia koro 'buru engangagira, angbü ecu ngüngü. ¹⁰ Fü ah adu kpah amala nga roto la fü wö ye, de wü di engä ni ye 'buru. Te wö ye na je ngü la bala, fü mamaguma ayia asiti eküte Yüsefa, gü ba, “De-ye deyi, dela bala neh ene roto ne? Ye efi nda-ye, gü ba, ni ena ayia cu me-ni, de wü ni ye, de wü di engä ni ye 'buru, acu ngü ye fanü fanü?” ¹¹ Fü wü di engä ni ye na ayia ati ngü la fi emaguma wü. Fü wö ye na angbü fi bü da efi ngü la emaguma ye.

Dene ngü te wü di engä ni ye Yüsefa cinzi engu di

¹² Gbü gara ra, fü wü di engä ni ye Yüsefa ayia agbü sü ka-wü, de iri ye Eberone ne, aza

wü kambiliki ka wö wü, anü di agbü gara sü de iri ye Sekeme.

¹³ Fütanga ngü la, fü Yakobo ayia ai Yüsefa kpaka ye, amala ngü fefe, gü ba dene, “Yüsefa deyī, ni ele atima ye kpaka wü di engā ni ye kpa gbü Sekeme.” Yüsefa gü ba, “Wayi, ni le eyi.”

¹⁴ Yakobo gü ba, “Ye nü enü, ye ceka wü di engā ni ye, de ye du, ye mala mene ngü te ngbü emere ewü de kpala, de wü kambiliki ne, fü ni, teka fü ni aje gömö ye.” Fū Yüsefa ayia sela, anü aceka wü di engā ni ye agbü Sekeme.

¹⁵ Te engu koro tete agbü Sekeme kpala, ah maka wü di engā ni ye de. Fū ah angbü endondoro da egiri ewü. Fū gara komoko akoro amaka engu kpala, ayi-tata, gü ba dene, “De-ye deyī, ah mere baye te ye ngbü endoro de bane? Ye ngbü egiri neh ene?” ¹⁶ Yüsefa gü ba dene, “Ni ngbü egiri wü di engā ni ni. Wüh ngbü de wü kambiliki ka wö ani neh to kaye?” ¹⁷ Fū komoko la alügü ngü fefe, gü ba dene, “Ni je ngü te ewü ngbü emala, gü ba, ‘Ani le anü agbü Dotana.’ Ah ba e te ewü nü sü eyi kpala la.” Fū Yüsefa ayia kpah bü 'duwa ayia, anü afa nga ewü, amaka agbü Dotana kpala.

¹⁸⁻²⁰ Fū wü di engā ni ye Yüsefa ayia aceka kpi, awu engu nengete te ngbü ekoro. Fū ewü akpo angbü emere e, nzürrü! da emala, gü ba, “Yi ceka la! Mürü roto la kpah te ekoro de kpala. Te ah koro eyi la, ah le de nih mörö engu amörö, aza kökö na, asö agbü diri du-kpa-ngu. Fū nih adu amala fü wö ye na, gü ba dene, ‘Siti nü zoro engu eyi, züfa 'buru.’ Fū nih awu la ngü gbü roto kaka-na la!”

21 Fū Rübena, te di de gina engā ni ewü ne, ayia aje ngü la. Fū ngü la ayia asiti tete afa sü. Fū ah adu afi nga kaje te ni ena aküwa Yüsefa tete na. 22 Fū ah ayia amala ngü fū ewü, gü ba dene, “De-wü deyī, ah tī fū ani amörö engu amörö de, angü engu de engā ni ani. Te ah bala la, ani za bü engu, ani gü agbü diri du-kpa-ngu. Fū engu akpi ka-ye kpala de tete-ye.” Amba Rübena ngbü emala ngü la ka-ye nda de mani, angü fīngangü kaka gü ba, te ani gü engu eyi kpala la, fū ni adu aza engu, alügü kpaka wö ni.

23 Te Yüsefa koro tete kpaka ewü la, fū ewü ayia bü riīi, atī tete, azoro engu gö! Fū ewü ayia agbi zūka bongo kaka-na, de tere te ye la, asidi. 24 Fū ewü ayia aza engu, anü di, agü agbü diri du-kpa-ngu, te ngu di ta gbügbü na ma.

25 Fū ewü adu angbü ezü kümü ka-wü. Wüh te eceka kpi bane de, gbangbara! te wü Arabī te ewü ngbü ekoro to kpa fūgö, agbü Gīlada, de wü e ka-wü, baka wü *rū de zūka se wü, de wü gara wü zūka wü e ka-wü, te ewü enü di, acīnzī agbü *Ezepeto. Wüh ngbü bī wü e la ta 'buru fūh wü kamele ka-wü.

26 Fū *Yuda, gara engā ni ye Yüsefa ne, ayia awu wü Arabī la. Fū ah amala ngü fū wü di engā ni ye, gü ba dene, “Te ani mörö engā ni ani ne amörö, fū ani acere nga kōkō na eküte wö ani la, ani ena amaka gbügbü na neh ene? 27 Te ah nda bü fīngangü ka-ni la, ah le de ani nü enü, za engu, acīnzī asidi fū wü kpara te ewü ekoro ne. Fū ani aza jīase ka-ani la. Angü engu de engā ni ani. Te ani mörö engu la, ah ena adi esiti.” Fū ewü ale ngü la te nga wü 'buru.

²⁸ Te wü Arabi koro tete kpaka ewü sela, fü ewü ayia kere, anü agbeke Yüsefa kpa gbü du la, adu di, ato fü wü Arabi la. Fü wü Arabi la ayia ato mere bi jiasa fü ewü, baka teke biri. Fü ewü aza Yüsefa yo! atafa di agbü Ezepeto.

²⁹ Fütanga ngü la, fü Rübena adu anü akoro füh du-kpa-ngu la, aceka kpī bane, yīri! Yüsefa nda ma! Fü ngü la asiti tete 'duwa ba-neh-ene-la. Fü ah ayia agbü rü bongo te ye, asörö traa! de mere siti gba. ³⁰ Fü ah ayia alügü nga ye, adu kpaka wü di engu ni ye, ayi-ta ewü, gü ba dene, "Anga mbarase agbü du la nda tine eyi ma! Ni ena amere baye?" Wü di engu ni ye la le ngü nda-wü de.

³¹ Fütanga ngü la, fü ewü ayia aza meme, amörö. Fü ewü aza bongo ka Yüsefa, ayili gbü ngüte meme la, ³² aza, adu di, agü tatamu fü wö wü, gü ba, "Wö ani deyī, ani maka bongo ne kötö to kpane de ngüte te ye. Ye ceka la bongo engu mbi mbi mbi. Ah ena adi neh bongo ka da? Ah de bongo ka ye ye de?" ³³ Fü Yakobo ayia awu bongo ka Yüsefa teke. Fü ah atī 'duwa de gba, gü ba, "Wuuwu! Ye ra, Yüsefa, e-dene bü bongo ka-mü fanü fanü na? Siti nü zoro mü, sösörö mü eyi luru luru, du züfa mü eyi fere dene na? Ma ena amere baye?" ³⁴ Fü ah ayia asösörö bongo te ye 'buru 'buru. Fü ah adu aza kala bongo ka cinga, ato te ye. Fü ah aku gba kö ye ye la bala, teka mere bi sīkpī.

³⁵ Fütanga mere bi sīkpī la, fü wü didi, wü jaji komoko de wü jaji würüse, ayia akoro 'buru kpakaka na, teka agu mamaguma, de engu ce ngü ka cinga la tine asidi. Fü Yakobo alügü ngü

fü ewü, gü ba dene, “Ni le ngü ka-wü la de. Ni ena aku gba ye ni la bala, zalü te ni ena akpi, ago agbü tö.” Fü wö ye Yüsefa angbü fi bü eku gba kökö na bala.

³⁶ Baka te wü Arabi la za Yüsefa, nü di agbü Ezepepe, fü ewü anü acinzi engu fü gara mere kpara ka wü marajümüya kpala de iri ye Potifara.

38

Dene ngü ka Yuda ake Tamara

¹ Gbü gara sikipi, fü *Yuda ayia ace wü wö ye de wü di engu ni ye, anü angbü agbü gara sü de iri ye Adulama. Fü ah aji gba ye ta ede gba gara komoko de iri ye İra. ² Te Yuda ngbü kpala, fü engu ayia awu gara jaji würose kpala, egba *Kanana. Fü Yuda ayia ase engu wara ye tete na.* ³ Fü wara ka la ayia abi ye komoko. Fü Yuda agü iri na Ere. ⁴ Fü wara ka-na adu kpah abi gara ye komoko. Fü ah agü iri na Onana. ⁵ Fü ewü adu ayia sela, anü angbü agbü gara sü de iri ye Keziba. Fü wara ka-na adu abi kpah gara ye komoko. Fü ah agü iri na Sela.

⁶ Fü Ere ayia aga, akoro mere komoko. Fü Yuda ayia ase zuka jaji würose fefe na, de iri ye Tamara. ⁷ Amba Ere, mü ka-mü ta de siti kpara gbü jia Me fa sü. Fü Me ayia amöro mü asidi, teka *siti ngü ka-mü la.

⁸ Fü Yuda ayia ai Onana, amala ngü fefe na, gü ba dene, “Ye ni deyü, ye za bende ye ne eza, fü ye abi ye eküküte na, de ah ngbü da engu ni ye

---

* **38:2** 38:2 İri wö ye würose la de Suwa.

te kpi ne.” ⁹ Te Onana je ngü la, gü ba, “Ye de te ani ena amaka ake bende ni ne, ah ena adi ka-ye ye gina engu ni ni te kpi ne,” fü ngü la ayia asiti tete na afa sü. Teka ngü la, te Onana dündä sü rara ake Tamara, engu le ato ye guvu Tamara nda de. Ffü ah angbü etökö ngu ye la kötö. ¹⁰ Ffü ngü la asiti gbü jia Me 'duwa ba-neh-ene-la. Ffü Me ayia amörö Onana kpah asidi.

¹¹ Ffü mere siti cürü ayia arī te Yuda teka ngü la. Ffü Yuda afī nga ngü, gü ba dene, “Ngü ladü gbü nga würüse la, angü wü di ni de 'basu ne kpi eyi 'buru esa ngüngü. Titine adu ye ni komoko eyi ngbee biringbö dene. Te ni za würüse la, to kpah fefe na, wara ka tete la, ye ni ne ena akpi ka-ye kpah akpi, ba wü di engu ni ye, te ewü kpi ne.” Angü ah wu, gü ba dene, Me mörö wü di ni me-ye, teka siti ngü ka-ewü, te ewü ngbü emere ne, nda de.

Te di bala, fü Yuda ayia amala ngü fü Tamara gbü mani, gü ba dene, “Ye ni, Sela ne, ah ka-ye nda la mba jaji. Ah tī fü ah aza würüse nda la de. Ye cī la nganga na feke, zalü te engu ena aga, akoro memere. Te di bala, ye du la edu, ye ngbü agba wö ye, baka würüse wökö ka-ani, zalü te ye ni la ena aga tete.” Ffü Tamara, fü mü ayia adu angbü agba yi kpaka wö mü.

¹² Fütanga wü re la, fü wara Yuda ayia akpi. Ffü Yuda aku gbagba na, teke mere bi sikipi. Fütanga ngü la, fü Yuda ayia amala ngü fü awuba ka-ye, İra, gü ba dene, “Ani nü enü agbü Timena, teka awete kala wü kambiliki ka-ani.” Ffü ewü ayia areke te-wü teka anü ka-wü kpala.

13 Tamara, mü ka-mü ta gbü laki la, fi agba wü wö mü ba würüse wökö. Fü mü aje ngü, gü ba dene, “Wügbi ni yia eyi teka anü agbü Timena, awete kala wü kambiliki ka-ye kpala.”

14 FÜ Tamara ayia afi nga ngü, gü ba dene, “Wügbi ni fiti ni ka-ye afiti. Ah mala ngü fü ni de mani. Titine yeye na ga koro eyi mere komoko. Ah le ato ni fefe na, wara ka tete fi de. Ah ce ni ka-ye eyi ace. Te di bala ne, ni ena abi ye ake da? Te ah bala, nda-ni mani kpah ladü, te ni ena amere. Ni ena anü, afete engu te kaje. FÜ ani amaka ye ake di.”

FÜ Tamara ayia 'duwa, agbi bongo ka giri eküte ye ne asidi, adu aza züka bongo ka-ye, abu eküte ye, abuka nzö ye de gbüra ye di 'buru. FÜ ah ayia anü kpa te kaje ka Timena, angbü te di kaje, te enü agbü Enayima. FÜ ah angbü efete Yuda kpala.

15 Te Yuda koro tete na, fü ah ayia aceka kpi, awu gara würüse te ngbü te kaje. FÜ ah afi, gü ba, würüse la ngbü egiri wü komoko, angü ah ngbü ewo gbüra ye esa bongo. 16 Te di bala, fü Yuda ayia anü akoro kpaka würüse la, amala ngü fefe, gü ba dene, “De-ye deyi, ni ngbü ele de ani ngbü ake ye.” Yuda, mü wu, gü ba dene, dela Tamara, wara ye ni ne, nda-mü de.

Te Tamara je ngü te Yuda mala fefe na de bala, fü ah ayi-ta Yuda, gü ba dene, “Te di bala, ye ena ato fü ni neh ene?” 17 Yuda gü ba dene, “Te ye le eyi fü ani angbü ake ye la, te ni koro eyi kpa gbü Timena la, ni ena atima enga meme fü ye.” Tamara gü ba, “Züka ngü. Te di bala ne, amba mene e te ye ena ace fü ni, fü ah angbü esaka ni,

fü ni awu, gü ba, ye mala ngü la eyi fanü fanü ne, ah de neh ene?" ¹⁸ Yuda gü ba, "Te di bala, ye ngbü ele de ni to fü ye neh ene?" Tamara gü ba, "Ye za e gbü kpa ye, ba tüngü, de ye za kpah ku nyarī ka-ye, te ye gü gbü ngürü ye la, de ye to fü ni, bete ngbangba ka-ye la, teka fü ni aza ao kpaka ni sene. Te ye tima enga meme la eyi fü ni fanü fanü la, ni ena alügü wü e ka-ye la." Fü Yuda aza wü e la, ato fefe na. Fütanga ngü la, fü Tamara ayia anü ake Yuda, fü Yuda awu engu würüse tete na.

¹⁹ Fü Tamara ayia alügü nga ye, adu kpa eköti. Fü ah ayia agbi züka bongo te ye ne, ao, adu aza bongo ka giri, ato alügü eküte ye. Fü ah adu angbü kpah ba würüse wökö. Amba gbü ngü la, Tamara maka bu ka-ye nda-ye eyi.

²⁰ Fü Yuda adu anü akoro agbü Timena. Fü ah aza enga meme la, ayia atima esaka İra, de engu du di fü würüse la. Fü ah amala ngü fü İra, gü ba dene, "Ye to enga meme fü würüse la, de ah lügü wü e ka-ni, ta te ni ce o kpakaka na ne." Te İra nü koro agbü Enayima kpala, ah maka würüse la nda de. ²¹ Fü ah ayi-ta wü kpara, gü ba dene, "Würüse de terane, te ngbü eto te-ye fü wü komoko te kaje ne, ah neh kaye?" Wüh gü ba, "Ani wu würüse, te ye mala nganga na la, nda-ani de." ²² Te İra du maka Yuda tete, fü ah amala ngü fefe, gü ba dene, "Ni maka würüse la nda-ni de. Ni yi-ta wü kpara kpala 'buru. Wüh gü ba, 'Ani wu würüse, te ngbü eto te-ye fü wü komoko ne, nda-ani de.'" ²³ Yuda gü ba, "Ngü ma. Dene ngü ka-ani nda de, angü ni tima

meme eyi fefe, ye maka engu nda de. Te di bala, wü e ka-ni la ngbü kpah engbü 'buru kpakaka na kpala, angü wü kpapa ena amü ani."

²⁴ Fütanga fe bata, fü Yuda ayia aje ngü, gü ba dene, "Tamara mere siti ngü eyi! Ah eyi de bu ye. Angü ah du fü te-ye eyi baka wü rüse mürü küla, adi eto te-ye fü wü komoko." Te Yuda je ngü bala, fü ah ayia atima ngü kpala, gü ba dene, "Te ah eyi bala fanü fanü la, ah le de wüh za Tamara, wüh gü agbü wa, de engu curu, akpi de wü ye la asidi." ²⁵ Baka te ewü je ngü te Yuda tima la, fü ewü ayia aza Tamara, anü di, de ani gü agbü wa. Fü Tamara ayia amala ngü fü ewü, gü ba dene, "Kpara te to ye guvu ni ne, wü e kaka-na dene. Wü za la wü e la, wü nü di, agü tatamu na fü wü gbi ni, Yuda, de ah ceka la." Fü ewü ayia ace kpa te Tamara. Fü ewü ayia aza wü e la, anü di kpaka Yuda. ²⁶ Yuda ga, ni ceka kpi bane de, gbo! te wü e ka-ye! Te Yuda wu ngü la, fü ah ayia kürrü, amala ngü fü ewü, gü ba, "A'a! Tamara mere siti ngü nda de! Ah de-ni, Yuda, ni dürü ngü la eyi me-ni, angü ni le ato Tamara fü ye ni, Sela, de." Fütanga ngü la, Yuda du ngbü ake Tamara ba wü rüse tete nda tñe de.

²⁷ Fütanga ngü la, fü lakı ka Tamara ayia ati teka ayaka. Amba wü ye de guvu Tamara ne ka-wü nda wü dadase. ²⁸ Fü gara mbarase ayia ato kpa ye etanü. Fü wü rüse te ngbü eyaka wü jaji ne, ayia kere, ai diki ku te kpakpa na, gü ba, "Dela eyi gina." ²⁹ Fü mbarase ayia alügü kpa ye asidi. Fü gara mbarase ayia aluru sü, akoro. Fü wü rüse la ayia agüka, gü ba dene, "Ah du luru sü, koro fi me-ye neh baye baye?" Fü ewü

agü iri mbarase la Pereze, baka e te wüh gü ba, “E-luru-sü”. ³⁰ Fütanganga na, fü engu de diki ku te kpa ye ne, adu tine, amü akoro. Fü ewü agü iri na Zera. Ah ba e te wüh gü ba, “Diki-e”.

Dela ngü ta te mere Yuda ake wara wü di ye, ta te ewü kpi ne. Angü Yuda bi wü Pereze ake Zera eküte Tamara.

39

Dene ngü ta te mere Yüsefa agbü Ezepeto

¹ Baka ta te wü di enga ni ye *Yüsefa cınzi engu fü wü Arabi ne, fü wü Arabi la aza engu anü di agbü *Ezepeto. Fü ewü anü kpah acınzi engu fü Potifara, te di de mere kpapa ka wü marajümüya ka mere miri ka Ezepeto. Fü Potifara ayia aza Yüsefa, adu di agba ye.

² Fü Yüsefa angbü agba Potifara, kpah baka labi kaka-na. Amba Me ce Yüsefa kpikpi ye nda de. Me ngbü fi bü da ele ta-ngü te Yüsefa, da eto wazi fefe. Teka ngü la, fü tima ka Yüsefa, te engu ngbü emere de kpala ne, angbü enü ka-ye 'buru mbi. ³ Te Potifara wu, gü ba, Me ngbü eto wazi gbü tima te Yüsefa ngbü emere ne 'buru me-ye, ⁴ fü ngü ka Yüsefa angbü ereke gbü jia Potifara 'duwa ba-neh-ene-la. Fü Potifara afe Yüsefa, ao ba züka kpapa ka tima ka-ye, gbü nzö wü gara kpapa ka tima ka-ye eköti la 'buru. Fü ah ace ngü ka wü e ka-ye kpah 'buru nde esaka Yüsefa. ⁵ Baka te Potifara o Yüsefa baka mere kpapa teka wü ngü ka-ye bala ne, fü Me ato wazi gbü wü e ka Potifara eköti la 'buru, teka ngü ka Yüsefa. ⁶ Te di bala, Potifara du fi nga ngü teka wü e ka-ye la tine de, angü ah wu eyi, gü

ba, Yüsefa ladü. Fü Potifara angbü tîne de mere tadu, da ezü tîne bü nzïa e.

Yüsefa ka-ye ta de züka jaji komoko, te su asu. Ngü kaka-na reke gbü jia wü kpara fa sü. ⁷ FÜ ngü Yüsefa ayia areke kpah gbü jia wara Potifara. FÜ wara Potifara angbü eceka Yüsefa 'duwa de gügümü na te ye. Gbü gara ra, fü wara Potifara afiti Yüsefa, gü ba dene, "Yüsefa deyï, ni ngbü ele de ani nü ngbü la mba ake ye." ⁸ Amba ngü la tî ta gbü jia Yüsefa nda de. FÜ Yüsefa alügü ngü fefe, gü ba dene, "A'a, bala de. Ye ceka la, titîne mürü kötï ne fi nga wü ngü de gba ye ne nda tîne de, angü ni ladü sene. Engu ce wü ngü ka-ye eyi 'buru esaka ni. ⁹ Wazi wü e kaka de ekötï ne, tîne 'buru esaka ni. Gara e biringbö te engu tîri te ni nda ma. Nzö de-ye, angü ye de wara ka. Te engu ngbü emere züka ngü fï ni bala la, ah ena areke neh baye, te ni ena amere siti ngü, de bala fï mere kpara kani? Te ni mere ngü la bala, ah ena adi de mere *siti ngü gbü jia Me." Amba würüse la le ngü te Yüsefa mala la nda de. ¹⁰ Gbü wü sikipï 'buru, fü würüse la angbü fi da ekpülü Yüsefa de biri ngü ka-ye la, gü ba, "Yüsefa deyï, ani ngbü ake ye." FÜ ah afiti Yüsefa bala ma. Yüsefa le ngü kaka la nda de. FÜ Yüsefa ace ka-ye fi bü kpo da engbü ake di.

¹¹ Gbü gara ra, fü Yüsefa arï angbü ka-ye kpa esambü, da emere tima ka-ye. Gbü sikipï la, gara wü bu ye, wü kpara ka tima sela 'buru ma. Ah ngbü ka-ye bü kpikpi ye. FÜ würüse la akoro amaka engu kpikpi ye bala. ¹² Te würüse la wu bala, fü ah ayia 'duwa, atï eküte Yüsefa, azoro

bongo kaka-na gö! gü ba dene, “Ani ngbü engbü ake ye titine sene.” Baka te Yüsefa wu bala, fü ah ayia agbüürü te-ye kpüla! amü akoro kpa etanü, ace bongo ka-ye ciki esaka wüürüse la sela.

¹³ Te wüürüse la wu, gü ba dene, Yüsefa kpe eyi kpa etanü, ce bongo ka-ye, o eyi esaka ni ne, fü ah afi nga gara mani ka-ye kere. ¹⁴⁻¹⁵ Ffü ah ayia aba rere, de mere gba kpa tikpi, ai gara wü mürü tima ka watü ye 'buru kpaka ye, amala ngü fü ewü, gü ba dene, “Yi ceka la ngü ka enga *Ebere ne! Engu koro sene titine dene, agbene ra, gü ba dene, ‘Ni le awu ra wüürüse tete.’ Ma le ndara de! Ffü ra ayia 'duwa, aba rere kpa tikpi. Te engu wu bala, fü ah ayia amü akoro kpüla kpa etanü, ace bongo ka-ye, ao de esaka ra ne. Ako! Mbarase la! Watü ra za engu, koro di sene, neh teka ne? Tek a ato lümü gbü jia ra?” ¹⁶ Ffü wüürüse la ayia aza bongo ka Yüsefa la, ao, gü ba dene, “Te watü ni du koro eyi la, ah ena aceka ngü gbü ngü la me-ye.”

¹⁷ Fütanga ngü la, fü mürü köti adu akoro. Ffü wara ka la ayia kpah bü kere, anü amala nga ngü la fefe, gü ba dene, “Watü ni deyi, ye ceka la bü ngü ka labi, enga Ebere ne, ta te ye se engu, de ah mere tima sene ne. Ah koro fütanga ye ne, avi jia ni 'duwa ba-neh-ene-la! ¹⁸ Ffü ni ayia aku gba, da eba rere. Ffü cürü arü tete na. Ffü ah ayia de woro, amü akoro kpa etanü, ce bongo ka-ye ciki ede ni kötö sela. Bongo engu, ah dene!”

¹⁹ Te mürü köti je ngü la bala gömö wara ye, fü mamagama ayia asiti. ²⁰ Ffü ah ayia anü azoro Yüsefa, ai engu, agü agbü ku, gba mere miri sela. Ffü Yüsefa angbü agbü ku kpala. ²¹ Te di bala, fü

Me angbü ele ta-ngü te Yüsefa, angü Me ngbü ele engu de maguma ye 'buru. Fü Me angbü engbü ake Yüsefa, da eto wazi fefe na agbü ku kpala. Fü ngü ka Yüsefa ayia areke gbü jia mere kpara ka ku la afa sü. ²² FÜ mere kpara la ayia kpah, aza Yüsefa, ao gbü nzö wü kpara ka ku la 'buru. FÜ Yüsefa angbü eceka kpī fütanga wü tima gbü ku sela tīne 'buru me-ye ereke areke. ²³ WÜ e ka ku 'buru, te Yüsefa ngbü eceka kpī fütanga ewü ne, mere kpara ka ku la du fi nga ewü nda tīne de. Angü engu wu eyi, gü ba, Me ladü ake Yüsefa, da eto wazi fefe, gbü wü ngü de te engu ngbü emere ne 'buru.

40

Dene ngü te mere te-ye fü Yüsefa agbü ku

¹ Ta gbü wü lakī la, wü gara mere kpara ka tima ka mere miri ka wü *Ezepeto ta ladü 'basu. Gara biringbö, tima kaka-na ta teka adi eza ndü'ba ka miri, anü di fefe na de e-manzö gbü ye. Nda gara nda teka adi eza ambata de züka türü-e, enü di fü miri.

Gbü biri sīkpī, fü wü kpara de 'basu la ayia amere *siti ngü gbü jia miri ka Ezepeto la. ² FÜ ngü la ayia asiti gbü jia miri la 'duwa ba-neh-ene-la. FÜ mamaguma ayia asiti eküte wü kpara ka-ye la. ³ FÜ miri ayia aza ewü, agü agbü ku, kpah gbü sü te wüh gü *Yüsefa gbügbü na ne. ⁴ FÜ mere kpara ka wü marajümiya la ayia amala ngü fü Yüsefa, gü ba dene, “Yüsefa deyī, ye di eceka kpī fütanga wü mere kpara ka miri la.” FÜ

wü kpapa la ara agbü ku kpala bala teka mere bi sïkpï.

⁵ Gbü gara biti, fü wü kpapa ka miri de 'basu la ayia aroto. Si-ngü ta gbü wü roto ka-ewü la 'buru kpikpi ye kpikpi ye.

⁶ Kpurutokokpi la, fü Yüsefa ayia anü kpaka wü kpapa la. Fü ah akoro amaka ewü da efi nga ngü 'duwa ba-neh-ene-la. ⁷ Fü Yüsefa ayia amala ngü fü ewü, gü ba dene, "Ah mere neh baye te wü ngbü bü tiii, de mere siti fingangü de bane? E-mere wü neh ene?" ⁸ Wüh gü ba, "Ani ngbü bala kükürü de, angü ani roto roto gbü biti ne. Ani ngbü efi, gü ba, ngü ladü gbü wü roto la. Amba kpapa te ena amala nga si roto la fü ani nda ma." Yüsefa gü ba, "Te di bala, wü mala nga roto ka-wü la amala fü ni. Ni ena ayi-ta Mere Me, fü engu asere si roto ka-wü la fü ni. Angü Me de kpapa te ngbü esere ngü fü wü kpapa 'buru."

⁹ Dela 'duwa, fü mene te ngbü eto e-manzö fü miri ne, ayia amala nga nda-ye roto fü Yüsefa, gü ba dene, "Ni roto gbü biti ne, te ni wu mere siti rirü. ¹⁰ Rirü engu la, yakpakpa na bata. Fü rü la ayia ayi. Ni te eceka de, gbo! te riri na te mbe, ngbü ngbaaa bane. ¹¹ Te ni wu e la bala, fü ni awu ndü'ba ka mere miri ne esaka ni. Fü ni ayia akolo ri-rü la, angbü da efi ngungu na. Fü ni ayia atökö gbü ndü'ba la, aza, anü di, ato fü mere miri, kpah fi baka tima ka-ni, ta te ni ngbü emere ne. Dela roto ka-ni te ni roto ne, ah bala."

¹² Fü Yüsefa ayia amala si-ngü gbü roto kaka la fefe na, gü ba dene, "De-ye deyï, roto ka-ye la, ngü gbügbü na bane. Yakpa rü de te ya bata la, wüh baka sïkpï bata. ¹³ Angü fütanga sïkpï bata,

miri ena ayia äi ye engagira ye, amala ngbanga ka-ye. Fü ah ace siti ngü ka-ye la 'buru. Fü ah adu alügü ye gbü tima ka-ye, ta te ye ngbü emere ne. Fü ye adu kpah adi eto e-manzö fefe na.”

¹⁴ Fü Yüsefa adu arü amala gara ngü fü komoko la, gü ba dene, “De-ye deyï, te ye du koro eyi kpa gba mere miri kpala, te ngü la mere te-ye eyi fanü la, ye di efi nga ni. To ye mere e aïri te ni de. Te ye ena anü amaka miri la, ye mala nga ni fefe, de engu ce kpa te ni, gbü ku sene asidi. ¹⁵ Teka ne de, angü wüh gü ni gbü ku sene bü kükürü bala. Ni mere siti ngü nda-ni de. Siti wü kpara zoro ni ka-wü nda-wü me-wü, ta te ni ngbü agbü sü ka-ani to kpa fügö ne. Fü ewü ayia akoro de ni gbü Ezepeto sene, acinzi ni asidi. Baka te ni ngbü sene, fü ewü ayia aza ni, agü gbü ku bü kükürü dene. Te di bala, si-ngü te ni ngbü di gbü ku sene, ah de neh ene? De ye mala nga ngü la fü mere miri, de ah fi nga ngü teka ni.”

¹⁶ Fü mene kpara te ngbü emere ambata fü mere miri, ayia aje ngü de te Yüsefa mala fü kiri ye, gü ba, roto kaka-na la de züka ngü gbü ye ne. Fü ah ayia amala nga nda-ye roto fü Yüsefa, gü ba dene, “Ni roto nda-ni te ni bi wü kuwu bata gbü nzö ni, de ambata gbü ye, ¹⁷ kpah de mere bi wü türü-e. Fü ni angbü enü de wü e la fü mere miri. Baka te ni ngbü enü tete, fü mere bi wü lu akoro, adoro wü e de gbü nzö ni la, anza 'buru.”

¹⁸ Fü Yüsefa ayia amala nga nda-ka roto la, gü ba dene, “De-ye deyï, nda-ye roto la, ngü gbügbü bane. Wü kuwu de bata, te ye bi gbü nzö ye la, ah de wü sikipi bata. ¹⁹ Fütanga sikipi bata, mere miri ena äi ye engagira ye, amala ngbanga ka-ye.

Fü ah amörö ye, agi kö ye te rü etikpi. Fü wü lu akoro angbü edoro kö ye la. Dela ngü gbü roto ka-ye la.”

²⁰ Kpah bala, fütanga sīkpī bata, fü sīkpī ka mere miri, ta te wüh yaka engu gbügbü ayia kpah atī. Fü miri ayia amere karama teka sīkpī la. Fü ah ayia aī wü angbe cögbörö wü kpara ka-ye 'buru. Fü ewü ayia akoro gbü karama la. Fü miri ayia atima wü kpara agbü ku, aza wü kpara ka-ye de 'basu ne, akoro di engagira ye, de wü angbe cögbörö kpara ka-ye la. ²¹ Fü mere miri ayia alügü mene kpara ka-ye, te ngbü eto e-manzö fü ye ne, gbü tima ka-ye, kpah baka e te Yüsefa mala ne. ²² Fü mere miri ayia aza mene kpara ka ambata ne, amörö engu, aza kökö, agi te rü, kpah gegege baka ngü te Yüsefa mala fü ewü la. ²³ Amba kpara te to e-manzö fü miri ne, du fi nga Yüsefa nda de. Ah mala ngari Yüsefa fü mere miri kpah de, angü toto iri ka-ye teka ngü la eyi.

41

Dene ngü te Yüsefa mala nga roto ka mere miri ka Ezepeto di

¹ Fütanga re 'basu, fü mere miri ka *Ezepeto ayia aroto te engu rü ngbü kpa era mere ngu, de iri ye Nile ne. ² Fü ah aceka kpī, awu zūka wü yiti lorozi, te ewü 'bo gegere 'duwa ba-neh-ene-la. Fü ewü akoro era ngu la, angbü da ezü e ka-wü. ³ Fü gara wü yiti kpah lorozi, te ewü kürü akürü, jogo jogo bala, ayia akoro kpah, efa nga wü bu wü era ngu sela. ⁴ Fü ewü de jogo jogo

ne, ayia atı te wü züka ewü la, azüfa, anza 'buru. Fütanga ngü la, fü mere miri la ayia azükü gbü roto la.

⁵ Fü mere miri la adu kpah, atı ara. Fü gara roto adu kpah akoro gbü nzöndö. Fü ah aroto nzö-ndo lorozi, 'buru eküte lö-ndo biringbö. Fü nzö-ndo la azı jia ye areke afa sü 'buru mudu.

⁶ Fü wü gara lö-ndo lorozi adu kpah akö, ao nzö ye kpah lorozi. Amba mene nzö-ndo lorozi de sidi la, yavü ka-wü ayavü, ce bü caca na. ⁷ Fü wü ca-ndo la adu atı te züka nzö-ndo la, azüfa ewü, anza 'buru.

Dela wü roto ka mere miri te roto. Fü ah ayia azükü gbü roto ka-ye la.

⁸ Te kpı seke tete na, fü mere miri la adu angbü efi ngü 'duwa efa sü. Fü ah ayia ai wü mürü landri de wü mürü talara 'buru. Fü ah ayia amala nga wü roto la 'buru fü ewü. Fü ah adu ayi-ta ewü, de wüh sere nga si wü roto ka wü yiti, de wü ndo la, fü ni. Fü wü kpara la agiri si wü roto la ma, wüh maka sisi nda-wü de. Fü ngü ka roto la angbü fi bü esiti fingangü ka miri la, angü roto la fa wü kpara la eyi 'buru.

⁹ Fü kpara te ngbü eto e-manzö fü miri ne ayia aje ngü la. Fü ngü ka *Yüsefa ayia atı emamaguma, teka ngü ta te wüh gü ewü tete agbü ku ne. Fü ah ayia anü amala ngü fü mere miri, gü ba, "Wayi, mere miri ka-ani, ni de siti kpara. Angü ni mere siti ngü ta eyi fü ye.

¹⁰ Mere miri deyı, baka te ye kö ani, ake kpara ka ambata, gü agbü ku ne, ¹¹ roto koro ta gbü nzö ani 'basu mini kpala. Kpara ka ambata, roto nda-ye roto kpah kpikpi ye, nda-ni kpah kpikpi

ye. ¹² Te ani roto roto la, gara engä *Ebere ta ladü agbü ku kpala, te ti de mürü tima ka mere kpara ka wü marajümiya ka-ye la. Fü engä Ebere la ayia amala nga si wü roto ka-ani la 'buru fü ani. ¹³ Ffü wü ngü te ta engu sere fü ani la, ayia amere te-wü fü ani kpah 'buru bala. Angü ye za ni, alügü da tima ka-ni, baka ta te engä gina. Ffü ye aza kpara ka ambata, agi engu, emörö te rü. Wü ngü la mere te-wü kpah 'buru fanü baka ta te engä Ebere la mala fü ani. Dela ta ngü te mere te-ye, te ani roto tete agbü ku kpala."

¹⁴ Te mere miri je ngü la bala, fü ah adu afi nga ngü, gü ba, te engä Ebere sere nga si roto ka kpara ka-ni reke areke bala la, ah ti asere nga si nda-ni roto ne de? Ffü ah ayia 'duwa, atima wü kpara ka-ye kpa gbü ku la, ai Yüsefa. Ffü ewü akpe de woro, anü amaka Yüsefa agbü ku la. Ffü ewü aza engu, adürü nzönzö areke areke. Ffü ewü aza züka bongo, ato tete, akoro de engu kpaka mere miri ka Ezepeto la.

¹⁵ Ffü mere miri la ayia amala ngü fü Yüsefa, gü ba dene, "Ni roto gbü biti ne. Gbü fingangü ka-ni, roto la de ngü gbü ye. Amba gara kpara, de te ena asere si roto la fü ni, nda ma. Ffü ewü ayia amala nga ye fü ni, gü ba, 'Ye ti eyi asere si-ngü gbü roto.' Ffü ni ayia ai ye dene teka ngü la." ¹⁶ Yüsefa gü ba dene, "Wayi bala, miri ka-ni, te Me le eyi la, ah ena asere si roto ka-ye la fü ni, angü ni ti asere si roto la fü ye, de tete-ni, de. Amba ni wu, gü ba, Me tima züka ngü eyi fü ye gbü roto ka-ye la, te ena agu maguma ye."

¹⁷ Ffü miri ayia amala nga roto la fü Yüsefa, gü ba dene, "Ni roto bala, te ni rü ngbü era

mere ngu Nile ne. ¹⁸ Fū wū yiti lorozi, te ewū 'bo, gegere agegere 'duwa ba-neh-ene-la, fū ewū ayia akoro da ezü e ka-wū fūh gümba, era mere ngu la. ¹⁹ Ni te edu awu kpala de, fū wū gara ewū, te ewū kürü akürü, kpah lorozi, koro kpah eyi. Ni wu wū yiti, te ewū kürü siti bala, gügü la fi de. ²⁰ Fū siti wū yiti la ayia atī te zūka wū bu wū la, azüfa ewū 'buru. ²¹ Te wū siti yiti la züfa wū bu wū la nza tete na, wüh 'bo koro memere kpah de. Wüh kürü ka-wū fi bü akürü, jogo jogo te nga wū la. Fütanga ngü la, fū ni ayia azükü.

²² Fū ni adu aroto kpah te biri lö-ndo yaba nzö ye lorozi. Fū ah azī jia ye 'buru mudu tete. ²³ Fū ni adu kpah awu gara lö-ndo, de nzö ye kpah lorozi. Amba mene nzö-ndo la yavü ayavü, ce bü caca. ²⁴ Fū ca-ndo la ayia azüfa wū zūka ndo la 'buru, anza ka.

Dela roto te ni roto. Fū ni amala nga roto la fū wū mürü talara 'buru. Fū roto la afa ewū 'buru. Kpara esüka ewū te ena asere si roto la fū ni nda ma.”

²⁵ Fū Yüsefa ayia amala ngü fū mere miri la, gü ba, “Mere kpara deyī, wū roto de te ye roto 'basu la, si-ngü gbü ewū ka-ye ngbee biringbö. Me wu eyi, gü ba, gara ngü ladü kpa engagira nü, te ni, Me, ena amere. Fū ah akoro amala nga ngü la 'buru gbü roto ka-ye la, teka fū ye areke te-ye, angbü nzo. ²⁶ Wū zūka yiti de lorozi, de wū zūka nzö-ndo la, wüh ka-wū de wū zūka wū re lorozi, te ena akpo enatikine. Si-ngü ka-ewū 'buru biringbö. ²⁷ Teka siti wū yiti, de siti wū nzö-ndo la, wüh de siti wū re ka kpīrī tala, kpah lorozi, te ena akoro fütanga zūka wū re la.

²⁸ Si-ngü gbü ewü kpah 'buru biringbö, baka te ni mala fü ye la.

Dela ngü te Me sere fü ye, teka ngü de te Me ena amere kpa engagira nü. ²⁹ Mene wü re de te ewü ena akpo enatikine baka wü re lorozi ne, ah ena adi 'buru de züka wü re, te wü kpapa ena angbü de mere bi wü zü-e esaka wü afa sü, gbü Ezepeto sene. ³⁰⁻³¹ Fütanga ngü la, fü mere siti kpiri tala ayia ati gbü nzö wü kpapa ka Ezepeto sene kpah 'buru. Siti tala la ena amere wü kpapa kpah de wü re lorozi. Fü wü kpapa angbü de mere cinga. Fü ewü angbü efi nga züka wü e, ta te ewü ngbü emere gbü züka wü re la ma. Wüh fi nganga, maka de, angü zü esaka ewü tine ma. Fü mere siti cinga la ayia afü kere wü kpapa kerekere gbaa. ³² Ngü de te ye roto roto la tete dü 'basu ne, ah kükürü de, angü Me ngbü emala ngü la kpekpeke, gü ba, 'Ngü te ni ena amere la, ah ti ayiri nda tine de.' "

Dela ngü te Yüsefa mala fü mere miri ka Ezepeto la, teka roto kaka-na.

³³ Fü Yüsefa adu, anda'ba te-ye, ato fingangü fü mere miri la, gü ba dene, "Mere kpapa deyü, ah ena areke afa sü, te ye ena areke te-ye mbi mbi mbi, gbü züka wü re de lorozi ne, teka mere kpiri tala te ena akoro ne. Te di bala, ah le de ye giri züka kpapa ka-ye, te jijia mba amba, teka fü ye afe engu, ao gbü nzö wü kpapa ka-ye 'buru. Fü kpapa la angbü mere kpapa fütanga ye. ³⁴ Ah ena adi bü nzö engu kpikpi ye ne de. Ah le de ye fe kpah wü gara kpapa, ao ewü fütanganga na, gbü nzö wü gara koti ka-ye biri biri 'buru, de wüh di ele ta-ngü te mere kpapa la.

Fü wü kpara la angbü ebiti wü e, eo gbü kafa ka-ye, ace ao bala, teka siti tala te ena akoro. Te ah de lakī ka ndo, anga lakī gara zü koro me-ye la, ah le de kpara ye süka e ka-ye la gbü wü 'buruve, de ah za süsüka na biringbö, ah to fü ye. Fü ye aza ao, teka aküwa wü kpara gbü mere kpīrī tala te ena akoro. ³⁵ Ah le de wü kpara di ebiti mere bi wü zü gbü kafa ka-ye bala, gbü wü re de lorozi ne 'buru. Fü ewü adi eceka kpī fütanga wü zü la aceka mbi mbi mbi ereke areke. Fü ah angbü kpala, ³⁶ angü mene gara re lorozi, de te ena akoro sidi nga engu la, ah ena adi tīne siti wü re. Te ye mere bala la, wü kpara ena angbü ekoro, adi emaka wü e 'buru kpaka ye. Fü ewü aküwa esaka mere kpīrī tala la. Dela ngü te ni fi, gü ba, ah tī atī de ye mere bala.”

Dela ta fingangü te Yüsefa to fü mere miri ka Ezepeto, teka kpīrī tala te ena atī gbü nzö wü kpara ne.

Dene ngü te mere miri o Yüsefa tete, mere kpara gbü Ezepeto

³⁷ Fütanga ngü te Yüsefa mala fü mere miri la, fü ngü la ayia atī gbü jia miri 'duwa kpini. Fü wü angbe cögbörö kpara kaka-na ale kpah ngü la bala. ³⁸ Fü miri adu amala ngü fü wü angbe cögbörö kpara ka-ye la, gü ba dene, “Züka ngü! Wü ceka la komoko la! Engu de kpeke kpara, te Me to wazi fefe na me-ye. Ni ena aza engu, ao kpara te ena adi ebiti wü e la me-ye gbü Ezepeto sene. Angü ani tī amaka kpeke kpara bakaka la nda-ani de.”

³⁹ Fū mere miri la adu amala ngü fū Yüsefa, gü ba dene, “Yüsefa deyī, ni wu eyi, gü ba, ye de kpeke kpara, te ye wu ngü eyi fa sü, angü Me gü tamu ngü, de te ena amere te-ye kpa engagira nü, ne eyi fū ye. ⁴⁰ Te di bala, ni ele ao ye fütanga ni, teka fū ye angbü gbü nzö wü sü ka-ni ne 'buru, de wü kpara ka-ni ngbü 'buru esaka ye.”

⁴¹⁻⁴² Fütanga ngü la, fū mere miri la ayia 'duwa, aza tüngü ka miri ka-ye, ato te jikpa Yüsefa. Fū ah amala ngü fefe na, gü ba, “Tītine, ni o ye eyi mere kpara gbü sü ka-ni ne 'buru.” Fū ah adu kpah aza mere bi züka wü bongo ka-ye, ato fū Yüsefa. Fū ah aza züka mangba'da gbü diki-se, agü gbü ngüngürü na. ⁴³ Fū ah aza arabīya, te wü nü ngbü egbeke, ato kpah fū Yüsefa. Te wü kpara wu Yüsefa da enü de arabīya la, fū ewü angbü 'buru da emī koko, de wü karayi, da egbo nga iri Yüsefa di.

⁴⁴ Fū miri la adu amala ngü fū Yüsefa, gü ba dene, “Yüsefa deyī, ni o ye eyi fütanga ni. Kpara gbü Ezepeto sene, te ena amere ngü eta kuru jia ye, ena adi ma. Ni to wazi eyi fū ye, teka amere tima la di 'buru. Gara kpara te ena ayi-ta ye, gü ba, ‘Ye mere ngü bala, neh teka ne?’ ne, ah ena adi kpah ma. Te kpara le amere ngü sene la, ah ena ayi-ta ye feke. Dela ngü te ni, mere miri, mala me-ni bala.”

⁴⁵ Fū mere miri la adu agü iri Yüsefa tīne Zafenata-Paneya, te di de iri ka wü Ezepeto. Fū ah adu aza gara jaji würüse de iri ye Asenata, ato fū Yüsefa, de ah ngbü wara ka tete. Asenata

ta de ye gara mere kpara, de iri ye Potifera.*

⁴⁶ Dela ngü ta te mere miri ka Ezepeto fe Yüsefa tete, ao engu gbü nzö wü sü ka-ye 'buru, o re ka Yüsefa di ta la bü ngbee teke biri de füh ye nzükpa. Fü Yüsefa angbü endoro te nga nzö wü köti ka Ezepeto la 'buru, da eceka tima ka ndo, te wüh ngbü ebite gbü wü sü la tine 'buru me-ye.

⁴⁷⁻⁴⁸ Fü wü Yüsefa akpo de tima ka-wü la, angbü da endoro, da ebite wü zü la, angü wü kpara mere zü ta gbü wü re la 'duwa baneh-ene-la. Fü wü e arı tine 'duwa ba sirimbi la. Fü e angbü kötö 'duwa faaa! Fü wü kpara angbü eto wü e la, fü wü Yüsefa angbü ebite gbü wü kafa ka mere miri, te wüh jı te nga wü nzö köti la 'buru. Fü wü Yüsefa angbü emere tima la kpini kpini bala, teka wü re lorozi la 'buru.

⁴⁹ Fü wü kafa la asi 'buru de wü e gbü wü gbe gbe gbe, dada te wüh ena atanga nda tine ma.

⁵⁰⁻⁵² Gbü züka wü re lorozi la, fü Yüsefa ayia abı wü jaji komoko 'basu ake wara ye, Asenata ne. Fü Yüsefa agü iri gina ye ye la Manase, gü ba, “*Siti ngü ta te wü di engu ni ni mere ni di ne, ni ce eyi fü ewü 'buru.” Fü engu adu agü iri e'ba'basu na la Efürayıma, gü ba, “Me to wazi eyi fü ni. Ni sibi eyi gbü sü, ta te ni maka mere cinga tete na ne.”

⁵³ Fü mene züka wü re de lorozi la ayia anza.
⁵⁴⁻⁵⁵ Fütanga ngü la, fü mere siti kpıri tala ayia atı gbü nzö wü kpara, kpah baka ngü ta te Yüsefa mala ne. Fü tala la angbü eyükü sü

---

* **41:45** 41:45 Potifera ta de kpara te di de mürü gele ka Ono.

gbü sü ka wü Ezepepeto 'duwa ayükü. Fü ah atí kpah gbü nzö wü kpara te nga wü gara sü füh kotö la nde 'buru. Fü wü kpara ka Ezepepeto aci 'buru de gba. Fü ewü akpo angbü enü kpaka miri, angbü eku gba fefe na teka e-mazü. Angü e-mazü ka-ye duu gbü kafa ka mere miri ka Ezepepeto la. Fü miri la angbü etima ewü kpaka Yüsefa, gü ba, “Wü nü, wü se e esaka Yüsefa la, teka fü wü aküwa.” ⁵⁶ Te Yüsefa wu bala, fü ah ayia aü mö wü kafa, akpo da ecinzi wü e la fü wü kpara. ⁵⁷ Fü gara wü kpara agbü wü gara sü angbü kpah ekoro da ese wü e kpaka Yüsefa gbü Ezepepeto sela, angü tala tí ta te nga wü sü füh kotö ne 'buru.

42

Dene ngü ka wü Yüsefa de wü di engä ni ye

agbü Ezepepeto

¹ Ta gbü wü re ka mere kpíri tala la, wü *Yakobo, wö ye *Yüsefa, ngbü ka-wü ta fi agbü tö ka wü *Kanana kpala. Baka te mere kpíri tala la tí tete, fü tala la azoro sü, akoro agbü tö ka Kanana kpah 'buru. Fü tala la angbü emere wü Yakobo agbü Kanana kpala 'duwa baneh-ene-la. Fü Yakobo ayia aje ngü, gü ba, “Ndo ladü agbü *Ezepepeto.” Fü ah ayia amala ngü fü wü di ye, gü ba dene, “Wü di ni deyí, ah mere neh baye, te wü ngbü bü eceka kpí, da ekpi tala de bane ne? ² Wü yia eyia, wü nü agbü Ezepepeto, wü se mba ndo, adu di, fü ani ezü ka tala te ani ke. Angü ni je eyi, gü ba, ndo ladü agbü Ezepepeto kpala.”

³ Fū wü didi ayia ale ngü la. Fū ewü ayia baka wü kpara nzükpa, anü agbü Ezepeto, teka ase ndo. ⁴ Amba Yakobo le de Benzamina, te di de zu engä ni ye Yüsefa ne, mere e anü gbü nga wü di engä ni ye la nda de, angü gara siti ngü ena amere engu te kaje. ⁵ Fū wü di Yakobo la anü amaka te-wü de wü gara wü bu wü, te ewü ngbü kpah enü ase nda-wü jia ndo agbü Ezepeto la. Angü mere tala la tī gbü tō ka Kanana kpah 'buru.

⁶ Amba Yüsefa, mü ka-mü ta mere kpara fütanga mere miri ka Ezepeto la. Mü kpah me-mü de kpara te ngbü ecinzi wü ndo la. Wü kpara 'buru, te ewü ngbü enü ese ndo ne, ngbü ekoro kpaka Yüsefa feke. Te di bala, fū wü di engä ni ye na ayia akoro kpah kpakaka na, teka ase ndo ka-wü. Fū ewü ayia abu nzökuta wü engagira Yüsefa, angbü ecu ngüngü. Amba wüh wu ta, gü ba, Yüsefa de engä ni ani, ne nda-wü de.

⁷⁻⁹ Fū Yüsefa ayia awu wü di engä ni ye teke. Fū ah angbü eceka ewü, te ewü ngbü ebuka gbüra wü, da ecu ngü ye ne. Fū ah afi nga roto ka-ye, ta te engu roto ne, amaka. Fū ah ayia amere mani, afü te-ye fū ewü baka ganzi kpara, da emala ngü fū ewü gbü mö ka wü Ezepeto. Fū gara kpara angbü efü ngü la, gbü mö ka wü *Ebere. Fū Yüsefa angbü emala ngü fū ewü 'duwa kuwa kuwa bala, gü ba dene, “Yi koro neh kaye?”

Fū ewü alügü ngü, gü ba dene, “Ani koro ka-ani agbü Kanana, agiri mba engä ndo, ase.” Yüsefa gü ba dene, “Yi ngbü esu ka-yi wu! Yi

de wü mürü mani! Yi koro sene de mani, awu tö ka-a ne, teka adu amala nganga na fü wü vügü!”

¹⁰ Wüh gü ba dene, “Mere kpara, ah bala de. Ani koro ka-ani bü nzö teka ase ndo. Ani de wü mürü mani nda-ani de. ¹¹ Ani ka-ani 'buru de wü di kpara biringbö. Ani de züka wü kpara. Fanü fanü, ani su wu de.”

¹² Yüsefa gü ba dene, “Wü ngbü esu ka-wü dela wu! Wü ka-wü nda-wü wü mürü mani fanü! Wü ena adu amala nga tö ka-ani ne fü wü vügü ka-ani!”

¹³ Wüh gü ba dene, “Mere kpara deyi, ani enda'ba te-ani fü ye. Ani su wu nda-ani de. Ani ka-ani 'buru de wü di kpara biringbö. Wö ani bi ani ta baka wü kpara nzükpa de füh ye 'basu. Fü gara engu ni ani biringbö ayia adürü. Ambadu ka-ani ladü kpa eköti, kpaka wö ani, agbü Kanana kpala.”

¹⁴ Yüsefa gü ba dene, “Wü ngbü fi bü esu wu, neh teka ne? Ni wu eyi, gü ba, wü de wü mürü mani! ¹⁵⁻¹⁶ Te ah bala, ni ele awu ngü ka-wü la mbi mbi mbi. Ni ena aza wü, agü 'buru agbü ku. Fü ni awu la ngü ka-wü la. Angü wü mala eyi fü ni, gü ba dene, ‘Gara engu ni ani kpah ladü kpaka wö ani kpala.’ Te di bala, ni ele awu engu ni wü la cu de jia ni feke. Gara süka wü biringbö nü za engu, koro di fü ni. Te ah koro de engu eyi la, fü ni awu, gü ba, wü mala eyi zu ngü fanü fanü. Fü ni ace kpa te wü. Te ah du koro de la, amba wü ka-wü de wü mürü mani.” Fü Yüsefa akina lö mere miri ka wü Ezepeto la, gü ba, “Te yi koro de engu de la, yi du agbü Kanana kpah de. Yi ena angbü gbü ku sene, zalü te ma ena awu engu ni yi la cu de jia ra.” ¹⁷ Fü Yüsefa

ayia aza ewü, agü agbü ku. Fü ewü ara kpala sïkpï bata.

¹⁸ Fütanga sïkpï bata la, fü Yüsefa atima kpara de wüh za ewü, koro de ewü engagira ni. Fü ah arü amala ngü fü ewü, gü ba dene, “De-wü deyï, ni ele aküwa wü, angü ni ka-ni de kpara ka Me. Te di bala, ni ele ngü biringbö de wü mere, fü ni ace kpa ni te wü. ¹⁹ Ni le de gara süka wü biringbö ngbü ciki gbü ku sene. Fü gara wü la ayia ago de ndo fü wü kpara ka-wü de kpa ekötï la, de wüh zü ka tala. ²⁰ Te wü du koro eyi kpa ekötï la, de wü za enga ni wü engu la, du di fü ni kpakine. Te ni wu mbarase la eyi cu de jia ni la, ni ena awu, gü ba, ngü ka-wü eyi fanü, fü ni ace kpa te wü.” Te wüh je ngü la, fü ewü ayia 'buru ale ngü la.

²¹ Fütanga ngü la, fü ewü akpo da ero mö esüka wü sela, gü ba dene, “Yi ceka la! Mere kuru koro kpah eyi eküte nih dene! Maguma Me siti eyi eküte nih, teka mere *siti ngü, ta te nih mere eküte Yüsefa ne. Angü ah ku gba ta te-ye eyi fü nih ma, nih le ngü tete na de. Nih wu cicinga na kpah de. Dela eyi mere siti dürü ngü ka-nih, te nih mere.” ²² Fü Rübena ayia amala ngü fü wü di enga ni ye la, gü ba dene, “Ni mala ta fü wü eyi, gü ba dene, ‘Ani mere e amere siti ngü fü mbarase la de.’ Wü le aje ngü, de ta te ni mala fü wü ne, 'buru 'dö de. Enatikine ani maka mere siti kuru eyi gbü ngü la.”

²³ Yüsefa, mü ngbü eje ngü, de te wü di enga ni mü ngbü emala esüka wü, la nde 'buru. Amba wüh wu bala nda-wü de, angü Yüsefa ngbü emala ngü fü ewü 'buru gbü ganzi mö. Fü gara

kpara angbü efü ngü la fü ewü. ²⁴ Te Yüsefa je ngü de te ewü ngbü emala la, fü ziki'di gba ayia amo engu. Fü ah ayia afü kpa ekere e, angbü eku gba kpala, angü wüh ena awu ngura gbü jia ni wu. Fü ah aku gba kpala baaala, ayia atüka te-ye, adu kpaka wü di engu ni ye. Fü ah adu aza gara süka ewü de iri ye Simiyona ne, ai engu gbü jia ewü sela, agü angbü ku. Fü ah ace kpa te wü bu ye na.

Dene ngü teka dudu ka wü di engu ni ye Yüsefa agbü Kanana

²⁵ Fütanga ngü la, fü Yüsefa ayia amala ngü fü wü mürü tima ka-ye, gü ba dene, “Wü nü enü, wü cö ndo gbü wü kombo ka wü kpara ne, de wü to kpah gara e-mazü fü ewü teka kaje.” Amba Yüsefa le aza jiase esaka wü di engu ni ye la nda de. Fü ah afi nga mani, amala fü wü kpara ka-ye la, gü ba, “Wü kpara ka-ni deyü, te wü za jiase ka wü kpara la eyi la, de wü za jiase la, lügü fü ewü zirri, gbü mani, gbü kombo, gbü jia ndo ka-ewü la.” Fü wü kpara ka Yüsefa la adu amere kpah bala.

²⁶ Fü wü di engu ni ye Yüsefa ayia abü jia ndo ka-wü gbü wü kombo la, ao füh wü dongi ka-wü, angbü ego di kpa eköti.

²⁷ Te wüh ngbü ego tete na, fü sü atü te ewü te kaje. Fü gara süka ewü ayia afuru mö kombo ka-ye, teka acö jia ndo, ato fü dongi ka-ye. Ah ga, ni ceka kpi de, gbo! te jiase ka-ye gbü jia ndo la. ²⁸ Fü ah adu amala ngü fü wü di engu ni ye, gü ba dene, “Wü di engu ni ni deyü, wü ceka la! Nda-ni jiase, de te ni se ndo di ne, ka-ye ladü dene!” Fü

ewü aci 'buru angbü eyi ayi ka cürü. Maguma ewü tine kpo ma. Fü ewü agü ba dene, "Ata! Me mere fü ani de bane neh ene ngü ne?"

²⁹ FÜ ewü ayia ago akoro kpa eköti, kpaka wö wü, agbü *Kanana. FÜ ewü ayia amala nga ngü la 'buru fü wö wü, gü ba dene, ³⁰ "Wö ani deyü, ngü mere ani agbü Ezepepeto kpala fa sü. Komoko de kpala, te di de mere kpara ka wü Ezepepeto, te ngbü ecinzi ndo ne, ngbü emala ngü fü ani 'duwa kuwa kuwa bala. Ah gü ba, 'Ani de siti wü kpara. Ani koro gbü mani, awu sü ka-ani.' ³¹ Ani gü ba, 'Ah bala de. Ani de mürü mani nda-ani de. Ani de züka wü kpara, te ani yia cu agba wö ani. ³² Ani 'buru wü di kpara biringbö, angü wüh bi ani 'buru nzükpa de füh ye 'basu. FÜ gara enga ni ani ayia adürü. Amba gara na ladü kpa eköti akine.' ³³ Mere kpara la gü ba dene, 'Ni ele awu ngü te ani mala ne cu de jia ni. Te ah bala la, ni ele fü Simiyona angbü ciki kpala, de du ani ne lügü nga wü, du de jia ndo fü wü kpara ka-ani kpa eköti, teka tala.' ³⁴ Ah gü ba dene, 'Te ani du koro eyi kpa eköti kpakine la, de ani za enga ni ani, Benzamina ne, du koro di, teka fü ni awu engu cu de jia ni. Te ni wu engu eyi la, fü ni ale, gü ba, ngü ka-ani, ka-ye fanü. FÜ ni adu ace kpa te Simiyona, teka fü ani adu tine, angbü ese wü e-mazü ka-ani ba e te ani ngbü ele.' Dela ngü de te mere kpara ka wü Ezepepeto la mala fü ani kpala. FÜ ani ayia alügü nga ani, adu akoro dene." Dela ngü te wü di enga ni ye Yüsefa mala fü wö wü.

³⁵ Baka te ewü kpo ngbü eü wü kombo ka-wü, teka afü jia ndo la gbü wü gara e ne, wüh te

eceka de, gbo! te jiase ka-ewü, ta te ewü se ndo di ne, ka-wü 'buru ladü te nga wü biri biri 'buru. Te wüh wu jiase la, fü ewü angbü de mere cürü te wü, de wü wö wü 'buru.

³⁶ Ffü wö ewü, Yakobo, ayia amala ngü fü ewü, gü ba dene, “Yi ceka la bü mere siti cinga de eküte ra ne! Yüsefa dürü kpah eyi! Simiyona dürü kpah eyi! Yi yia kpah eza Benzamina esaka ra asidi! Ma ena amere ngü ra tñe neh fe? Yi ena aza engu, adu di kpala, amere de engu neh ene? Ööö! Wüh le amörö wü di ra ne anza fere le 'buru?”

³⁷ Ffü Rübena ayia amala ngü fü wö ye, gü ba dene, “Wö ni deyi, ah bala de. Ye to Benzamina esaka ni, de ni ceka kpí fütanganga na me-ni. Ye fi nga ngü de. Angü engu tí akpi de. Ni ena adu de engu, akoro di kpaka ye akine. Te ni du koro de engu de la, de ye za wü di ni de 'basu ne, ye mörö ewü asidi dada na.” ³⁸ Yakobo gü ba dene, “A'a! Ni le bala de! Ye ni Benzamina nü de! Angü ni ewü bí ewü ngbee 'basu ake Yüsefa. Yüsefa kpi kpah eyi. Dudu esaka ni ngbee biringbö dene. Te siti ngü mere engu esaka wü kpa te kaje la, ni ena amere dela tñe neh baye? Engu dela, ni ena akpi tñe ka mere cinga de? Ye ni, Benzamina, tí anü de wü kpala de! Ni mala eyi dela!”

43

Dene ngü ka Yüsefa ake Benzamina

¹⁻² Fütanga ngü la, fü wü *Yakobo ayia angbü ezü ndo, ta te wüh koro di agbü *Ezepeto ne, anza. Amba mere kpíri tala la ka-ye fi ladü. Ffü

Yakobo ayia amala ngü fü wü di ye, gü ba dene, “Wü di ni deyi, wü du la kpah edu agbü Ezepeto, teka ase gara jia ndo, adu di fü ani.”

³ Fü *Yuda ayia amala ngü fü wö ye, gü ba dene, “Ani ena amere neh baye? Angü mere kpara de ka wü Ezepeto la mala ta ngü fü ani eyi kpekpeke, gü ba dene, “Te ani le adu kpaka ni kpala la, ah le de ani za enga ni ani, Benzamina, du di kpo. Te engu ma la, de ani mere e adu akoro kpala tine de.’ ⁴ Te di bala la, te ye le eyi de ani du kpah, ase gara ndo kpala la, ah le de ani nü tine de wü Benzamina. ⁵ Te ye le de la, ani ti te ani ena anü kpala kpikpi ani nda-ani kpah de, angü komoko la mala ta ngü fü ani eyi 'duwa kpekpeke, gü ba dene, “Te ani du kpala kpikpi ani la, ah ena adi esiti.’ ”

⁶ Yakobo gü ba dene, “Anga yi mala nga enga ni yi fefe na, neh teka ne? Te engu di ka-ye ta kpa eköti akine ne. Dela siti ngü! Yi to mere cinga te ra bala, neh teka ne?” ⁷ Wüh gü ba dene, “Wö ani deyi, komoko la ngbü ta eyi-ta ani 'duwa kpini kpini, teka wü ngü de kpa gba ani kpakine ne 'buru, gü ba dene, ‘Wö ani ladü de jia ye? Anga gara enga ni ani kpah ladü?’ Te mere kpara yi-ta ngü bala la, de ani nga tine bü anga? Ani wu ta neh kpo, gü ba, engu ena ayi-ta ani teka Benzamina, de ani du koro de engu? Ani wu bala de. Dela si-ngü te ani mala ngangana tete na ne.”

⁸ Fü Yuda ayia amala ngü fü wö ye, agü ba dene, “Wö ani deyi, ye ce kaje fü Benzamina, de ani nü de ewü, ase ndo, angü ani ena akpi anza de wü jaji ka tala. ⁹ Ni ena adi eceka kpi

fütanga Benzamina me-ni, zalü te ani ena adu akoro de ewü kpaka ye akine. Te ni du koro de engu de la, de liya engu la ngbü tîne gbü nzö ni fî mere badi. ¹⁰ Te di bala, ah le de ani nü 'duwa anü enatikine, angü ani du ra eyi fa sü dene. Te ye ena angbü ta etiri engu de la, de ani nda nga ani agbü Ezepeto dene eyi du 'basu."

¹¹ Yakobo gü ba dene, "Te ah bala la, ah le de wü mere wü ngü bane. Wü za wü züka wü e, te di kpa gbü sü de sene ne, ba *se-mü, bete züka wü ri-rü, de wü gara rü ka wuru de se ye, bete kölökö ka wü. Dela wü e te ewü ena aza, anü di, ato fü mere kpara la, baka takpa ka-wü fefe na. ¹² Wü za kpah mere bi jiase, teka ase ndo di. Fü wü aza kpah gara jiase, da engu ta te wüh lügü gbü kombo ka-wü ne. E-wu neh da, wü kpara la mere ngü la gbü iri-to. ¹³ Kpah bala, ah le de wü za enga ni wü, Benzamina, eza gbü nga wü. De wü yia 'duwa enatikine, anü agbü Ezepeto, kpaka komoko la. ¹⁴ Mere Me di de wü, de gbüra wü reke gbü jia komoko la areke, de mamaguma gu eküte wü agu. Fü ah alügü enga ni wü, de te engu zoro, tiri o de kpala ne. Kpah bala, Me gu mamaguma, de engu mere e ato kpa ye te Benzamina kpah de. Wü nü enü, Me ladü. Te wü kpara le amörö Benzamina la, wüh mörö emörö."

¹⁵ Fü wü di Yakobo ayia 'duwa kere, aza wü takpa la, areke 'buru, aza kpah jiase, ta te wüh lügü fü ewü gbü kombo ne, bete gara jiase, te ewü ena ase ndo di. Fü ewü ayia tîne de wü Benzamina, anü agbü Ezepeto.

Te wüh koro kpala, fü ewü anü kürrrü, asere

te-wü kpaka *Yüsefa. ¹⁶ Te Yüsefa wu Benzamina esüka wü di engä ni ye la, fü ah ayia amala ngü fü mere mürü tima ka-ye la, gü ba dene, “Ye wu eyi, wü komoko ne, wüh de wü ngba ka-ani. Ye za ewü, ye du de ewü kpa eköti. De ye nü, ye za mere siti yiti, ye wa, de wüh mere fü ani. Angü ani ena azü e ka tü-ra enatikine de ewü.” Amba wü di engä ni ye Yüsefa wu engu nda-wü la fi de. Ah gbü jia ewü ka-ye ba ganzı kpara la. ¹⁷ Fü mürü tima ka Yüsefa la ayia aza ewü, anü de ewü kpa gba Yüsefa, kpah baka ngü te engu mala fefe na la.

¹⁸ Te wüh koro te möngiti 'baranga ka Yüsefa, fü mere cürü akpo arı te wü, angü wüh ngbü efi, gü ba dene, “Wüh ngbü efiti ani, arı de ani kpala, teka azoro ani gbü iri-to, akö wü nü ka-ani 'buru, adu afü ani, ao labi ka-wü tete. Ani wu de, anga maguma ewü ngbü esiti te ani ne, teka jiase ka-ewü, ta te ewü lügü fü ani gbü jia ndo ne?” ¹⁹ Fü ewü ayia ace te-wü, arü ka-wü ciki emöngiti 'baranga la, gü ba, te ani ri kpala la, wüh ena azoro ani.

Fü ewü amala ngü fü komoko ka Yüsefa la, gü ba dene, ²⁰ “Mere kpara, mba engä ngü ladü kpaka ani cükü'daye, te ani le amala fü ye. Ani koro ta sene, ase ndo. Te ani se ndo la, fü ani alügü nga ani, angbü ego, ²¹ fü sü atı te ani, fü ani ara te kaje. Gbü biti la, fü ani ayia afuru mö kombo ka-ani ciki gbü sü la, teka ato ndo fü wü nü ka-ani. Fü ani ayia amaka jiase, ta te ani se ndo di, ne 'buru da ye, gbü kombo ka-ani. Jiase la, ani za du koro di kpah eyi esaka ani sene. ²² Ani du koro dene kpah de gara jiase, ase gara

ndo di, angü ani wu mene kpara, de ta te o jiase la gbü kombo ka-ani, ne nda-ani de.”

²³ Fü komoko la alügü ngü fü ewü, gü ba dene, “Ngü ma. Wü kpe cürü de. Angü jiase de ta te wü se ndo di de sene ne, ah ka-ye nda ladü esaka ni. E-wu neh da, ah ena adi dela Mere Me, te za jiase la me-ye, lügü gbü kombo ka-wü la.” Te wüh je ngü la bala, fü ewü ayia arī anü kpa eköti la. Fü komoko la ayia anü aza Simiyona, akoro di fü ewü.

²⁴ Fü wü mürü tima la ase ngu, ato fü ewü, fü ewü azürü lö wü di. Fü ewü ato kpah e fü wü nü ka-ewü, azü. ²⁵ Fü wü di engä ni ye Yüsefa ayia aza wü takpa ka-wü, te ewü koro di fü mere kpara la, aö nzo, angü wüh wu eyi, gü ba, “Ani ena azü e enatikine gbü ra ne, de wü mere kpara la.” ²⁶ Etü ra la, fü Yüsefa adu akoro agba ye. Fü wü di engä ni ye na ayia akoro kpakaka na la, afüwa te-wü, abuka gbüra wü kötö, acu ngüngü na. Fü ewü aza wü takpa la, ato fefe na. ²⁷ Fü Yüsefa agü mandī fü ewü, ayi-ta ewü, gü ba dene, “Yi 'buru mbi? Wö yi, ta te yi mala nganga, gü ba, ah gbe eyi ne, ah kpah ladü mbi?” ²⁸ Fü ewü alügü ngü, gü ba dene, “Wayi, mere kpara, engu ladü mbi.” Fü ewü adu kpah abuka gbüra wü, acu ngüngü na.

²⁹ Fü Yüsefa ayia aceka kpī, awu Benzamina, te di de zu engä ni ye guvu ni ye ne. Fü engu ayi-ta ewü, gü ba dene, “Dela engä ni yi, de ta te yi mala nganga na ne?” Fü ah ayia amala ngü fü Benzamina, gü ba dene, “Engä ra, Me di de mü.” ³⁰ Fü cinga Benzamina ayia arī tete 'duwa baneh-ene-la. Fü ngura akpo angbü ekoro gbü jijia.

Fü ah ayia sela bü ferrre, arı kpa esambü ka-ye ka rara, angbü eku gba kpala. ³¹ Nganga yiri kpah de, fü ah adu atüka te-ye, aza ngu, azürü gbüra ye di, adu kpah akoro angbü kpaka ewü kpala. Fü ah adu amala ngü fü wü mürü tima ka-ye, gü ba dene, “Wüh koro de e-mazü ekoro fü ani.”

³²⁻³³ Fü wü kpara kaka-na akö da-ngbüngbü, ado areke teka e-mazü la. Fü ewü aza mere züka da-ngbüngbü la, agü fi fü gina ewü. Fü ewü adu agü nda wü gara la fi bala, te nga re ka-ewü, zalü akoro di te ambadu. Fü ngü la ayia aga gbü jia ewü 'duwa ba-neh-ene-la, wüh gü ba, “Komoko ne wu ani te nga re ka-ani, neh baye baye?”

Fü wü mürü tima ka Yüsefa akoro de e-mazü la. Fü ewü ato nda Yüsefa kpah kpikpi ye. Fü ewü adu ato nda wü di engä ni ye kpah kpikpi ye. Fü ewü ato nda wü gara wü kpara ka Ezepeto la kpah kpikpi ye. Angü wü kpara ka Ezepeto zü e te sü biringbö de wü *Ebere nda-wü de, angü gele ka wü Ebere gbü jia ewü esiti.

³⁴ Fü Yüsefa adu aza kpah nda-ye züka so, de te engu ngbü ezü ne, ato fü wü di engä ni ye la, te nga ewü 'buru. Ah to nda Benzamina 'duwa gbe,* fa nda wü di engä ni ye la ka. Fü ewü azü e la, asika di 'duwa ba-neh-ene-la. Fü ewü ato kpah fi, fü ewü anzö. Fü ewü ayia angbü tıne de mere tadu ka fi gbü jia wü la.

44

---

* **43:34** 43:34 Wüh gü ba, Yüsefa to ta so fü Benzamina, fa nda wü di engä ni ye na la, du 'buruve.

Dene ngü te Yüsefa re maguma wü di engä ni ye di

¹ Fütanga ngü la, fū *Yüsefa ayia afi nga gara mani. Fū ah amala ngü fū mürü tima ka-ye la, gü ba dene, “Ani ena amere gara mani fū wü kpara la. Ye nü enü, ye kö kombo ka ewü la 'buru, de ye nü di, ye cö ndo gbügbü na 'buru gbe gbe gbe. Te wüh to jiase eyi fū ye la, de ye za, ye o lügü gbü wü kombo ka-ewü, te nga ye biri biri 'buru. ² De ye nü, ye za kpah mere züka ndü'ba ka-ni, de ye wo gbü ndo gbü kombo ka jia ndo ka ambadu ewü la.” Fū mürü tima ka Yüsefa la ayia amere wü ngü, de te engu mala fefe na la, kpah 'buru bala. Fū kpī ayia aseke.

³ Kpurutokokpī la, fū wü di engä ni ye Yüsefa ayia areke te-wü, akö wü kombo ka-wü, ao füh wü nü ka-wü. Fū ewü ayia agü mandī fū wü Yüsefa, ayia ace ewü, atī te kaje, ego.

⁴ Kpah baka nga ngü ne, fū Yüsefa ayia aī mürü tima ka-ye la, amala ngü fefe na, gü ba dene, “De-ye deyī, ye kpe ekpe, ye fa nga wü kpara la. Te ye maka ewü eyi la, de ye mala ngü, to cürü guvu ewü, gü ba dene, ‘Wü mere dela bala neh ene ngü ne? Baka te ani mere fū wü züka ngü, wü du mere nda-wü siti ngü fū ani, neh baye baye? ⁵ Wü nü zi ndü'ba ka mere kpara ka-ni, neh teka ne? Te ndü'ba la di ka-ye nda kü ndü'ba kaka, te engu ngbü enzö e ka-ye gbügbü, da ewu wü ngü gbügbü na ne? Wü mere dela eyi 'duwa *siti ngü, te tī de!’ ” Dela ngü te Yüsefa mala fū mürü tima ka-ye la.

⁶ Fū komoko la ayia ale woro fütanga ewü, anü amaka ewü kpa te kaje la. Fū ah ayia amala ngü

fü ewü, gü ba dene, “De-wü deyī, ah mere neh baye te wü zi e ka mere kpara ka-ni, akpe anü sü di ne?” ⁷ Te wüh je ngü la bala, fü ewü ace te-wü, arü, alügü ngü fefe na, gü ba dene, “Apa! Mere kpara! Mü mala de bala mene ngü de baye? A de mürü zi nda-a de. A zi e ka-yi nda-a kpah de. ⁸ Mü ceka la, jiase ta te a maka gbü kombo ka-a ne, a du koro di sene. A mala nganga fü mü de? Te di bala ne, a ena adu azi kpah e ka mere kpara baka e la, neh baye baye? ⁹ Te ah bala la, mü koro ekoro, agiri kpi gbü wü kombo ka-a ne. Te mü maka ndü'ba la eyi gbü kombo ka gara kpara esüka a la, engu me-ye de mürü zi, de ye mörö engu asidi! Fü wü du a ne adu angbü tine 'buru labi ka-yi.” ¹⁰ Mürü tima la gü ba dene, “Wayi, yi mala eyi mbi! Ma ena agiri kpi gbü wü kombo la agiri. Amba ma ena aza bü nzö mürü zi, te ma ena amaka ndü'ba la gbü kombo kaka-na ne, te ma ena adu de engu kpikpi ye, ao labi ka-a tete. Wü bu ye na ago ka-wü fi ago agba wü.”

¹¹ Fü ewü ayia 'duwa, abi wü kombo ka-wü, ao kötö. Fü ewü ati te mö ewü, afufuru 'buru asidi, de mürü tima la koro giri kpi gbügbü na. ¹² Fü mürü tima ka Yüsefa la akpo angbü egiri kpi gbü wü kombo ka-ewü la, biri biri 'buru. Ah kpo te gina ewü, zalü koro di te Benzamina, te di de ambadu ewü ne. Ah te ekoro te nda Benzamina, fü ah ayia aceka kpi bane, gbo! te ndü'ba gbü kombo kaka-na. ¹³ Te wü di enga ni ye na wu ndü'ba ka mere kpara la gbü e ka Benzamina, fü ewü aci 'buru de gba, ati te bongo ka-wü eküte ewü ne, angbü esösörö. Fü ewü adu akö wü kombo ka-wü la 'buru, ao alügü kpah

füh wü nü ka-wü, alügü nga wü, adu 'buru agba Yüsefa.

¹⁴ Te wüh du koro kpala, wüh maka Yüsefa, te ngbü ka-ye fi eköti sela. Fü ewü ayia 'buru, ati kötö, da efüwa te-wü fü Yüsefa. ¹⁵ Fü Yüsefa ayia amala ngü fü ewü, gü ba dene, “De-wü deyï, wü mere de bala neh ene ngü ne? Ngü la gbü jia wü kpala baka züka ngü? Ni ka-ni de mürü talara. Me gü tamu ngü la eyi, fü ni awu akine.”

¹⁶ Fü *Yuda ayia amala ngü fü Yüsefa, gü ba dene, “Mere kpara, ngü gömö ani, te ani ena amala fü ye ne, ah tîne ma. Ye wu la mba cinga ani. Ani de siti wü kpara. Ani fi, gü ba, Me to kuru fü ani, teka siti ngü te ani mere gügü ne. Te di bala, gara ngü te ani ena amala nda ma. Ye gu la maguma ye agu. Ani ena angbü 'buru sene ba wü labi ka-ye. Angü ani kpah 'buru baka mbarase te wüh maka e la gbü kombo kaka-na ne.” ¹⁷ Yüsefa gü ba dene, “A'a, ngü la ti gbü jia ni nda de. Ni ele aza ka-ni nzö kpara, de te zi e ka-ni ne, ao sene. Te di bala, wü bu ye na ena ayia ka-wü 'buru, ago kpa eköti kpaka wö wü. Angü dela ngü ka-ewü nda de.”

¹⁸ Fü Yuda ayia aka te-ye gbamari engagira Yüsefa, amala ngü fefe, gü ba dene, “Mere kpara deyï, gara enga ngü mba ladü sene gömö ni, te ni le amala fü ye. Te di bala, maguma ye mere e asiti eküte ni de. Tekane, angü ye ka-ye cu baka mere miri. ¹⁹⁻²⁰ Ngü te ni le amala fü ye ne, ah dene. Mere kpara, baka ta te ani koro sene te enga gina ne, ye yi-ta ta ani, gü ba, ‘Wö ani ladü?’ Ani gü ba, ‘Wayi engu ladü. Engu gbe tîne eyi fa sü.’ Ye gü ba dene, ‘Anga gara

enga ni ani ladü?’ Ani gü ba, ‘Wayi, gara engu ni ani kpah ladü kpaka wö ani kpala. Ni ewü bī ewü ta ngbee 'basu. Fū ah ayia akpi ka-ye. Amba gara engu ni ye na la kpi ka-ye kpah eyi ne. Wö ani du o maguma ye tīne bü duu te engu de biringbö la. Ah le engu kpah fa ani 'buru, angü ah bī engu tīne gbü gbe ye.’ ²¹ Ye gü ba, ‘Te ah bala la, de ani nü, ani za engu, du koro di, de ni wu engu cu de jia ni.’ ²² Ani gü ba, ‘Mere kpara deyī, mbarase la tī ace wö ani de. Te ah ce engu bü eyi la, wö ani ena akpi 'duwa akpi. Angü wö ani ngbü eo maguma ye 'buru tete.’ ²³ Ye gü ba dene, ‘Te ani le akoro de engu ni ani la de la, ani mere e adu akoro kpakine de.’ ²⁴ Fū ani ayia alügü nga ani, adu akoro kpaka wö ani kpa ekötī. Fū ani amala ngari ye la kpah 'buru fefe na. Amba wö ani le ta de mbarase la nü kpakine nda de.

²⁵ Amba baka te jia ndo ka-ani la nza tete, fū wö ani ayia amala ngü fū ani, gü ba dene, ‘Ani lügü nga ani elügü, adu kpakine, ase mba gara e-mazü fū ani.’ ²⁶ Fū ani amala ngü fefe na, gü ba dene, ‘Ani tī adu kpikpi ani nda-ani de, 'duwa te engu le eyi de ani nü de wü Benzamina, ta te ye mala nganga na ne, angü ye mala ta ngü fū ani kpekpeke, gü ba dene, “Te ani za engu, du koro di de la, de ani mere e adu akoro kpaka ni sene kpah de.” ’ ²⁷ Wö ani gü ba dene, ‘Te ani za engu eyi, anü di kpakine, gbü *Ezepeto sene la, de ani ceka kpi fütanganga na mbi mbi. Angü wara ni, Rayele, bī ewü ta fū ni ngbee 'basu. ²⁸ Gara dürü ta kpah eyi. Anga siti nü zoro engu me-ye ya? Ni wu de. ²⁹ Baka te engu dene

lakü tîne eyi bü me-ye ne, ani le kpah eyi, eza engu esaka ni asidi, neh teka ne? Ngü la ena ato mere cinga te ni efa sü, angü ni gbe ka-ni nza eyi dene. Fanü te siti ngü nü mere engu kpah eyi la, ni ena akpi ka-ni tîne bü akpi ka cinga.’ Dela ngü te wö ani mala fü ani, teka ngü ka enga ni ani ne.

³⁰⁻³¹ Te di bala, te ani du koro bü kpikpi ani kpaka wö ani la, ah ena adi de züka ngü? Te wö ani wu engu esüka ani de la, engu ena akpi ka-ye ka cinga. Angü mamaguma le mbarase la fa sü. Amba te wö ani kpi la, siti ngü la ena angbü gbü nzö ni, Yuda. ³² Angü ni mala ta fü wö ani, gü ba dene, ‘Ah le de engu ce kpa te mbarase la, de ah nü de wü ani, angü de-ni Yuda, ni ena adi eceka kpî fütanganga na me-ni. Te ni du koro de engu de la, de siti ngü la ngbü gbü nzö ni, fi badi.’

³³ Te ngü la mere te-ye eyi kpah bala la, ni le adu awu mere cinga ka wö ni nda-ni de. Te di bala, ni efüwa te-ni fü ye, te ah tî eyi la, de ye ce la mba kpa te mbarase ne, de engu du de wü di enga ni ye kpaka wö ani. Ye za tîne bü ni, ye o dada na sene, teka de ni ngbü tîne me-ani labi ka-ye. ³⁴ Angü, te ah bala de la, ni tî adu kpala, angbü eceka cinga, te wö ani ena akpi di ne, nda-ani de!

Mere kpara, dela ngü te ni, Yuda, ngbü enda'ba te-ni di fü ye.”

45

¹ Te *Yüsefa je ngü te *Yuda mala la, fü ngü la ayia ato mere cinga tete afa sü. Dada na,

te engu ena atüka te-ye ma. Fü ah adu amala ngü fü wü kpara ka *Ezepeto, de te ewü ngbü de ewü kpa esambü la 'buru, gü ba, “Wü koro kpa etanü. Wü ce ani de wü kpara ne kpikpi ani,” angü ah le eyi agü tamu ye fü wü di enga ni ye. Fü wü kpara ka Ezepeto la ayia akoro ka-wü 'buru kpa etanü, anü sü ka-wü, ace wü Yüsefa, ao de wü di enga ni ye sela kpikpi wü. ² Fü Yüsefa ayia aku mere gba de ri ye kpa tikpi. Fü wü kpara ka Ezepeto, te ewü di ta de kpa etanü la, ayia aje riri na la. Fü ewü akpe amala ngü la fü mere miri.

³ Fü Yüsefa ayia tîne amala ngü fü wü di enga ni ye, gbü mö ka-wü, gü ba dene, “Wü di enga wüna, dene de-ra Yüsefa!” Fü ah ayi-ta ewü kpekpeke, gü ba, “Wö ni zu ladü ezükü fanü fanü na? Engu kpala mbi? E te mere wö ni kpala, neh ene?” Te wüh wu, gü ba, engu de Yüsefa, fü maguma ewü ayia akolo 'duwa tuu! Fü ewü anga 'duwa tiii. Da ngü te ewü ena alügü fefe na tîne ma, ka cürü, bete lümü.

⁴ Te Yüsefa wu, gü ba, maguma wü di enga ni ni kolo eyi, fü ah adu amala gara ngü fü ewü, gü ba dene, “Wü ka te-wü gbamari kpa ede ni akine.” Fü ewü ayia, aka te-wü gbamari. Fü engu adu amala ngü fü ewü, gü ba dene, “Ma dene zu enga ni yi fanü fanü, ta de te yi cänzī ra fü wü ganzi kpara ne. Fü wü kpara la aza ra, akoro di, de kpa gbü Ezepeto de kpakine. Fanü fanü, dene de-ra. ⁵ Yi mere e, afi nga ngü la tîne de. Lümü mere e amere yi kpah de. Angü dela ngü te Me mere e ka-ye me-ye, eküte ra. Ah tima ra engagira nü agbü Ezepeto kpakine, teka de ma

küwa mere bi wü kpara gbü kpīrī tala ne. ⁶ Yi wu eyi, gü ba, tala ne mere wü kpara eyi, de re 'basu dene. Amba du wü siti re ka tala la ladü, 'buruve, kpa engagira nü. Gbü wü re de 'buruve la, wü kpara tī asö e, anga aru gara e kpo de. ⁷ Te di bala, Me tima ra sene, de ma mere mere kpeke ngü, aküwa nih, de mere bi wü kpara, gbü mere siti tala la, angü nguwa nih ena akpi anza ka tala la. ⁸ Amba si-ngü te ma koro di sene, ah teka siti ngü, ta te yi mere ra di ne, nda de. Me tima ra ka-ye nda me-ye kpakine. Me to kpah mere wazi eyi fere, du o ra kpah eyi mere kpara ka miri, te miri ngbü eje riri na, da ece wü ngü ka-ye 'buru esasaka na. Angü Me o ra mere kpara gbü nzö wü kpara ka Ezepeto sene 'buru.”

⁹ Fü Yüsefa ayia amala ngü fü wü di enga ni ye, gü ba, “Wü yia eyia kere, wü du kpaka wö ani. De wü mala fü wö ani, gü ba dene, ‘De-ni Yüsefa, ni tima ri ni dene me-ni. Ni ka-ni ladü kpakine. Me za ni, o eyi baka mere kpara, gbü nzö wü kpara ka Ezepeto 'buru. Te di bala, ah le de engu yia kpala eyia kere, de ah go kpaka ni, agbü Ezepeto kpakine. ¹⁰ Ah kö wü kpara ka-ye, wü di ye, de wü kundu ye, de wü nü ka-wü, de wü gara wü e te di esaka ewü kpala 'buru, koro di kpakine, teka fü ewü angbü ghamari ede ni sene. Ah koro kere, ah mere e amere kuru de, angü züka sü ladü ede ni kpakine, de iri ye Gosene, te ewü ena ago angbü gbügbü na. ¹¹ Te wü go ngbü eyi gbü Gosene la, ni ena angbü eceka kpī fütanga wü me-ni, gbü mere kpīrī tala ne. Angü du re ka kpīrī tala la ladü kpa engagira nü baka wü re 'buruve. Ah le de wü go de wü wö

ani, ngbü gbamari sene, angü wü ena akpi anza ka tala. Dela ri ni, Yüsefa, te ni tima fefe na.' "

¹² Fü Yüsefa adu amala ngü fü Benzamina, de wü gara wü di engä ni ye la 'buru, gü ba dene, "Yi ceka la ra zalü kpo kpo kpo, teka fü kuru ra atü gbü jia yi. Kuru ra tï gbü jia yi kpala, baka kuru Yüsefa, la fi de? ¹³ Te di bala, yi du kpala, yi mala nga ngü, te yi wu de sene, 'buru fü wö nih, gü ba, 'Ma ladü agbü Ezepeto kpakine, ba mere kpara de mere bi wü e esaka ra.' Amba ah le de yi za engu, du koro di kpakine kere."

¹⁴ Fü Yüsefa ayia afaka Benzamina de gba. Benzamina, fü mü atü afaka engä ni mü kpah de gba. ¹⁵ Fü Yüsefa akpo afaka wü di engä ni ye la, te nga ewü biri biri 'buru, fi de gba. Fü ewü adu tïne, angbü ero mö esüka wü de tadu.

¹⁶ Fü mere miri ka Ezepeto aje ngü la, gü ba dene, "Wü di engä ni ye Yüsefa koro eyi kpaka Yüsefa sela." Fü mere miri la ayia angbü de mere tadu te ye, de wü angbe cögbörö kpara ka-ye 'buru. ¹⁷ Fü mere miri la ayia äi Yüsefa, amala ngü fefe, gü ba dene, "Yüsefa deyï, züka ngü, te wü di engä ni ye koro eyi kpaka ye sene. Ye mala ngü fü ewü, de wüh lügü nga wü agbü *Kanana. ¹⁸ De wüh za wö wü, de wü kpara ka-wü kpala, du koro de ewü 'buru kpaka ani, agbü Ezepeto sene. Angü ni ena ato züka sü fü ewü, gbü Ezepeto sene. Fü ewü angbü amaka mere bi e-mazü gbü sü la. Fü ewü angbü engbü de mere tadu. ¹⁹ Ye mala kpah fü ewü, gü ba, wü mere arabïya, te wü nü ngbü egbeke agbeke ne, ladü esaka ni. Wüh ena aza wü arabïya la, adu di kpala, akö wü wö wü, de wü würüse,

de wü jaji 'buru gbügbü na, teka adu de ewü kpakine. ²⁰ Wüh mere e afi nga wü e de kpa gbü Kanana la de. Wüh ena akoro amaka züka wü e agbü Ezepeto kpakine afa sü. Angü ni me-ni de mere miri ka wü kpara ka Ezepeto." Dela ngü te mere miri la mala fü Yüsefa, de ah mala fü wü di enga ni ye.

²¹ Fü Yüsefa ayia amere ngü la, kpah baka e de te mere miri mala la. Fü Yüsefa aza wü arabiya, ato fü wü di enga ni ye. Ah to kpah wü e-mazü teka fü ewü azü te kaje. ²² Fü Yüsefa aza kpah züka bongo, ato fü ewü. Fü ah ayia aza nda Benzamina, ato 'buruve. Fü ah aza kpah mere bi jiase ato kpah fefe na. ²³ Fü ah akö mere bi züka wü e, atima fü wö ye. Fü engu aza ndo, de wü gara e-mazü, ato, de wü wö ni di ezü te kaje. Fü ah aza wü e la, ao 'buru füh wü nü. Ah ta de mere bi wü nü baka teke biri. ²⁴ Fü Yüsefa ayia atima wü di enga ni ye la, gü ba dene, "Wü nü enü mbi, de wü du koro kere. Amba wü mere e awü nga te kaje de."

²⁵ Fü wü di enga ni ye Yüsefa ayia gbü Ezepeto sela, alügü nga wü, adu. Fü ewü anü bala, zalü akoro eköti agbü Kanana, kpaka wö wü. ²⁶ Fü ewü ayia amala nga ngü de kpala 'buru fü wö wü, gü ba dene, "Wö ani deyï, enga ni ani, Yüsefa, ka-ye ladü. Ah kpi nda de. Engu ka-ye ladü agbü Ezepeto kpala. Wüh o engu tüne eyi, mere kpara fütanga mere miri ka Ezepeto. Engu ngbü eyi gbü nzö wü kpara ka Ezepeto 'buru." Te *Yakobo je ngü la bala, fü mamaguma ayia agürü 'duwa wööö! Fü ah afi ngü, gü ba, "Wüh ngbü esu ka-wü nda-wü wu! Wüh ngbü efiti

ni dela afiti!” ²⁷ Fū ewü atī te ngari Yūsefa, amala 'buru fū wō wü. Baka te Yakobo du wu wü arabīya de te Yūsefa tima, abī wü ne, fū maguma mü adu agu. Fū ah adu afi, gü ba, ngü la eyi fanü. ²⁸ Fū ah ayia amala ngü, gü ba dene, “Wayi, ma wu eyi, gü ba, ngü la ena adi fanü. Ye ra, Yūsefa kpi nda de. Te ah bala, ma ena anü anü agbü Ezepeto, awu ye ra la cu de jia ra, o ra kpi la de dene.”

46

Dene ngü ka wü Yakobo, te ewü go agbü Ezepeto

¹ Fütanga ngü la, fū wü *Yakobo ayia areke te-wü, de wü di ye, aza wü e ka-wü, ao 'buru gbü wü arabīya, ta te mere miri ka wü *Ezepeto tima ne. Fū ewü ayia aza wü wara wü, de wü jaji, ao kpah 'buru gbü wü arabīya, ayia atī te kaje, ego agbü Ezepeto, kpah de wü nü ka-wü 'buru. Fū ewü anü bala, akoro agbü gara sü kpala, de iri ye Biri-Saba. Fū ewü ayia ara sela. Fū Yakobo ayia amörö nü sela teka agbo nga iri Mere Me di, kpah baka e ta te wö ye na mere de sela.

² Fū Me ayia amala ngü fū Yakobo gbü roto, gü ba dene, “Yakobo deyī, ³⁻⁴ Mü je la ngü ka-ra, te ma emala fū mü ne, angü ma de Mere Me, te di de *vüngüte ka wö mü. Mü mere e akpe cürü, teka ago angbü agbü Ezepeto, ne de. Angü ma ena afete yi te kaje, zalü akoro di kpala. Ma ena angbü kpah fi de wü yi agbü Ezepeto kpala. Fū ra ato wazi fū wü di mü kpala, fū ewü abī ye, asibi afa sü 'duwa ba-neh-ene-la. Fū ewü akoro mere nguwa wü kpara. Fū ra adu alügü ewü te gara,

adu akoro di kpah gbü *Kanana sene. Amba teka mü Yakobo, mü ena akpi ciki agbü Ezepeto kpala, esaka *Yüsefa. Fü ah areke da mü me-ye." Dela ngü ta te Me mala fü Yakobo gbü roto agbü Biri-Saba. ⁵⁻⁶ Fü wü Yakobo adu ayia gbü Biri-Saba sela. Wü didi na za ta engu, de wü jaji, de wü würüse ka-wü, o 'buru gbü wü arabiya, de te miri ka Ezepeto tima ne. Fü ewü ayia akö wü nü ka-wü, angbü enü agbü Ezepeto. ⁷ Wü kpapa ta te ewü go de wü Yakobo agbü Ezepeto ne, ah de wü didi, de wü wara wü didi, wü kundu ye wü jaji komoko, de wü jaji würüse.

⁸ Dene iri wü di *Yakobo Yisarayele, de wü kundu ye, ta te engu go ngbü de ewü agbü Ezepeto. ⁹ Mene wü jaji guvu Leya, wüh dene. Rübena, te di de gina ye Yakobo, de wü di ye bala, wü Anoka, Palu, Ezerone, bete Karumi. ¹⁰ Simiyona, de wü di ye ma'diya, wü Yemüwele, Yamina, Üwada, Yakina, Zowara, be kpah te Sawüla, ta te engu bi ake egba Kanana ne. ¹¹ *Levi, de wü di ye bata, Gerusona, Kowata, bete Merari. ¹² *Yuda, de wü di ye bata, wü Sela, Pereze, bete Zera. Amba wü Ere ake Onana kpi ka-wü ta eyi 'basu mini ciki agbü Kanana. Baka te wüh ngbü agbü Ezepeto kpala, fü Pereze ayia aga akoro mere komoko. Fü ah ayia abi wü di ye 'basu, wü Ezerone ake Amula. ¹³ Yisakara, de wü di ye bala, wü Tola, Puva, Yobo, bete Simerona. ¹⁴ Zebulona, de wü di ye bata, wü Serede, Elono, bete Yelele. ¹⁵ Dela 'buru wü di Yakobo ta te engu bi agbü Padanarama ake mene wara ye, Leya ne. Gara enga Leya ta kpah

ladü, jaji würüse de iri ye Dina. Wü di Yakobo, ta te engu bi ake Leya, wü de wü jaji guvu wü 'buru teke biri nzüka de fuh ye bata (33).

¹⁶ Dene iri wü di engu Zerifa. Gada, de wü di ye lorozi, wü Zifeyona, Agi, Suni, Ezebone, Eri, Arodi, bete Areli. ¹⁷ Asera, de wü di ye 'buruve, wü Yimena, Yiseva, Yisevi, Beriya, be kpah te jaji würüse de iri ye Sera. Beriya bi kpah nda-ye wü jaji 'basu, wü Ebere ake Malekiyele. ¹⁸ Wü di Yakobo, ta te engu bi ake Zerifa, * de wü ye guvu wü ta 'buru nzüka de fuh ye ma'diya (16).

¹⁹ Dene iri wü di engu Rayele, mene wara Yakobo, ta te Yakobo le engu fa sü ne. Rayele bi ye fefe na ngbee 'basu, wü Yusefa ake Benzamina. ²⁰ Baka ta te Yusefa ngbü agbü Ezepeto kpala ne, ah za ta egba kpapa ka Ezepeto, de iri ye Asenata.† Fú ewü ayia abi ye ake di kpah 'basu, wü Manase ake Efurayima. ²¹ Benzamina, mü bi nda-mü wü jaji ta nzüka, wü Bela, Bekere, Asebele, Gera, Namana, Eyi, Rosi, Mupima, Upima bete Arada. ²² Dela 'buru wü di ye Yakobo, ta te engu bi ake Rayele ne. Wü di engu Rayele, de wü jaji guvu wü 'buru nzüka de fuh ye bala (14).

²³ Dene iri wü di engu Bila,‡ Dana ake ye ye de Usima. ²⁴ Nafatali, de wü di ye bala, wü Yasele, Guni, Yezere, bete Silema. ²⁵ Dela

---

* **46:18** 46:18 Zerifa ka-ye ta kpapa ka tima ka Leya, te wö ye na, Labana, to me-ye fefe na. † **46:20** 46:20 Asenata ta de ye Potifera, ta te di de müru gele ka Ono ne. ‡ **46:23** 46:23 Bila ka-ye ta müru tima ka Rayele te wö ye na Labana to fefe na.

'buru wü di Yakobo ta te engu bi ake Bila. Wü di engu Bila, de wü jaji guvu wü ta 'buru lorozi (7).

²⁶ Wü di Yakobo, de wü kundu ye na, ta te ewü go de ewü agbü Ezepeto ne, wüh 'buru teke bata de füh ye ma'diya (66). Ah du koro tñe teke bata de füh ye lorozi ne (67) de Yakobo engu na.

²⁷ Baka te ewü koro, dünda te-wü de wü Yüsefa agbü Ezepeto ne, fü ewü ayia akoro 'buru baka wü kpara teke bata de füh ye nzükpa (70). Angü Yüsefa za ta gara egba kpara ka Ezepeto sela. Fü ewü ayia abi ye ake di 'basu. §

Dene ngü ka wü Yakobo, de wü di ye, agbü Ezepeto

²⁸ Ta te wü Yakobo nü koro tñe ghamari ede Ezepeto ne, fü Yakobo ayia atima Yuda kpa engagira nü kpaka Yüsefa, teka amala ngü ani fefe, teka de ani nü maka te-ani agbü Gosene.

²⁹ Te Yüsefa je ngü la, fü ah ayia 'duwa, ali gbü arabiya ka-ye, anü de woro, akoro agbü Gosene, amaka wö ye. Fü Yüsefa ati te wö ye, afaka, da eku gba eküküte na 'duwa ba-neh-ene-la. ³⁰ Fü wö ye na amala ngü fefe, gü ba dene, “Ye ra, Yüsefa, ma wu mü eyi cu de jia ra dene. Ah de mere züka ngü. Ma fi ta, gü ba, mü kpi ka-mü ta eyi gügü. Ma wu mü eyi dene. Ngü ma, te ma kpi ka-ra titine la, ma ti afi ngü tñe de.”

³¹ Fü Yüsefa ayia amala ngü fü wü di engu ni ye, de wü kpara gbü nga wö ye la 'buru, gü ba dene, “Wü di engu ni ni deyī, ni yia eyi, teka anü

---

§ 46:27 46:27 Wü kpara ta te wü Yakobo go de ewü agbü Ezepeto ne, wüh tanga wü labi de wü kpara ka tima, nda-wü de.

amala nga wü fü mere miri, gü ba dene, 'Wü wö ni, de wü kpara gbü nga ye koro eyi sene. ³² Wüh koro eyi de wü e ka-wü ta de kpa gbü Kanana ne 'buru, baka wü kambiliki, wü meme, de wü yiti fa sü, angü wüh ka-wü de wü mürü wü nü.' Dela ngü de te ni ena anü amala fü mere miri titine." ³³ Fü Yüsefa amala kpah gara ngü fü wü di engani ye, gü ba, "Te miri i wü kpaka ye, yi-ta wü, gü ba dene, 'Tima ka-wü neh ene la?' ³⁴ De wü mala kpah fefe na la, gü ba dene, 'Ani de wü mürü wü nü, angü dela tima ka wü kundu ani ta gügü.' Te wü mala eyi bala la, miri ena ale ale fü wü angbü gbü Gosene sene, angü wü kpara ka Ezepeto le wü mürü nü adi engbü ede mere kötö ka-wü nda-wü kpo de."

47

¹⁻² Fütanga ngü la, fü *Yüsefa ayia aza süka wü di engani ye 'buruve, anü de ewü kpaka miri, teka amala nga wü wö ye, te ewü korö ne. Te wüh koro kpaka miri la, fü Yüsefa amala ngü fefe na, gü ba dene, "Wayi, mere miri, wü di engani ni, de wü wö ni, de ta te ewü di agbü *Kanana ne, wüh koro eyi 'buru sene. Wü wara wü, de wü jürü jaji, de wü nü ka-wü, abe kpah te wü e ka-wü 'buru, wüh eyi 'buru ladü agbü Gosene." ³⁻⁴ Miri gü ba, "Wayi, ah reke 'duwa ba-neh-ene-la, te wü wö ye, de wü di engani ye go koro eyi sene."

Fü miri ayia ayi-ta wü di engani ye Yüsefa, gü ba dene, "Tima ka-wü neh ene?" Wüh gü ba, "Ani de wü kpara, te ani eceka kpä fütanga wü nü, angü dela tima ka wü kundu ani kü ta

gügü. Ani ele la mba engä sü gbü *Ezepeto sene, teka angbü gbügbü, de wü nü ka-ani mba takü, angü mere siti tala ti eyi agbü Kanana. Sü te wü nü ka-ani ena adi ezü e tete na, nda tîne kpah ma. Ani ele ta angbü la mba gbü Gosene sene. Ah ena atî atî fü ye?”

⁵⁻⁶ Fû mere miri la amala ngü fü Yüsefa, gü ba dene, “Ah mbi. Baka te wü wö ye, de wü di engä ni ye, go koro eyi sene ne, ni to sü fü ewü eyi gbü Gosene sene, de wüh o kôti ka-wü gbügbü na. Te di bala, ah le de ye ceka züka sü te reke areke, ao ewü gbügbü na. Ni ele kpah de ye fe gara ewü, te jia ewü mba amba, fü ewü adi eceka kpî fütanga wü nü ka-ni.”

⁷ Fütanga ngü la, fü Yüsefa adu aza wö ye, anü ake di kpaka miri. Te wüh koro kpala, fü *Yakobo ayia agü mandî fü miri, gü ba dene, “Me di de ye, de ah to wazi fü ye.” ⁸ Fû miri ayi-tata na, gü ba, “Mere kpära deyî, re ka-ye neh eyi fe?” ⁹ Yakobo gü ba dene, “Re ka-ni koro eyi baka e kama biri teke biri de füh ye nzükpa (130). Amba re la ka-ye bü de bi wü ngü gbü ye, tadu gbügbü nda ma. Ah koro baka re ka wü kundu ani tane kpah de.”

¹⁰ Te Yakobo yia, ngbü ego tete, fü ah adu kpah amala ngü fü mere miri, gü ba, “Me di de ye, de ah to wazi fü ye. Ye ngbü ka-ye engbü, ani tadu eyi.” Fû wü Yüsefa adu ake wö ye, akoro kpa ekôti. ¹¹ Fû Yüsefa adu anü aceka züka sü, ato fü wü wö ye, de wü di engä ni ye, gbü Gosene sela, kpah baka ngü te mere miri mala fefe na ne.

Dela ngü ta te Yüsefa mere, te wü wö ye, de wü di engä ni ye go koro maka engu tete

agbü Ezepeto. ¹² Fü Yüsefa angbü eto e-mazü fū wü wö ye, de wü di engä ni ye, de wü kpara gbü nga ewü la 'buru.

Dene ngü te Yüsefa mere gbü mere kpiri tala,

ta te ti agbü Ezepeto ne

¹³ Fütanga ngü la, fū siti tala la adu angbü emere wü kpara ka Ezepeto, de wü kpara ka Kanana tīne 'duwa ba-neh-ene-la. Fū tala angbü euru ewü tīne 'duwa efa sü. E te mü ena awu ba e-mazü, gbü sü la tīne kpo ma. ¹⁴ Fū wü kpara aci 'buru, angbü enü kpaka Yüsefa, adi ese ndo. Fū Yüsefa angbü ebiti jīase ka ndo la 'buru, eo ao. Fū ah angbü enü di, eto fū miri. ¹⁵ Fū jīase ayia anza esaka wü kpara ka Ezepeto, bete wü kpara ka Kanana 'buru.

Baka te jīase nza esaka wü kpara la 'buru, fū ewü ayia anü kpaka Yüsefa, akpo angbü enda'ba te-wü fefe na, gü ba dene, "Ani ena amere baye? Jīase nza esaka ani eyi! Ye ceka la cinga te ani! Ah le de ye le la mba ta-ngü te ani de e-mazü, angü ani ena akpi ka tala." ¹⁶ Fū Yüsefa alügü ngü fū ewü, gü ba dene, "Te jīase nza esaka wü eyi la, de wü nü, wü koro de wü nü ka-wü, adi ese e-mazü di." ¹⁷ Fū ewü ayia adu kpa eköti, angbü eza wü nü ka-wü, baka wü kambiliki, wü meme, wü yiti, kpah de wü dongi, de wü gara wü nü, ekoro di, adi ese ndo di kpaka Yüsefa.

¹⁸ Fütanga re biringbö, fū ewü adu kpah akoro kpaka Yüsefa, ayi-tata, gü ba dene, "Mere kpara deyī, ani ena amere tīne eyi baye? Te jīase nza esaka ani, de wü nü ka-ani kpah eyi 'buru

de bane? E te ani ena ato fü ye, teka ndo titine nda tine ma! Ani ena amere baye? Angü tala la ngbü fi bü emere ani dene! Du e te laki esaka ani tine bü ngiri ani kükürü, bete tö ka-ani. Amba gara e gbü tö la nda tine kpah ma. ¹⁹ Ye mere e ace ani akpi ka tala de! Ye to la mba enga ndo fü ani, de ani zü. Te gara kaje tine 'buru 'buru ma la, de ye za tine ani, de wü tö ka-ani 'buru. Fü ani angbü tine wü labi ka miri, teka e-mazü, angü ani ena akpi, anza ka tala. Wü yi ka-ani fere te-wü tine 'buru zugu dene. Te ah bala, ye to mba enga nguwa ndo fü ani, teka fü ani anü aru gbü wü yi ka-ani." ²⁰ Fü Yüsefa ayia ale. Fü ah ayia ase wü yi esaka wü kpara ka Ezepeto 'buru fü mere miri.

Dela ngü ta te Yüsefa mere, gbü wü re ka mere kpiri tala, ta te ngbü emere wü kpara agbü Ezepeto ne. ²¹ Fü ah aza wü kpara la, te nga wü sü gbü Ezepeto sela, ao 'buru baka wü labi ka mere miri. ²² 'Duwa yi ka wü mene wü mürü gele, te Yüsefa se nda de. Angü miri ngbü ta eto e-mazü fü ewü me-ye kükürü. Tek a ngü la, wü mürü gele la cinsi wü yi ka-wü, teka e-mazü nda-wü de.

²³ Fü Yüsefa ayia aza ndo, ato fü wü kpara ka Ezepeto, gü ba dene, "De-wü deyü, ni se wü, de wü yi ka-wü, tine eyi 'buru. Titine dene, ni o wü tine eyi 'buru wü labi ka mere miri. Wü yi ka-wü la 'buru, ah tine nda mere miri. Te di bala, nguwa ndo dene, wü du di, wü ru gbü yi ka mere miri la. ²⁴ Te ndo la ri eyi la, de wü za bebete na, akoro di, ato fü mere miri. Fü wü aza gara na, ao nguwa tete. Amba dudu na la, wüh zü azü. Wü

je ngü la eyi?" ²⁵ Wüh gü ba, "Wayi, mere kpara, ye mere züka ngü eyi fü ani 'duwa ba-neh-ene-la. Te di bala, ani ena angbü tine wü labi ka mere miri, fi mere badi."

²⁶ FÜ Yüsefa ayia ao ngü la baka riri, gbü nzö wü kpara ka Ezepeto 'buru. Dela si-ngü te ngü la ngbü enatikine tete gbü Ezepeto baka riri, te gü ba, "Te mü maka ngulu ka ndo 'buruve la, mü ena ato ngulu biri fü miri, ace du nda-mü bala la fü mü." Amba riri la, ah teka wü kükürü kpara, ah teka wü mürü gele nda de, angü Yüsefa se ta yi ka wü mürü gele nda de. Ah za ewü, o baka wü labi kpah de.

Dene ngü te Yakobo mala teka kpi ka-ye

²⁷ Fütanga mere kpiri tala la, wü *Yakobo Yisarayeale ngbü ka-wü ta fi agbü *Ezepeto, gbü sü de iri ye Gosene ne. FÜ ewü amaka mere bi züka wü gara e kpala afa sü. FÜ ewü abi kpah wü jaji kpala, fü ewü asibi afa sü. ²⁸ FÜ Yakobo amere agbü Ezepeto kpala, 'buru baka wü re nzükpa de füh ye lorozi, zalü fü re kaka-na anü akoro 'buru baka kama biri teke 'basu de füh ye lorozi (147).

²⁹⁻³⁰ Te Yakobo Yisarayeale wu, gü ba, re ka-ni eyi mari fü ni akpi, fü ah ayia atima ngü fü ye ye, Yüsefa, de ah koro kpaka ni. FÜ Yüsefa ayia akoro kpaka wö ye. FÜ Yakobo amala ngü fefe na, gü ba dene, "Yüsefa deyï, ni eyi mari teka akpi. Te ye le ngü ka-ni eyi fanü fanü la, de ye mere e ati kö ni gbü Ezepeto sene de. Ye za kö ni, du di, ti agbü Kanana, kpa gbü sü, ta te wüh ti wü wö ani tete na ne. Ni ele de ye kina lö ni, gü

ba, ‘Ni ena amere ngü la bala.’ ” Yüsefa gü ba, “Wayi, ni le eyi amere ngü ka-ye, de te ye mala la.” ³¹ Yakobo gü ba, “De ye kina lö ni ekina!” Fü Yüsefa ayia akina lö wö ye kpah bala. Fü Yakobo ayia ari te-ye, agbo nga iri Me ciki füh ngbaga ka-ye, te engu ngbü era fefeh na ne. Fü Yüsefa ayia adu kpa gba ye.

48

Dene ngü te Yakobo yi-ta Me di, teka wü Efürayima ake Manase

¹ Fütanga ngü la, fü Yüsefa aje ngü, gü ba dene, “Wö ni eyi de keke.” Fü *Yüsefa ayia de wü di ye, wü Manase ake Efürayima, anü aceka wö ye.

² Te wü Yüsefa koro tete kpala, *Yakobo, mü ngbü era ka-mü ara kötö ka keke la. Fü ewü anü amala ngü fefe, gü ba dene, “Wü Yüsefa koro eyi aceka ye.” Fü Yakobo atüka te-ye, ayia angbü tikpi. ³ Fü ah amala ngü fü Yüsefa, gü ba dene, “Ta gügü, o ra di gbü sü de iri ye Betele,* gbü *Kanana ne, fü Me, te di de mere mürü wazi ne, ayia agü tamu ye fere, gü ba, ‘De-ni Me, ni ena adi fi ake ra. ⁴ Fü ni ato wazi fere, teka fü ra abi bi wü jaji. Fü wü di ra asibi afa sü, akoro baka mere bi nguwa wü kpara. Te gara, ni ena ato tö ka wü Kanana ‘buru fü wü kundu ra, teka fü ewü angbü gbügbü fi mere badi.’ Dela ngü ta te Me mala fere agbü Betele.†

---

* **48:3** 48:3 Wüh gü iri sü la ta gügü de Luza. † **48:4** 48:4 Ta gügü wüh ngbü ei Betele, Luza.

⁵ Titine sïkpï ka-ra eyi mari fü ra akpi. Te ma kpi eyi la, wüh ena aza wü e-nga-kpa ra, aye süsüka, ato 'buru fü wü di ra. Wüh ti ato fü wü kundu ra nda-wü de, angü ah de gele ka nguwa nih. Te di bala, Yüsefa, ye ra, ma ngbü efi ngü teka wü di mü de 'basu ne, wü Efürayïma ake Manase, te yi bi ewü o ra koro gbü *Ezepeto sene la de ne. Titine dene, ma ele fü ewü angbü tine kpah baka wü di ra, teka fü ewü aza kpah e-nga-kpa ra gbü nga ra, baka wü gara wü di ra ne. ⁶ Wü gara wü di mü te wüh ena abi ewü sidi ne, wüh ti aza e-nga-kpa ra nda-wü de. Wüh ena aza nda-wü e-nga-kpa, gbü nga wü Efürayïma ake Manase. Dela ngü te ena amere te-ye, teka wü Efürayïma ake Manase.

⁷ Si-ngü te ma mere ngü la tete na bala, ah teka ngü ka ni mü, Rayele, angü ma le engu fa sü. Ah kpi ta eyi gügü, agbü Kanana. Dela o nih yia tete agbü Padanarama, teka anü agbü Beteleme.‡ Te engu kpi tete ne, ma ngbü de mere cinga fa sü, fü ra ayia ati engu ciki te kaje.”

⁸⁻¹⁰ Fü Yakobo ayia aceka kpï, awu wü di Yüsefa de 'basu ne, wü Efürayïma ake Manase, te ewü rü mba canza bane. Amba ah wu ewü reke mbi mbi nda de, angü engu gbe ka-ye tine eyi fa sü. Jijia na ti aceka kpï mbi mbi kpah de. Fü ah adu ayi-ta Yüsefa, gü ba dene “E-rü ngbü nda-wü de kpala, neh wü da?” Yüsefa gü ba, “Dela wü di ni, de te Me to fü ni agbü Ezepeto sene ne.” Yakobo gü ba dene, “Ye za ewü, ye koro de ewü gbamari fü ni, teka de ni sü ngüsü

---

‡ **48:7** 48:7 Ta gügü wüh ngbü ei Beteleme, Efarata.

emaguma ewü.” Fū Yūsefa ayia aza ewü, akoro de ewü gbamari kpaka wö ye. Fū wö ye na ayia afaka ewü, aza ewü, ao eri lö ye. ¹¹ Fū ah amala ngü fū Yūsefa, gü ba dene, “Yūsefa deyi, ta te ye dūrü tete na ne, ni ngbü efi nda-ni, gü ba dene, ye dūrü eyi fi badi. Ni ti adu wu ye tīne kpo de. Amba Me mere fū ni nda bü zūka ngü. Enatikine dene, ni du wu ye tīne eyi, kphah de wü di ye mini, baka e dene.” ¹² Fū Yūsefa ayia amala ngü fū wü di ye la, de wüh yia tīne eri lö kundu wü sela asidi. Fū engu ayia atī abuka gbūra ye kötö, acu ngü wö ye.

¹³ Fū Yūsefa adu aza wü di ye la, aka de ewü, alügü kphah kpaka wö ye, teka de ah sü ngüsü emaguma ewü. Ah za Manase o gbü kokpa ka wö ye, angü engu de gina. Fū ah aza Efūrayīma, ao gbü kamisü, angü engu de jaji. ¹⁴ Fū Yakobo ayia ayīngi kpa ye, adu aza nda kokpa, ao gbü nzö Efūrayīma, jaji ne. Fū ah adu aza nda kamisü, ao gbü nzö Manase. ¹⁵ Fū Yakobo aku gba fū Me, teka wü Yūsefa de wü di ye la, gü ba dene, “Me, mü de *vüngüte ka wü wüba, Yīsaka, ake *Abarayama. Mü kpo ngbü eceka kpi fütanga ra kü gügü, gbü ra ta te wüh bi ra tete na, zalü akoro di dene. ¹⁶ Mü ngbü eküwa ra gbü wü siti ngü 'buru. Tītīne ma ngbü eyi-ta mü teka wü jaji ne, wü Efūrayīma ake Manase, de mü to wazi fū ewü, de wüh bi wü ye, de nguwa a sibi asibi, anü kpa engagira nü fi mere badi. Teka de iri wü wö a, wü Abarayama ake Yīsaka, mere e adürü de.”

¹⁷⁻¹⁸ Baka te Yūsefa wu wö ye, te o kpa ye ka kokpa gbü nzö jaji ne, ngü la ti gbü jija na

nda de. Fū ah amala ngü, gü ba, “Wö ni deyi, ah bala de. Ah le de ye o kpa ye ka kokpa ne gbü nzö Manase, angü Manase me-ye de gina fü Efürayīma.” Fū Yüsefa ayia ta, de ni za kpa wö ni ka kokpa ne, de ni o gbü nzö Manase. ¹⁹ Fū wö ye na ayia atiri kpa ye ka-ye gbere! ao kpa ye la fi gbü nzö Efürayīma, gü ba, “Ye ni, ni wu kpo! Manase nda ngbürü de gina me-ye fanü. Wü jaji la 'basu mini ena angbü ba wü mere kpara, de mere bi wü di wü, te ewü ena asibi afa sü. Amba ngü ka Efürayīma ena afa nda Manase afa, fü wü kundu ye na akoro mere bi nguwa wü kpara.”

²⁰ Dela ngü ta te Yakobo to wazi di fü wü Efürayīma ake Manase, te engu o Efürayīma tete engagira nü fü gina enga ni ye ne. Fū ah mala ngü, gü ba, “Te wü bu wü ena awu züka ngü, de te Me to fü wü ne, wüh ena angbü eku gba fü Me, gü ba dene, ‘Me di eto kpah züka ngü fü ani, baka e ta te engu to fü wü Efürayīma ake Manase ne.’ ”

²¹ Fū Yakobo amala ngü fü Yüsefa, gü ba dene, “Ni wu eyi, sīkpī ka kpī ka-ni koro eyi mari. Ni wu kpah eyi, gü ba, fütanga ni, Me ena adi fi bü de wü. Fū engu aza wü te gara, alügü 'buru agbü Kanana, angü dela sü ka wü kundu ani ta gügü, te Me to fü ani ne. ²² Te di bala ne, ni ena aza gara mere züka sü, agbü Kanana la, ato fü ye, Yüsefa. Sü la, ni za ta esaka wü di enga Amora gbü gü, de te-dü, bete keze. Ni ena ato sü la fü ye, Yüsefa, angü ye eyi de mere kpara gbü nzö wü di enga ni ye la 'buru. De sü la ngbü esaka ye, de wü di ye, de wü kundu ye, fi mere badi.”

49

Dene adu ngü te Yakobo mala teka wü di ye

¹ Fü *Yakobo ayia aï wü di ye la 'buru kpaka ye, gü ba dene, “Wü koro la 'buru, wü bitı te-wü kpakine, de ni mala wü ngü de te ena amere te-ye fü wü te gara, te Me ena alügü wü tete agbü *Kanana ne.”

² Te wü di *Yakobo Yisarayeले koro tete 'buru, fü ah akpo angbü ebı ci ka-ye, gü ba dene, “Wü di Yakobo, yi bitı te-yi gbü sü biringbö sene, teka aje ngü ka-ra, ka wö yi.

³ Rübena, mü de gina ye ra.

Mü ta baka wazi ra.

Ma bı mü ta o ra di la kpah kpekpeke.

Mü ngbü ta gbü nzö wü di enga ni mü 'buru.

Wazi mü fa ta nda-wü kpah afa.

⁴ Rübena, mü de gina ye ra.

Wazi mü ta baka mere ngu te ngbü ego ago.

Tıtıne mü mere *siti ngü eyi.

Wazi mü nza eyi enatikine!

Rübena, mü mere siti ngü eyi.

Wazi mü tı afa nda wü di enga ni mü tine de.

Angü mü ngbü eyi ake wara wö mü.

Mü to lümü eyi gbü jia wö mü!

⁵ Sımıyona ake *Levi, yi de mürü gü!

Yi za maguruma ka-yi mere gü di!

Sımıyona ake Levi, yi de mürü gü!

⁶ Sımıyona, ma tı arı gbü ngü ka-yi la nda-ra de!

Yi ngbü emörö wü kpara, angü maguma yi esiti!

Levi, ngü ka-yi la, de ngü ka-ra nda de.

Yi ngbü esiya ka te wü kpara bü kükürü!

⁷ Sımıyona, ma le ngü ka-yi la nda-ra de.

Nguwa yi ena abaya gbü wü sü ka-nih 'buru.
Levi, Me ena ato kuru te yi ka ngü la.

Nguwa yi ena aye süka ye jürü jürü.

8 *Yuda, mü de kpeke kpara.

Wü di engä ni mü ena adi 'buru agbo nga iri mü.

Wü di engä ni mü ena ecu ngü mü.

Wü vügü ka-mü ena angbü 'buru esa lö mü.

9 Yuda, mü de kpeke kpara.

Yuda, mü ka-mü baka kami.

Kami te nü mörö nü ka-ye,
te za so ka-ye, go di.

Fü ah ra kötö eme so ka-ye.

Kpara te ena akpülü engu nda ma.

Yuda, mü de kpeke kpara.

Kpara te ena akpülü mü kpah ma.

10 Yuda, mü de kpeke kpara.

Wü di mü ena angbü miri fi badi.

Wü di mü ena aza ngbangba ka miri esaka
wü fi badi.

Angü Mere Miri te Me ena atima fü nih,
ah ena adi de kundu kundu mü.

Mere Miri te ena angbü gbü nzö wü kpara 'buru.

Nga nzö nguwa wü kpara 'buru ena aje riri
kaka-na.

11 Wü kpara 'buru ena angbü de tadu, teka
ngü ka Miri la,

Mere Miri, Mere Miri ena akoro.

Sü ena areke de mere bi zü gbü ye.

Wü e ena ari rudu rudu,
fü ewü asibi afa sü.

12 Mere Miri, Mere Miri ena akoro.

Wü kpara ena azü e asika nde.

Fü ewü angbü fi bü de mere tadu!

- Wü nü ena asibi, fü wü kpara adi ezü fi bü
so.
- 13 Zebulona, mü ena angbü era mere ngu.
Mere bi *zabu ena adi egoro kpaka mü.
Sü ka-mü ena akpo era ngu la,
akoro zalü agbü sü ka wü Sïdona.
- 14 Yïsakara, mü baka gbï.
Sü ka-mü reke te mü fa sü.
Mü baka gbï te ngbü ebiti wü e gbü nze ye.
Angü mü fe te-mü nda-mü de.
- 15 Yïsakara, sü ka-mü reke te mü fa sü.
Mü fü te-mü labï gbü sü ka-mü.
Mü ngbü emere tima efa sü.
Mü fe te-mü kpah de.
- 16 Dana, mü de kpeke kpara.
Wü kundu mü ena asibi, akoro mere nguwa
wü kpara.
Miri te ena angbü gbü nzö nguwa mü.
Ah ena aye süka ngü ka wü kpara mbi
mbi mbi.
- 17 Dana, mü baka enga kpürü te ngbü edere kaje,
da ecï nü te ngbü ebï kpara te kaje.
Kpürü ena ade tambu lö nü la.
Fü kpara de te di fefeh na, ayere atï kötö.
- 18 Me, ma ngbü eo jia ra kpaka mü.
Mü ena aküwa a esaka *siti ngü ka-a.
Mü ena akoro areke wü sü 'buru.
- 19 Gada, wü mürü gü ena akoro,
atï de gü gbü nzö mü.
Amba mü ena adu amï ewü 'buru.
Fü mü aliki nga ewü, anü di.
- 20 Asera, mü ena adi emaka mere bi zü.
Fü ndo ka-mü adi erï 'buru ba mudu.
Zü ena afa esaka mü sü,

- de züka wü türü e, baka e ka wü miri.
- 21 Nafatali, ngü ka-mü reke fa sü.
 Mü ka-mü baka mügara.
 Mü ena ale mere woro da eviti kpa etikpi.
 Nafatali, mü ena abī wü jaji, te ewü ena asu kpa
 baka mü.
- 22 Yüsefa, mü de kpeke kpara.
 Mü baka züka rü te erī efa sü.
 Rirü te wüh ru era ngu.
 Rirü te ngbü erī gbeee, rudu rudu.
- 23 Yüsefa, mü de kpeke kpara.
 Wü vügü ka-mü koro, tī gü gbü nzö mü.
 Fü ewü alofo mü de wü keze ka-wü.
 Yüsefa, amba mü kpe cürü nda-mü de.
- 24 Yüsefa, mü de kpeke kpara.
 Mü i maguma mü gö gö gö!
 Yüsefa, mü zoro diri ka-mü gö!
 Mü fa wü vügü ka-mü eyi.
 Yüsefa, mü de kpeke kpara.
 Me to wazi la me-ye fü mü.
 Me ka-ye de mere wazi.
 Me ngbü eceka kpī fütanga nguwa nih 'buru,
 Baka kpara te eceka kpī fütanga kambiliki
 ka-ye.
- Yüsefa, Me di de mü.
 Me to wazi ka-ye fü mü.
 Me ka-ye de mürü wazi.
 Me ngbü eküwa wü kpara,
 te ewü ngbü eto te-wü fefe na.
- 25 Yüsefa, Me di de mü.
 Me ka-ye de *vüngüte ka-nih.
 Me to agö fü mü de ah li.

Me to ngu fü mü, te ti anzürü gbü
karanga de.

Yüsefa, Me di de mü.

Me to wazi fü wü wara yi.

Wü wara yi ena abī wü jaji gbe gbe gbe.

Wü di yi la ena aga 'buru kpeke wü kpara.

²⁶ Yüsefa Me di de mü.

Me to wazi fü wü di mü.

Me to wazi gbü yi ka-mü,

de wü e ka-mü di erī efa sü!

Yüsefa, Me di de mü.

Me to züka wü e ka-ye fü mü.

Züka ngü ka Me ngbü fü mü fi badi, baka da.

Yüsefa, Me o mü eyi gbü nzö wü di enga ni mü
'buru.

²⁷ Benzamina, mü de kpeke komoko.

Mü ngbü emere ngü baka siti nü.

Benzamina, mü ena angbü ezü so, biti de ra
mini!

Kpara te ena amofa e ka-mü nda ma.”

²⁸ Dela ci ka Yakobo, te enu bi, da esara wü di
ye di. Ah bi ci la teka ewü biri biri 'buru, kpa
te nga ngü ka-ewü. Wü di Yakobo nzüka de füh
ye 'basu la, wüh 'buru wü kundu ye nguwa
wü kpara nzüka de füh ye 'basu.

Dene ngü ka kpi ka Yakobo

²⁹⁻³⁰ Fütanga ngü la, fü Yakobo adu amala ngü
fü wü di ye, gü ba dene, “Titine, ni gbe nza eyi.
Ni eyi gbamari teka akpi. Te ni kpi eyi la, de wü
bi kö ni, du di gbü sü ka-ani, agbü Kanana. Fü
wü ati ni gbü mbükü, kpa gbü sü ka wü kundu
ani kpala, gbü gö da de iri ye Makepela,* te wüh

* **49:29-30** 49:29-30 Makepela ka-ye to kpa fügö ede Mamare.

ngbü eti wü kundu ani gbügbü na ne. Angü sü de kpala, Abarayama, ta te di de kundu ani ne, se me-ye esaka Efürona, enga Ete. Engu se sü la ta me-ye, de wüh di eti wü kpara ka-ani gbügbü na. ³¹ Angü wüh ti kundu ani Abarayama ake wara ye, Sara, ta gbü sü la. Wüh ti wö ni, Yisaka, ake wara ye, Rebeka, kpah sela. De-ni Yakobo, ni ti mene wara ni, de iri ye Leya ne, kpah sela. ³² Teka ngü la, ah le de wü za kö ni, nü di, ti kpah kpala, angü dela sü ka kundu ani, ta te engu se esaka wü Ete ne.” ³³ Yakobo mala ngü la ta bala fü wü di ye. Fü ah adu ara kötö, ace kpa te ye, akpi.

50

¹ Te *Yüsefa wu, gü ba, wö ni kpi eyi, fü ah ayia atı afaka kö wö ye esangü ye de mere gba. ² Fütanga gba te engu ku la, fü ah anü aı wü kpara, te ewü ngbü ereke kövö, amala ngü fü ewü, de wüh koro de rü, teka areke kö wö ni di, angü ah ena azi. Fü wü kpara la ayia akoro de rü la. Fü ewü angbü efuru rü la te kö *Yakobo baaala, ³ zalü teka fe biri de tü ye, angü gele ka rü engu la, ah ka-ye bala. Fü kö Yakobo angbü baaala, ah zi nda de. Fü wü kpara ka *Ezepeto akoro, aku gba kö *Yakobo Yisaraye, teka fe 'basu de tü ye, da ecu ngüngü ba mere miri la. Wüh le ati kökö kere de, angü gele ka wü Ezepeto ka-ye bala.

⁴⁻⁵ Te wüh ku gba Yakobo nza tete na, fü Yüsefa ayia anü kpaka wü kovo ka miri, gü ba dene, “Ani ku gba wö ni nza eyi. Ni ele ati kökö na. Gbü ra te wö ni yia akpi tete na, engu mala ngü

fü ni, de ni kina te-ni, gü ba dene, ‘Te ni kpi eyi la, de-ni Yüsefa, ni za kö ni, adu di, ati agbü *Kanana, gbü sü ta te ni, Yakobo, reke kpala.’ Fü ni ayia akina lölö na eyi, teka amere ngü la bala. Te di bala, dene ngü te ni ele amala fü miri, de miri le fü ni, teka fü ni aza kö wö ni, anü di, ati agbü Kanana. Fü ni adu kpakine.”

⁶ Fü wü kpara la ayia anü kpaka miri, amala ngari Yüsefa la kpah bala 'buru fefe na. Fü miri ayia ale ngü la, gü ba dene, “Ni le eyi fü Yüsefa, de engu za kö wö ye, ah du di agbü Kanana, kpah baka kina kaka, te engu kina la.”

⁷⁻⁹ Fü Yüsefa ayia areke te-ye, aza kö wö ye, anü di agbü Kanana. Fü mere bi wü kpara ayia agi nga kö Yakobo, anü di agbü Kanana kpala. Ah ta de wü cögbörö wü kpara ka Ezepeto 'buru, bete wü marajümiya, te ewü li füh wü nü, de wü arabiya ka-wü. Wü kpara ka Yüsefa, de wü di engu ni ye na, bete wü kpara gbü nga wö ye na nü kpah eyi 'buru, ce bü wü jürü wü jaji, de wü nü ka köti ka-ewü, agbü Gosene sela. Dela ta 'buru wü kpara, te ewü nü gi nga kö Yakobo agbü Kanana.

¹⁰ Fü ewü ayia ati te kaje, anü, anü, anü zalü akoro gbamari kpa ede ngu de iri ye Yürüdene. Fü ewü akoro füh gara da de iri ye Atada. Fü ewü ara sela sikipi lorozi, da eku gba kö Yakobo 'duwa ba-neh-ene-la. ¹¹ Fü wü kpara de gbü sü la ayia awu wü Ezepeto, te ewü ngbü eku gba 'duwa ba-neh-ene-la. Fü ewü, ayia afü iri sü la, gü ba, “Abele-Masiriyima,” te gü ba, gba ka wü Ezepeto. Sü engu la gbamari ede Yürüdene.

12-14 Fū wü di Yakobo aza kö wö wü, abī anü di, ati agbü Makepela, gbü sü, ta te engu mala nganga na fū ewü ne. Sü la ka-ye gbamari to kpa fügö, ede Mamare. Angü Abarayama, te di de kundu ye Yakobo ne, se ta sü la me-ye esaka Efürona, teka fū ewü adi eti ani gbügbü na. Fū ewü ayia ati Yakobo kpala.

Te wüh ti Yakobo tete na, fū wü Yüsefa ayia de wü di engu ni ye, de wü kpara de te ewü gī nganga na, koro di agbü Kanana ne 'buru, ayia alügü nga wü, adu agbü Ezepeto.

Dela ngü ta te mere te-ye teka kö Yakobo, te wü di ye na bī kökö na, du di, ti agbü Kanana, gbü sü, ta te wüh ngbü eti wü kundu wü gbügbü na ne.

Dene ngü ka Yüsefa de wü di engu ni ye

15 Fütanga ngü la, fū wü di engu ni ye Yüsefa adu angbü de mere siti fingangü emaguma wü, gü ba, “E-wu neh da, Yüsefa ti ngü, ta te ani mere engu di esiti ne, eyi emaguma ye. Baka te wö ani kpi eyi ne, engu ena adu afü te-ye, amere ani esiti.”

Fü cürü akpo angbü emere ewü 'duwa ba-neh-ene-la. 16 Fū ewü ayia atima tima kpaka Yüsefa, gü ba, “Dene ngari wö ani, ta te engu mala, ce o fū ye, te engu yia akpi tete na ne. Ah gü ba, 17 ‘Yüsefa deyi, ye mere e ao ngü, ta te ani mere ye di ne, emaguma ye eküte ani, teka adu amere ani fütanga ni esiti de.’ Te di eyi bala ne, ani ngbü enda'ba te-ani fū ye teka ngü la, de ye wu cinga ani, angü ani 'buru wü kpara ka Me, kphah

baka wö ani tane.” Te Yüsefa je ngü la bala, fü engu ayia atí 'duwa de gba.

¹⁸ Fū wü di engā ni ye Yüsefa ayia akoro kpakaka na la, atí abuka gbūra wü 'buru kötö, anda'ba te-wü, gü ba, “Mere kpara, ani titine dene eyi 'buru wü kpara, te ani di esaka ye.”

¹⁹ Fū Yüsefa adu arü amala ngü fü ewü, gü ba dene, “Yi mere e akpe cürü de. Ma tī ato kuru te yi, teka *siti ngü ka-yi, ta te yi mere fere ne de. Angü dela tima ka Me. ²⁰ Yi mere ta siti ngü ngbürü eyi fere ne, amba Me du fü ngü la eyi, o ba züka ngü tete fü nih 'buru, de ma koro kpakine, teka aküwa mere bi wü kpara. ²¹ Yi mere e akpe cürü de. Ma ena adi kpah fi eceka kpī fütanga yi, de wü kpara ka-yi 'buru.”

Dela wü ngü ta te Yüsefa mala fü wü di engā ni ye de züka maguma ye, kpah de züka ri ye. Te wü di engā ni ye na je ngü la bala, fü maguma ewü adu agu.

Dene ngü ka kpi ka Yüsefa

²² Fütanga ngü la, fü Yüsefa angbü agbü Ezepeto kpala, de wü mürü ye la 'buru. Fū re ka Yüsefa ayia akoro 'buru kama biri de füh ye nzükpa (110). ²³ Fū Yüsefa ayia awu wü di Efürayīma, de wü kundu ye Efürayīma, cu de jia ye. Kpah bala ye Manase, de iri ye Makira ne, bi kpah nda-ye wü jaji 'buru, o Yüsefa di la ladü de jia ye. Fū Yüsefa agü iri te wü jaji la kpah 'buru me-ye. Fū ah angbü eceka kpī fütanga ewü.

²⁴ Fū Yüsefa ayia agbe. Fū sīkpī kaka-na ayia akoro gbamari teka akpi. Fū Yüsefa ayia amala

ngü fü wü di ye, de wü di engä ni ye, gü ba dene, "Sikpī ka-ni koro kpah eyi, teka fü ni akpi. Amba, ni wu eyi, gü ba, Me ena adi de wü. Te gara kpala, Me ena adu kpah alügü wü agbü tö ka-ani, agbü Kanana. Angü Me kīna kīna ta eyi bala, fü wü kundu ani, wü *Abarayama, Yīsaka, bete Yakobo, gü ba, 'Ni, Me, ni ena ato tö ka wü Kanana la fü wü, de wü kundu wü.' " ²⁵ Fü Yūsefa amala ngü la fü wü di ye la, gü ba dene, "Wü kīna te-wü ekīna tītine, gü ba, 'Te gara, te Me ena alügü ani agbü Kanana la, ani ena aza biki ni, adu di, ati kpala.' " Fü ewü ayia ale ngü la, akīna te-wü fefe na kpah bala.

²⁶ Fütanga ngü la, fü Yūsefa ayia ace kpa te ye, akpi, o re kaka koro eyi 'buru kama biri de fūh ye nzūkpa (110).

Fü wü kpara te ewü ereke kövö ayia aza rü ka-wü, akoro di, afuru eküte kö Yūsefa, angü ah ena azi zi. Fü ewü aza kökö, ao gbü sanduku, ayia ani mömö na ani. Amba wüh ti engu la de. Fü kö Yūsefa angbü agbü Ezepeto sela, eci nga re, de te Me ena alügü wü di engä Yīsarayelete tete na, agbü Kanana ne.

Adu ngü ka Yūsefa ta bala.

**To Ngü Mürü ka Me bete Gina Ngü (S Sudan)
Mündü: To Ngü Mürü ka Me bete Gina Ngü (S
Sudan) New Testament+**

copyright © 2005 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: (Mündü)

Contributor: Wycliffe Bible Translators, Inc.

All rights reserved.

2020-11-19

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 21 Feb 2024 from source
files dated 29 Jan 2022

9787304f-bc80-5421-9b63-c767eb819b6f